

Del III

Genomförande och konsekvenser

14 Att lära i arbetslivet

Gymnasiekommitténs förslag:

1. Alla elever i gymnasieskolan bör genom egna erfarenheter få insikt i arbetslivets förutsättningar och uppgifter. Alla elever i gymnasieskolan bör få del av APU eller motsvarande förlagd till det inledande sektorblocket.
2. Liksom nu, bör elever som väljer mer yrkesförberedande inriktnings- och sektorsblock få minst 15 veckors APU.
3. Lärarnas möjligheter att besöka eleverna på arbetsplatserna är en viktig kvalitetsfaktor. Skolhuvudmännen bör stödja denna strävan.
4. Kvaliteten i yrkesutbildningen bör stärkas genom att dagens APU och LIA fortsätter att utvecklas parallellt under de närmaste åren. Särskild uppmärksamhet bör riktas mot handledarfrågan inom alla former av lärande i arbetslivet. Både rekrytering och utbildning samt villkor för handledare bör övervägas.
5. Om erfarenheterna av försöksverksamheten med LIA blir goda bör möjligheten att integrera APU och LIA i en enhetlig, men flexibel form för lärande i arbetslivet övervägas i framtiden. Denna bör kunna inrymma alla utbildningsinslag inom gymnasieskolan som är förlagda utanför skolan.
6. Utlandsförlagda praktik- och utbildningsinslag bör stimuleras och hinder att delta bör undanröjas.
7. Den möjlighet som i dag finns att genom lärlingsutbildning förena en anställning som syftar till yrkesutbildning med studier av kurser i gymnasieskolan bör finnas kvar även i framtiden. Denna möjlighet bör framgå av den nya skollagen.
8. Lokalt samråd med arbetsmarknadens parter i fråga om utbildning inom studievägar med yrkesämnen bör göras obligatoriskt men formerna för detta bör inte bindas nationellt. Ett system med lokala sektorråd med arbetslivsföreträdare bör prövas för att stimulera av gymnasieskolans utbildningar i samverkan med arbetslivet.

14.1 Inledning

Samspelet mellan utbildning och arbetsliv har under en lång period varit ett återkommande tema i samhällsdebatt och forskning. Man kan urskilja flera ideologiska och praktiska perspektiv på denna fråga. En dominerande ståndpunkt, som också är utgångspunkten i Gymnasiekommitténs direktiv är vad man skulle kunna beteckna som ett anpassningsperspektiv, nämligen att det är utbildningssektorns uppgift att kvalificera de studerande för de nya eller förändrade krav som från tid till annan uppstår eller utvecklas inom arbetslivet. Denna process sker naturligtvis inte helt isolerat utan vanligen i samspel med utvecklingen i det omgivande samhället. Därigenom kan förändringar i utbildningssystemet också leda till förändrade krav och förväntningar i arbetslivet.

En större osäkerhet om framtida kvalifikationskrav och sysselsättningsbehov leder som framgår av Gymnasiekommitténs förslag till en starkare betoning av bredd i utbildningen men också till krav på ett närmande mellan utbildning och arbetsliv. I allt fler sammanhang argumenteras för ökade kontakter med arbetslivet. Kontakterna med arbetslivet har ofta ett vidare syfte än att enbart förmedla yrkeskunskaper, även om detta är nog så viktig. En ökad integration mellan arbete och lärande kan utöver den kognitiva aspekten att förvärva kunskaper och färdigheter inom yrkesområdet, även bidra till en fortsatt socialiseringsprocess och skapa motivation för och realism i den aktuella utbildningen hos eleverna.

14.2 Utveckling av yrkesutbildningen

Yrkesutbildningen omfattar i dag en mängd sinsemellan mycket olika utbildningar som har skilda ursprung och bygger på olika traditioner, inte minst när det gäller graden av kontakter med arbetslivet. I många fall vilar den på gamla inlärningsstraditioner, som varit mer eller mindre systematiserade. Genom att praktiskt delta i arbetsmoment tillsammans med yrkeskunniga personer lärde man sig en uppgift, genom att delta i hela arbetsprocessen lärde man sig ett yrke. I det agrara samhället och den tidiga industrialismen traderades yrken inom släkt och familj och var mycket könsbundna.

Genom den fortgående industrialiseringen skildes utbildning och arbete åt i både tid och rum. Det blev med tiden en offentlig

uppgift att återskapa länkar mellan skola och arbetsliv. Exempel på detta är praktisk arbetslivsorientering (prao), yrkesvägledning, arbetsplatsförlagd utbildning (APU) samt senast lärande i arbetslivet (LIA).

De praktiska utbildningarna inom industri- och hantverk infogades relativt sent i det offentliga utbildningssystemet. Från 1921 kunde kommunerna få statsbidrag för att i skolmässig form anordna också den praktiska delen av yrkesutbildningen i form av yrkesskolor. Denna hade tidigare uteslutande legat på företagen, i form av anställning.

När den integrerade gymnasieskolan 1971 ersatte yrkesskolan kom tiden för yrkesämnena i flertalet fall att minska samtidigt som allmänna ämnen mer generellt infördes. Yrkesutbildningarna fick samma längd, två år, från att tidigare ha varierat från en termin till fyra år. I många fall innebar detta att gymnasieskolan endast gav en påbörjad men ej avslutad yrkesutbildning. Gymnasieskolan skulle således inte ge någon färdigutbildning för en speciell befattning utan en påbörjad utbildning som skulle följas av en färdigutbildning ute i arbetslivet. Den specialisering eller arbetsrutin som färdigutbildningen krävde skulle förläggas till företag och genomföras i samverkan med skolan. Men färdigutbildningen kunde även ske skolförlagt i samhällsregi som s.k. påbyggnadsutbildning. Färdigutbildningen systematiserades dock inte på det sätt som ursprungligen var tänkt utan blev helt en fråga för arbetslivet. Färdigutbildningen kom därför att få mycket olika utformning i olika branscher och kom i många fall också att saknas helt.

En annan konsekvens av att samhället övertog ansvaret för den gymnasiala yrkesutbildningen blev att de tvååriga linjerna och specialkurserna i regel kom att ha utbildningen nästan helt förlagd till skolan. För detta ändamål uppfördes särskilda yrkesinstitutioner i gymnasieskolan.

Spridningen av ny teknik är en fråga som inte enbart är av utbildningspolitiskt intresse. Den accelererande tekniska utvecklingen har inneburit svårigheter för skolväsendet att hänga med. Inte minst gäller detta teknisk yrkesutbildning. Utvecklingen är inte likformig överallt. Teknikavståndet mellan spetsteknologiföretagen och tillämparna av traditionell teknik tenderar ständigt att öka. Vilken tekniknivå gymnasieskolan skall befinna sig på har varit föremål för mycket diskussion.

Arbetslivets återkomst i yrkesutbildningen

Vissa utbildningar skulle enligt 1970 års läroplan ha undervisningen i arbetsteknik helt eller delvis förlagd till arbetsställe utanför gymnasieskolan. Detta innebar att undervisningen förlades till företag eller institution och att dessa tillhandahöll lärare, lokaler och utrustning som behövdes för undervisningen. Statsbidrag utgick till företagen. Detta kallades inbyggd utbildning och fanns på t.ex. distributions- och kontorslinjen samt vårdlinjen. I andra typer av utbildningar, t.ex. bygg- och anläggningsteknisk linje skedde undervisningen på en arbetsplats under ledning av lärare från skolan. 1985 var sammantaget 6 procent av all yrkesundervisning på detta sätt arbetsplatsförlagd.

Arbetsgruppen för översyn av gymnasial yrkesutbildning (ÖGY) ansåg 1986 att denna andel borde öka och lade fram förslag om en treårig yrkesutbildning med arbetsplatsförlagd utbildning (APU). ÖGY konstaterade också att färdigutbildning endast inom ett begränsat antal branscher höll måttet. Många företag hade ingen eller endast liten möjlighet att ge färdigutbildning enligt den tänkta modellen. Skulle kvaliteten i yrkesutbildningen höjas var det väsentligt att också inkludera färdigutbildning i diskussionen om den framtida yrkesutbildningens utformning.

Den viktigaste åtgärd som enligt ÖGY kunde göras för att förbättra kvaliteten i yrkesutbildningen var att få till stånd en bättre färdigutbildning, genom att lägga till ett tredje år och integrera denna i yrkesutbildningen. Yrkesutbildningen i gymnasieskolan borde därför bedrivas inom en tidsram på tre år, varav de första två åren borde vara i huvudsak skolförlagda. Under det tredje året borde en stor del av undervisningen förläggas till en arbetsplats. ÖGY:s förslag innebar nyinlärning i såväl skola som företag av vissa avgränsade moment i kursplanen, s.k. arbetsplatsförlagd utbildning (APU). Den arbetsplatsförlagda delen av tredje året borde utgöra en successiv övergång till arbetslivet. Grundsynen var att skola och arbetsliv skulle ha ett gemensamt ansvar för yrkesutbildningen.

ÖGY:s förslag ledde till en försöksperiod på tre år med en treårig, moderniserad och i högre grad arbetsplatsförlagd yrkesutbildning i gymnasieskolan. Via Arbetsmarknadens Yrkesråd och de branschspecifika yrkesnämnderna var arbetsmarknadens parter starkt engagerade i yrkesutbildningens utveckling. Detsamma gällde i flertalet fall de dåvarande lokala yrkesråden. Såväl skolstyrelser

som kommunstyrelser visade ofta ett mycket aktivt engagemang i uppbyggnaden av försöksverksamheten inte sällan i tät dialog med det lokala arbetslivet.

Yrkesutbildningens nuläge

Även om teoretiska och praktiska studievägar alltsedan början av 1970-talets funnits i samma organisatoriska ram inom gymnasieskolan är de båda kulturerna, den akademiska skolkulturen och yrkeskulturen, fortfarande väl urskiljbara. Att höja ambitionsnivån för yrkesutbildningen har varit en central uppgift för flera av reformerna av gymnasieskolan.

Propositionen om en reformerad gymnasieskola 1991 tog sin utgångspunkt i ett perspektiv av livslångt lärande. De 16 nationella programmen blev treåriga och innehöll en kärna av obligatoriska ämnen för alla elever oavsett program. På de 13 yrkesförberedande programmen skulle minst 15 veckor av den totala studietiden arbetsplatsförläggas. Den helt övervägande delen av den gymnasiala yrkesutbildningen äger rum på de nationella programmen med yrkesämnen i kommunal regi. Endast en mycket liten del sker på industrigymnasier eller i form av lärlingsutbildning.

Beslutet om att kommunen själv får avgöra om man ville starta gymnasieutbildning i egen regi, utan att något statligt beslut krävs, har fått stor effekt. I en studie som Gymnasiekommittén genomfört våren 2001 visade det sig att bara mellan läsåren 1990/91 och 2000/01 hade 42 kommuner etablerat gymnasieskola. Bland de 42 nyetablerade gymnasiekommunerna hade hela 29 industriprogrammet, 22 barn- och fritidsprogrammet och 17 handels- och administrationsprogrammet. Genom denna ökning av antalet orter med gymnasieskola har yrkesutbildningen blivit nästan lika spridd som yrkesskolorna var på 1960-talet.

Ny struktur för gymnasieskolan

Gymnasiekommitténs förslag om bredare ingångar i form av sektorer och en successiv specialisering innebär en fortsättning av den utveckling som under lång tid syftat till att minska skillnaderna mellan de studieförberedande och yrkesförberedande delarna av gymnasieskolan. Det blir mer en fråga om gradskillnad än artskill-

nad då samtliga sektorer kommer att innehålla såväl studie- som yrkesförberedande inriktningar om än i olika proportioner.

Det blir också tydligare att närmare kontakter med arbetslivet blir viktiga oberoende av studieinriktning. Möjligheterna att såväl öka omfattningen av som att utveckla innehållet i den del av utbildningen som är förlagd till arbetslivet blir då väsentliga frågor för Gymnasiekommittén.

Den utveckling som nu sker på utbildningsområdet inom Europa stöder allmänt tanken på en breddad gymnasieutbildning. Det finns också en utveckling mot att en ökad andel yrkesutbildningar övergår från att ha varit gymnasiala till att bli eftergymnasiala. Så har t.ex. blivit fallet i vårt grannland Finland, vars yrkeshögskola rekryterar 24 000 studerande årligen mot 19 000 i traditionell akademisk högskoleutbildning. Även om jämförelser av detta slag kan vara vanskliga på grund av olika definitioner mm kan de ändå indikera tänkbara utvecklingsmönster. Om en liknande utveckling skulle komma till stånd också i Sverige, skulle det få betydande konsekvenser även för den gymnasiala nivån. Behovet av tidiga yrkesspecialiseringar i den gymnasiala utbildningen skulle då sannolikt komma att kraftigt minska.

14.3 Samverkan mellan skola och arbetsliv

Gymnasiekommittén skall enligt sina direktiv bl.a. föreslå hur samverkan mellan skola och arbetsliv kan utvecklas samt hur ett ökat inslag av lärande i arbetslivet i gymnasieskolan bör utformas.

En arbetsgrupp inom Utbildningsdepartementet har haft i uppdrag att diskutera förutsättningarna för samverkan mellan skola och arbetsliv samt lärande i arbetslivet inom den gymnasiala yrkesutbildningen. Sina förslag har arbetsgruppen redovisat i promemorian "Samverkan mellan skola och arbetsliv – Om möjligheterna med lärande i arbetslivet" (Ds 2000:62). Enligt Gymnasiekommitténs tilläggsdirektiv skall promemorian, som redovisades hösten 2000, vara utgångspunkt för kommitténs behandling av frågan om samverkan mellan skolan och arbetslivet.

Arbetsgruppen lägger fram ett flertal förslag avseende samverkan mellan skola och arbetsliv samt lärande i arbetslivet men också inom andra områden av yrkesutbildningen. Vissa frågor faller utanför kommitténs uppdrag. Det gäller i första hand frågan om en alternativ finansiering av yrkesförberedande utbildning samt förslag

som avser grundskolans läroplan. Endast de förslag från arbetsgruppen som tillhör gymnasiekommitténs uppdrag behandlas i detta betänkande.

Få områden har inom utbildningssektorn under de senaste 25 åren ägnats så mycket uppmärksamhet som samverkan mellan skolan och arbetslivet och formerna för detta. Sett i backspegeln skulle man kunna säga att formerna för samverkan ofta kommit att stå i fokus medan innehållet i samverkan ibland hamnat i bakgrunden. Många ansatser och ansträngningar har gjorts men alltför ofta har dessa åtgärder haft karaktären av engångsinsatser. En ökad samverkan torde förutsätta ett långsiktigt och stabilt samarbete mellan företrädare på olika nivåer för skolhuvudmän och arbetsliv. Kontakterna med arbetslivet kan utvecklas såväl i form av informella nätverk och personliga kontakter som på mer formella sätt, t.ex. genom olika samrådsorgan. Troligen krävs båda formerna för att samverkan skall fungera tillfredsställande över tiden.

Enligt läroplanen för de frivilliga skolformerna, Lpf 94, skall skolan

eftersträva ett bra samarbete med arbetslivet, vilket är viktigt för all gymnasial utbildning men av avgörande betydelse för den yrkesförberedande utbildningens kvalitet.

I Lpf 94 sägs vidare:

Skolan kan inte själv förmedla alla de kunskaper som eleverna kommer att behöva. Det väsentliga är att skolan skapar de bästa samlade betingelserna för elevernas bildning, tänkande och kunskapsutveckling. Därvid skall skolan ta till vara de kunskaper och erfarenheter som finns i det omgivande samhället och som eleverna har från bl.a. arbetslivet. Den värld eleven möter i skolan och det arbete eleven deltar i skall förbereda för livet efter skolan.

Läroplanen säger däremot inget om vilka former samverkan med arbetslivet skall ha. Det skall avgöras lokalt med utgångspunkt i de nationella målen.

Beslut om organisation och dimensionering

Kommunerna har frihet att inrätta gymnasieskolor, bestämma organisation och besluta om utbildningsutbud. Kommunen blir enligt våra förslag skyldig att erbjuda eleverna utbildning inom den sektor eleven valt och ett allsidigt urval av nationella inriktnings-

block. Detta gäller i den egna kommunen eller genom samverkansavtal med annan kommun eller fristående skola. Antalet platser på de olika inriktningsblocken skall också anpassas med hänsyn till elevernas önskemål.

Kommunerna kommer även att ha möjlighet att anordna lokala inriktningsblock med nationella kurser. En sådan lokal studieväg kan anordnas för att tillmötesgå önskemål från elever eller för att tillgodose ett sådant lokalt eller regionalt utbildningsbehov som inte finns inom de nationellt fastställda studievägarna. Styrelsen för utbildningen i kommunen beslutar om de skall inrättas.

Kommunen ansvarar för skolans resurstilldelning. När politikererna tar ställning till exempelvis förändringar i utbudet av studieinriktningar har rollen ofta blivit att godkänna inriktningar som är viktiga för att kunna behålla så många elever som möjligt inom den egna gymnasieskolan.

Före 1991 års gymnasiereform styrdes gymnasieskolans organisation i högre grad än i dag utifrån bedömningar om det framtida arbetskraftsbehovet i olika branscher. Arbetslivets medverkan och engagemang var och är av fortsatt stor betydelse för dimensionering och utformningen av utbildningen även om elevernas val nu spelar en större roll vid kommunernas planering. Varken skolan eller arbetslivet klarar normalt av att på egen hand tillhandahålla utbildning som kan svara mot efterfrågan från både arbetsliv och individ. Avgörande villkor för att en utbildning skall komma till stånd blir att det finns ett behov i arbetslivet och att arbetslivet engagerar sig i genomförande av utbildningen samt naturligtvis ett intresse från eleverna att söka den aktuella utbildningen.

Obligatoriska samrådsorgan

I skollag och skolformsförordningar fanns tidigare ett omfattande regelverk när det gällde skolans samverkan med arbetslivet och formerna för detta.

Formaliserade krav på samverkan fanns fram till slutet av år 1980-talet såtillvida att skolor som erbjöd yrkesutbildning måste inrätta ett eller flera yrkesråd med företrädare för arbetsmarknadens parter. Syftet med dessa var att de skulle vara rådgivande i frågor rörande yrkesinriktningen av utbildningen i gymnasieskolan. Ledamot i yrkesråd som företrädde företagare eller anställda skulle

ha god kännedom om arbetslivet samt om det eller de yrken som rådets verksamhet avsåg.

Som ett övergripande paraply fanns i varje kommun ett centralt planeringsråd för skola-arbetslivsfrågor, det s.k. SSA-rådet. Detta skulle i kommuner med gymnasieskola bl. a. biträda styrelsen för utbildningen när det gällde utbildningens anknytning till arbetslivet och följa yrkesutbildningen i kommunen.

Tanken bakom dessa råd var god men ofta blev de formella pliktorgan utan egentligt inflytande. Råden fungerade främst utifrån skolans behov och fick ofta karaktären av informationsorgan. Det fanns en stark tilltro till att samrådsorganen skulle få en stärkt position genom tillkomsten av APU och hur denna skulle läggas upp och genomföras lokalt.

I takt med avregleringen av skolan har bestämmelserna om obligatoriska samrådsorgan försvunnit. Motiven till att ta bort dessa bestämmelser får dock inte uppfattas som om samrådsorganen varit oviktiga eller för att minska betydelsen av samråd. Motiven har i stället varit att öppna för fler och flexibla former för samråd som beslutas utifrån lokala förutsättningar. I många fall lever yrkesråden vidare under beteckningen programråd parallellt med andra samverkansformer. Ofta har man gjort ansträngningar att modernisera arbets- och beslutsformerna men det förekommer också att det inte finns några samrådsorgan.

14.4 Utbildning i arbetslivet

Stora förväntningar finns på att lärande i arbetslivet i olika former skall spira och utvecklas. Men hur är det då med möjligheterna att också i praktiken skapa gynnsamma betingelser för ett kvalificerat lärande i det dagliga arbetet? Ett tydligt spänningsfält existerar mellan arbetslivets värld och skolans värld med sina olika kulturer och uppdrag. Medan arbetslivskulturen markerar en starkare fokusering mot utbildningens slutmål med betoning på specialisering och inriktning på arbetsmarknadens behov betonas i skolkulturen i högre grad mer allmänna kunskaps- och färdighetsmål samt mål kopplade till läroplanens värdegrunder. Skillnader i kunskapssyn, undervisningsformer samt sättet att kommunicera med eleverna existerar också. Under en lång period har diskussion förts om var och hur yrkesinlärning sker bäst, på en arbetsplats eller i skola eller genom en kombination av båda.

Tanken på arbete och lärande som två sammanlänkade processer ligger nära den syn som är dominerande i stora delar av dagens kvalifikationsforskning. Enligt denna sker lärande i hög grad integrerat i det dagliga arbetet. Många forskare ser i dag lärande som en process där kunskap och kompetens bildas i och genom samverkan mellan människor inom ramen för den vidare arbetsgemenskap man tillhör. Denna tanke är basen för kommitténs förslag om ett gemensamt sektorblock i utbildningens början i den framtida gymnasieskolan.

En fråga som infinner sig är naturligtvis vilket lärande och vilka kunskaper som i så fall avses. I en mening är lärande en integrerad del av all mänsklig aktivitet. Detta lärande innebär dock inte alltid en mer systematisk utveckling av individens kunskaper i form ökad kompetens eller växande. I värsta fall kan "lärandet" tvärtom innebära en anpassning till passivisering, dvs. snarast ett negativt lärande (Ellström 1996, 2001).

Utbildning/lärande i arbetslivet förekommer i olika organisatoriska former med olika förutsättningar och villkor. I det följande behandlas APU, lärlingsutbildning, industrigymnasier samt den senaste formen LIA, lärande i arbetslivet.

Resultaten från nästan alla genomförda kartläggningar visar att elever är nöjda med och uppskattar utbildning som är förlagd till arbetsplats och att de ser den som ett värdefullt komplement till den skolförlagda utbildningen. Förutsättningarna för att anordna sådan varierar dock starkt mellan olika studievägar och branscher. Ibland är förutsättningarna för ett samarbete med det lokala näringslivet kring den arbetsplatsförlagda verksamheten starkt begränsade.

APU:s kvalitet och möjligheter

Arbetsplatsförlagd utbildning (APU) innebär att delar av den yrkesförberedande utbildningen sker på en arbetsplats. Enligt nuvarande bestämmelser skall minst 15 veckor av undervisningstiden på program med yrkesämnen utgöras av arbetsplatsförlagd utbildning.

Det är skolhuvudmannen som beslutar hur de 15 veckorna skall fördelas på de tre utbildningsåren. Skolhuvudmannen ansvarar också för anskaffandet av erforderligt antal APU-platser samt för att platserna uppfyller kvalitetskraven. Även på övriga program får

utbildningen arbetsplatsförläggas efter lokalt beslut. Detta gäller också omfattningen av APU.

Den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen skall planeras och genomföras med utgångspunkt i de utbildnings- och undervisningsmål som fastställts. APU:n skall ske under ledning av handledare som är kunnig inom yrkesområdet och som har handledarutbildning. Det är skolhuvudmannens ansvar att försäkra sig om att handledaren har den kompetens som krävs.

Utformningen av APU

Gymnasieskolans uppläggning av APU baseras i hög grad på skolans och yrkeslärares kännedom om de olika arbetsplatsernas och den produktionsinriktning som förekommer där. APU:n innehåller inslag från de yrkeskurser som ingår i programmet och det är rektor som formellt beslutar vilka hela eller delar av kurser som skall arbetsplatsförläggas.

Utbildningen på arbetsplatserna styrs dock sällan direkt av programmets kursplaner. Genom att lärarna känner till de olika arbetsplatsernas produktion lägger de sina önskemål om innehållet i linje med företagets möjligheter. Det är sedan skolans ansvar att fördela elevernas APU-tid mellan olika arbetsplatser så att de uppnår målen i kursplanen. (Skolverket Rapport 153)

Under APU-perioderna förutsätts karaktärsämneslärarna besöka elever och handledare ute på arbetsplatserna. Dessa arbetsplatsbesök är en av de viktigaste kvalitativa faktorerna för den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen. Tyvärr sker inte arbetsplatsbesök i önskvärd utsträckning. I takt med den ökade integrationen mellan olika kurser gäller behovet att besöka arbetsplatser numera i hög grad även kärnämneslärare.

Lärares besök skall fylla många viktiga funktioner, exempelvis att vara ett stöd för eleven, att skapa och underhålla goda kontakter med företaget och handledaren, att få kännedom om arbetsplatsens produktion och verksamhet samt få möjligheter till fortbildning då det är på företagen som den nya tekniken och de nya arbetsmetoderna finns. En av förutsättningarna för en väl genomförd APU är också en fungerande samverkan mellan yrkeslärare och handledare.

Endast 63 procent av eleverna fick enligt Skolverkets rapport sin APU tillgodosedd. Det råder emellertid stor skillnad mellan de

olika programmens möjligheter att få ut eleverna på APU i tillräcklig omfattning. Barn- och fritidsprogrammet och omvårdnadsprogrammet ligger i topp när det gäller att få ut eleverna i tillräcklig omfattning, medan det är svårast beträffande medieprogrammet och elprogrammet.

En jämförelse mellan Svenska kommunförbundets studie av APU från 1995 och Skolverkets senare studier visar på en tydlig ökning av andelen skolor som har APU om 15 veckor eller mer. Resultatet visar också på endast en obetydlig skillnad mellan de svårigheter skolor respektive företag upplever för att genomföra APU. Både de programansvariga på skolorna och handledarna på företagen uppgav brist på utbildade handledare och bristande ekonomiska resurser som problem. Handledarna på företagen lyfter därutöver fram brist på tid i företagen.

De skolor som ger eleverna APU enligt gällande bestämmelser kännetecknas enligt Skolverket bland annat av en god samverkan mellan skola och företag, stabilt stöd från yrkesråd eller programråd och en fastlagd genomförandeplan för APU. Dessa skolor tycker att APU är värdefull och en förutsättning för hög kvalitet i yrkesämnena. De uppfattar också regionens arbetsliv som positivt.

Ett av de främsta skälen till att inte alla elever får APU fullt ut uppges vara bristen på utbildade handledare. Även handledarutbildningens kvalitet varierar. De utbildningar som arbetar med ett aktivt stöd från den lokala skolförvaltningen, tillhör en bransch som stödjer APU och de skolor som har erfarenhet sedan ÖGY-försöket är enligt Skolverkets rapport i ett mer gynnsamt läge än andra. De utbildningar som saknar en eller flera av dessa faktorer har i många fall problem med att genomföra handledarutbildning med acceptabel kvalitet.

För en acceptabel kvalitet krävs det både grundutbildning för nya handledare och kontinuerligt återkommande handledarträffar för både nya och erfarna handledare. Mindre än hälften av utbildningarna inom gymnasieskolan genomför grundutbildning för nya handledare. Skillnaden mellan olika program är betydande

Eleverna i gymnasieskolan anser genomgående att det är bra att en del av utbildningen sker på arbetsplatser utanför skolan. De får under APU lära sig nya moment och prova annan typ av utrustning. De får också inblick i olika personalkategoriernas funktioner i arbetslivet. De flesta elever anser att APU är ett bra komplement till skolans undervisning och att den har stor betydelse för att nå tillräckliga yrkeskunskaper.

Det är också viktigt att se arbetsplatsförlagt lärande som en möjlighet att utveckla yrkeslärarens roll och funktion. Lärarrollen för yrkeslärare är i stark förändring med arbetslagssamverkan med lärare i allmänna ämnen och fördjupade kontakter med arbetslivet.

Det råder fortfarande olika uppfattningar om ersättningsfrågan till arbetsplatsen vid APU. Kraven på ekonomisk ersättning från arbetsplatserna varierar från bransch till bransch. Företagens kostnader beror bland annat på behovet av instruktörer och handledare, utnyttjandet av maskiner och annan utrustning, material och produktionsbortfall. Detta betyder i sin tur att vissa utbildningar, speciellt de som är beroende av små arbetsplatser, får allt större svårigheter att få dessa att medverka.

Gymnasiekommittén vill för att bibehålla och förstärka kvaliteten i APU betona vikten av att yrkeslärarna ges förutsättningar att kunna besöka eleverna på arbetsplatserna, att handledare kan rekryteras och behållas samt att små arbetsplatser ges förutsättningar att medverka i arbetsplatsförlagd utbildning.

Internationell APU

Internationella programkontoret fick i regleringsbrevet för budgetåret 2001 i uppdrag att utreda förutsättningarna för och möjligheterna med utlandspraktik inom ramen för arbetsplatsförlagd utbildning i gymnasieskolan. Programkontoret valde att benämna verksamheten Arbetsplatsförlagd utbildning – internationellt (APU – I).

Programkontorets utredning visar att APU – I ger stora fördelar för de involverade aktörerna, men att det finns en rad problem och hinder som gör att verksamheten endast utnyttjas i begränsad omfattning.

Elever som genomför praktikperioder utomlands har goda möjligheter till yrkesmässig, språklig, kulturell och personlig utveckling. För gymnasieskolorna kan APU – I underlätta samverkan med arbetslivet, öka internationella inslag i undervisningen och vidga samarbetet mellan olika lärarkategorier. Gymnasiekommittén har erfarit att S:t Görans gymnasium i Stockholm tillsammans med Lärarhögskolan i Stockholm inom ramen för Skolverkets yrkesutbildningsprojekt YKSA bedrivit ett projekt för att kunna erbjuda APU utomlands för så många elever som möjligt från de yrkesinriktade programmen. Resultatet av de insatser skolan gjort under

projektiden har medfört en dramatisk ökning av intresset för språkstudier inom ramen för det individuella valet, vilket är en glädjande utveckling.

Ett antal problem och hinder finns dock för de skolor som vill genomföra internationell APU, det gäller bl.a. brist på tid, kompetenskrav, ekonomiska förutsättningar samt ansvarsfrågor.

I Programkontorets utredning föreslås att

- APU – I bör utvecklas kvalitativt och kvantitativt med syfte att alla ungdomar ges samma förutsättningar till APU – I,
- en utredning ser över finansiering och finansieringssystem samt
- ett nationellt centrum för APU – I bör inrättas vid Internationella Programkontoret.

Enligt Gymnasiekommitténs uppfattning är internationell APU ett värdefullt komplement till den APU som ingår i gymnasieskolan. Den kan vara av stor personlig betydelse för de ungdomar som fått ta del av den. Enligt kommitténs mening finns det dock risk att APU – I, av främst ekonomiska skäl, inte kan få annat än en begränsad betydelse. Det är föga troligt att gymnasieskolorna kommer att ha resurser att bekosta resor, boende och kost för elever som gör sin APU utomlands. Det är viktigt att inte endast föräldrar med god ekonomi kan låta sina ungdomar delta. Avgifter från elever/föräldrar får därför inte bli en förutsättning för att elever får APU – I. I övrigt anser Gymnasiekommittén att APU – I bör utvecklas som ett alternativ för svenska elever där så är möjligt och att eventuella hinder och oklarheter i regelsystemen bör elimineras.

Utvecklingen inom Europeiska Unionen och Sveriges åtaganden i anslutning härtill kan komma att förstärka och påskynda en utveckling i sådan riktning, t.ex. i form av utvidgning i fråga om Europass-bestämmelser och Brügge-processen.

Lärlingsutbildning

Som tidigare påpekats har en tradering av yrkeskunskaper gamla anor och är den ursprungligaste formen av yrkesinlärning. Nästan all yrkesutbildning bygger på denna tradition. Lärlingssystemet kan sägas vara en del av gesällmästarsystemet från en starkt reglerad hantverkstradition. Genom samhällets ökade ansvar för yrkes-

utbildningen under 1930–1950-talet minskade lärlingsutbildningen konstant.

I grunden representerar begreppet lärling en anställningsform, där ett företag åtar sig att anställa en ung person och samtidigt ge denna yrkesutbildning. I vissa fall handlar det även om reguljär yrkesutbildning, antingen i en intern företagsskola eller genom att lärlingen parallellt med anställningen även deltar i utbildning i gymnasieskola. Den sistnämnda modellen förekommer i många olika former i ett flertal europeiska länder.

Lärlingsutbildning är således en metod att ge yrkesutbildning som står övrig arbetsplatsförlagd utbildning nära men där anställningsförhållande för viss tid eller tillsvidare gäller. I den skolpolitiska debatten har för- och nackdelar med ett lärlingssystem diskuteras och olika ”hybridformer” prövats med växlande framgång.

Parallellt med andra modeller för yrkesinläring har ett lärlingsutbildningsstråk i starkt skiftande former och omfattning hela tiden existerat parallellt med den etablerade gymnasieskolan. Den har från tid till annan haft skiftande reglering och förutsättningar. Vid slutet av 1980-talet hade den ca 3 000 elever men endast ett fåtal elever därefter.

Hösten 1997 startade en försöksverksamhet med s.k. ”ny lärlingsutbildning”. Den omfattade inledande studier på ett nationellt program och skulle avslutas med lärlingsutbildning. Omfattningen av försöksverksamheten blev blygsam, 31 skolor i 28 kommuner hade begärt att få delta. Våren 2000 omfattade verksamheten 18 skolor och berörde endast ca 300 elever/lärlingar. Denna lärlingsutbildning förlängdes inte i sin dåvarande form vid försöksperiodens slut, 2001, utan upphörde och ersattes av andra former, bl.a. det nya LIA-konceptet (lärande i arbetslivet).

Inom ramen för det individuella programmet finns i dag en möjlighet för ungdomar att genom lärlingsutbildning förena en anställning som syftar till yrkesutbildning med studier av vissa kärnämnen i gymnasieskolan. Lärlingsutbildningen har haft stora svårigheter redan från starten, mycket beroende på att arbetsmarknaden givit litet utrymme för lärlingsanställning. Antalet ungdomar som får lärlingsutbildning inom ramen för ett individuellt program har varit konstant lågt. Hösten 2001 anordnades lärlingsutbildning för sammanlagt 153 elever, varav 106 gick år 1. Det rör sig således om en mycket liten grupp elever som utnyttjar denna möjlighet till lärlingsutbildning.

För de elever som omfattas kan det dock vara en passande uppläggning av yrkesutbildningen. Möjligheten att förena en anställning som syftar till yrkesutbildning med studier av kurser i gymnasieskolan bör finnas kvar även i framtiden. Gymnasiekommittén anser att denna möjlighet bör ges utrymme och framgå av den nya skollagen

Industrigymnasier

De en gång 89 företagsskolorna försvann nästan helt vid gymnasieskolans införande under början av 1970-talet. Nu kan en fristående gymnasieskola hos Skolverket ansöka om rätt till offentligt bidrag. Bland de nya fristående gymnasierna återfinns ett antal industrigymnasier, en nutida efterföljare till företagsskolor. Det är främst de stora industrikoncernerna som valt att inrätta sådana gymnasier, bl.a. för att säkerställa rekryteringen av medarbetare inom produktionen. Bland de koncerner som inrättat industrigymnasier finns bl.a. ABB med tre stycken, Volvo, Scania, SKF och Perstorp.

Vad gäller industrigymnasierna visar Skolverkets tillsyn och studier som kommittén för gymnasieskolans utveckling gjorde (jfr SOU 1997:107) att undervisningen håller en hög kvalitet och att skolorna är resursstarka. Den tekniska utrustningen är modern och undervisningen kan anpassas efter de aktuella behoven inom industrin. Antalet sökande är också mycket större än antalet intagningsplatser, vilket oftast innebär att de elever som antas har höga betyg från grundskolan. Eleverna får också väsentligt fler undervisningstimmar än eleverna på yrkesprogrammen. Genom denna utveckling kan cirkeln anses vara sluten när det gäller utbildning i näringslivets egen regi som avvecklades under 1970-talets första år, även om omfattningen av dåtida skolor var betydligt större.

LIA – Lärande i arbetslivet

Lärande i arbetslivet är ett nytt koncept för arbetsplatsförlagd utbildning som genomförs som försöksverksamhet. Den innebär att en elev på ett nationellt eller specialutformat program som innehåller yrkesämnen får utbildning som genomförs på arbetsplats.

I huvudsak innebär försöksverksamheten att eleverna får utbildning i yrkesämnen motsvarande 700 poäng under minst 30 veckor förlagd till en arbetsplats. Lärande i arbetslivet skall ses som en alternativ väg att uppnå skolans mål. Den ersätter bl.a. försöksverksamheten med ny lärlingsutbildning och skiljer sig från traditionell lärlingsutbildning genom att det inte råder något anställningsförhållande för eleven. Därmed utgår inte heller någon lön. Kommunen ansvarar för eleven under hela utbildningstiden.

Syftet med försöksverksamheten är att möta arbetslivets förändrade kompetensbehov, att ge arbetslivet möjlighet att påverka utbildningens innehåll och genomförande samt att ge elever som vill möjlighet att genomföra en större del av utbildningen, minst 30 veckor, på en arbetsplats.

För LIA finns en kursplan om totalt 700 gymnasiepoäng som skall ersätta yrkeskurser av motsvarande omfattning och fastställts av Skolverket. Innehållet i den särskilda kursplanen för LIA om 700 poäng konkretiseras lokalt utifrån programmålen för den utbildning som eleven valt och utifrån de lokala mål som fastställs i programrådet. LIA ersätter kravet på APU i dessa utbildningar. LIA syftar till att ge eleverna en ökad arbetslivserfarenhet och en möjlighet att under handledares ledning få fördjupade färdigheter inom yrkesområdet.

Försöksverksamheten gäller elever som påbörjar sin utbildning i gymnasieskolan från och med höstterminen 2000 till och med juni 2003. Den är frivillig för eleven vilket innebär att en elev har rätt att välja mellan LIA och ett skolförlagt nationellt program. Totalt får verksamheten omfatta 2 000 platser för dessa år.

För varje utbildningsplats skall det upprättas ett utbildningskontrakt mellan skolan, arbetsplatsen och eleven. Till varje huvudman som ingår i försöksverksamheten lämnas statsbidrag med 15 000 kronor för varje elev som med utbildningskontrakt påbörjar utbildningen. Bidraget utgör i första hand ersättning till samverkande arbetsplatser samt för att underlätta införandet av LIA. I diskussionerna om skillnader mellan APU och LIA har just detta förhållande kritiserats. Det är inte innehållet i de olika formerna för arbetsplatsförläggning som är den avgörande skillnaden utan möjligheten att erhålla statsbidrag.

LIA är dock inte lika reglerat som APU. Detta innebär att förutsättningarna är öppnare och att olika utbildningsanordnarna tolkar målsättningen med LIA på olika sätt. Eftersom målsättningen varierar utformas utbildningen på olika sätt.

Erfarenheter av LIA inom gymnasieskolan

Skolverket har genom förordningen "Försöksverksamhet med lärande i arbetslivet inom gymnasieskolan" (SFS 2000:690) uppdraget att fastställa den speciella kursplanen om 700 poäng som skall gälla i försöksverksamheten samt efter ansökan från kommunerna fördela de 2 000 platser som står tillförfogande. Skolverket skall också hantera utbetalningen av det statsbidrag på 15 000 kronor som följer varje elevplats i försöket.

Under våren 2002 har Skolverket genomfört en uppföljning av försöksverksamheten med lärande i arbetslivet. Uppföljningen har gjorts i form av en brevenkät kompletterad med besöksintervjuer. Syftet med uppföljningen är att

- analysera huvudmännens, skolornas, elevernas och arbetslivets motiv för att delta i försöksverksamheten, samt hur man planerar att genomföra den.
- undersöka hur väl Skolverket nått ut med sin information/marknadsföring om försöksverksamheten och vad myndigheten kan lära av detta inför framtida försöksverksamheter.
- analysera själva processen i försöksverksamhetens för att kunna dra lärdom av denna och ev. på detta stadium göra korrigeringar.

Skolverket har i början av december 2002 till regeringen redovisat utvärderingen av LIA.

När det gäller att sprida kännedom om försöksverksamhetens existens har Skolverkets information varit effektiv. I oktober hade 1 666 platser beslutats och 250 platser var under handläggning. Omkring hälften av de beviljade platserna har hittills tagits i anspråk. Enligt Skolverkets enkät beror detta på att det tar tid för skolorna att komma igång med försöket då de flesta påbörjar LIA under år två. Det förefaller vara relativt lätt att hitta utbildningsplatser i företagen. För närvarande saknas, enligt enkätundersökningen, mindre än 1 procent av de platser som erfordras.

Det är nästan enbart skolan/skolhuvudmannen själv som tagit initiativ till LIA-försöket, eller till 84 procent. Branscher och företag har tagit initiativ till mindre än 1 procent av antalet ansökningar. Orsaken till detta kan enligt Skolverket vara dels att de lokala företagen inte uppmärksammat den information som branscherna givit, eller att man från skolan inte har det nätverk som vore önskvärt med det lokala näringslivet.

Enligt förordningen ska det för varje program finnas ett programråd med företrädare för den lokala arbetsmarknadens parter samt för skolans personal och elever. Ett aktivt programråd är en viktig förutsättning för att LIA-försöket skall nå gott resultat. I Skolverkets enkät har programrådets aktivitet skattats enligt en 5-gradig skala. Skattningen gav medelvärdet 3,0 och medianen 2,9 vilket får anses som relativt god värdering av ett aktivt programråd.

Representanter för de företag som deltar i försöket är alla mycket positiva. Att företaget kan påverka utbildningen ses som mycket värdefullt. I många fall har också eleverna tillfört ny kunskap till företaget (främst språk- och datorkunskap). Eleverna finner sig väl till rätta och blir mycket väl bemötta på arbetsplatserna. Eleverna har i de allra flesta fall mycket goda erfarenheter av den del av utbildningen som genomförs på arbetsplatsen. De uppskattar att "arbeta på riktigt" och att delta i den sociala gemenskapen på arbetsplatsen. Endast ett fåtal elever har upptäckt att den utbildning de först valt inte motsvarat förväntningarna. Skolan har då kunna hjälpa till att på ett smidigt sätt byta program.

De flesta skolor/huvudmän har någon form av handledarutbildning. Både grundutbildning och viss fortbildning förekommer. I vissa fall använder man utbildade handledare som tidigare handlett APU-elever. Skolorna försöker utforma handledarutbildningen efter målgruppen och även förläggning i tid för att tillgodose handledarnas önskemål.

Betygsättning som är myndighetsutövning sker av elevens lärare, men i nära samverkan med handledaren som följt eleven på arbetsplatsen. Samverkan mellan lärare och handledare vid betygssättningen fungerar bra då läraren har möjlighet att följa lärandeprocessen i företaget. Det är av avgörande betydelse för en korrekt bedömning att läraren och handledaren har möjlighet att gemensamt följa upp lärande processen på företaget.

De utbildningar som har flest antal elever i försöksverksamheten är industri-, omvårdnads- och fordonsprogrammen. Den geografiska spridningen över landet är förhållandevis jämn från Luleå i norr till Malmö i söder, bestående av både små och stora kommuner. Flest antal elever återfinns i Stockholm och Göteborg.

Handledare och handledarutbildning

Både APU och LIA förutsätter kvalificerad handledning på arbetsplatsen. Handledaren är elevens stöd på arbetsplatsen och hjälper denne till rätta samt är behjälplig vid kunskapsinhämtandet. Det är viktigt att handledaren har en helhetssyn på utbildningen varför handledaren bör ha fått en grundlig genomgång av utbildningen. Många utbildningsanordnare inviterar berörda företag till en introduktionsdag eller informationsträff där de berättar om utbildningens kursinnehåll och om gymnasieskolan.

14.5 Gymnasiekommitténs slutsatser och förslag

Den gymnasiala utbildningen måste enligt Gymnasiekommitténs uppfattning ge alla ungdomar en god förberedelse inför inträdet i arbetslivet antingen det sker direkt efter gymnasieskolan eller efter vidare studier. Utbildningen skall ge individen resurser att orientera sig på en föränderlig och alltmer kunskapsintensiv arbetsmarknad. Detta är ett viktigt syfte med samverkan mellan skola och arbetsliv. Samtidigt skall samverkan garantera att utbildningen håller hög kvalitet och är uppdaterad i förhållande till arbetslivets krav.

I det följande redovisar Gymnasiekommittén sina bedömningar av de olika formerna av lärande som nu finns i arbetslivet. Vidare framläggs förslag till samrådsinstrument för gymnasieskolans nödvändiga samverkan med arbetslivet.

Former för undervisning i arbetslivet

APU är en krävande och kvalificerad form av samverkan som kvalitetsmässigt väl förvarar sin plats som instrument för lärande i arbetslivet men kan vara svårt att få till stånd enligt intentionerna. Gymnasiekommitténs uppfattning är att APU också inom ramen för den nya strukturen bör fortsätta huvudsakligen i sin nuvarande utformning. Liksom i dagens system bör lokala överväganden ligga till grund för vilka avsnitt man väljer att arbetsplatsförlägga inom förslaget till ny struktur, alltifrån alla karaktärsämneskurser inom inriktnings- och fördjupningsblock eller enstaka kurser/delar av kurser. Möjligen kan det i kommande kursplanearbete finnas synpunkter på de olika kursernas lämplighet i detta avseende. Detta

innebär att arbetsplatsförlagd utbildning och lärande i arbetslivet närmar sig varandra och mer blir en gradskillnad än en artskillnad.

Gymnasiekommittén anser att intentionerna med LIA är goda men anser att det finns en del oklarheter i förutsättningarna för LIA i gymnasieskolan som den fortsatta försöksverksamheten bör ge vägledning om. Detta gäller såväl syfte, innehåll, utformning, ekonomisk ersättning liksom tillgång på handledare.

En oklarhet är kopplingen till den ordinarie gymnasieutbildningens uppläggning och till APU. I dag utgår särskild ersättning om 15 000 kr per elev för de kommuner som väljer LIA men inget för dem som väljer APU. Det är viktigt att frågan om ersättningens storlek inte blir avgörande när man lokalt väljer uppläggning av den arbetsplatsförlagda delen av gymnasieutbildningen.

Den fortsatta försöksverksamheten får visa på behovet av vidare åtgärder avseende lärande i arbetslivet. De samlade resultaten av försöksverksamheten kommer dock, som tidigare framgått, inte att kunna beaktas av Gymnasiekommittén.

Reglering av arbetsplatsförlagd utbildning

Den departementala arbetsgruppens förslag att den arbetsplatsförlagda utbildningen borde ges en tydligare reglering. Gymnasiekommittén är tveksam till detta förslag. Skolverket har under treårsperioden, 2000–2002, genomfört ett omfattande yrkesutbildningsprojekt, YKSA, och har under denna period disponerat en betydande resurs för att stimulera utvecklingen av yrkesutbildningen. Samverkan med arbetslivet har därvid varit ett prioriterat område. I slutrapporten från projektet "Samtal – samsyn – samarbete" har Skolverket gett många exempel på framgångsrika arbetssätt för kvalitetsförbättringar inom yrkesutbildningen, inklusive APU. Det är viktigt att sprida erfarenheter och utvecklingsarbete i form av lärande exempel då yrkeslärarna inom de flesta yrkesämnen är få vid varje skola och spridda över landet.

Dessa erfarenheter som under hand har redovisats för Gymnasiekommittén ingår nu i projektets slutrapport. Det är viktigt att enskilda skolhuvudmän och skolor tar del av detta och lägger ner kraft på samverkan samt på att genomföra eget utvecklingsarbete. Inte minst gäller detta beträffande tillgången på och utbildningen av handledare.

Rätt att starta gymnasieutbildning utan krav på APU-garanti

Enligt direktiven skall kommittén granska förutsättningarna att få anordna yrkesutbildning i kommuner där tillgång på APU-platser inte kan garanteras. Förutsättningarna för att anordna APU varierar mellan olika studievägar och branscher liksom mellan olika orter och regioner. Frågan gäller således om en central spärr skall sättas upp som reglerar om en skola skall ha rätt att anordna ett visst program utifrån *på förhand känd* tillgång på APU-platser.

En sådan bestämmelse skulle främst drabba mindre kommuner i glesbygd med gymnasieskola, där gymnasieutbildningen också ofta har en klar regionalpolitisk betydelse. De undersökningar som Gymnasiekommittén genomfört visar ofta på en stor kreativitet att på dessa orter utveckla verksamheten efter elevernas val och i samarbete med lokalt arbetsliv.

Detta förhållande innebär självfallet inte att kvaliteten i utbildningen får äventyras, men detta bör regleras utifrån ett kvalitetskrav huruvida utbildningens mål är möjliga att uppnå lokalt eller i samverkan med andra tillgängliga resurser, inklusive APU. Saknas förutsättningar för att bedriva en kvalitativt godtagbar utbildning utgår kommittén från att skolhuvudmannen inte låter utbildningen komma till stånd. Detta avgörs bäst på den lokala nivån i samråd med det lokala arbetslivet.

Kvaliteten i yrkesutbildningen består av många komponenter. Hit hör lärare med goda och aktuella kunskaper, utrustning, en kreativ lärmiljö med utrymme för yrkesmässiga och pedagogiska samtal, bra APU-platser med tillgång till handledning.

Under APU-perioderna förutsätts karaktärsämneslärarna besöka elever och handledare ute på arbetsplatserna. Yrkeslärares arbetsplatsbesök är tillsammans med lokala samrådsorgan några av de viktigaste kvalitativa faktorerna för den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen. Tyvärr sker inte detta i önskvärd utsträckning. I takt med den ökade integrationen mellan olika kurser gäller behovet av ett närmande till arbetsplatser numera i hög grad även kärnämneslärare.

Gymnasiekommittén anser att huvudmannens ansvar för utbildningens kvalitet tydligare bör framgå av skollagen. Som en följd av detta menar Gymnasiekommittén att det inte är nödvändigt att ställa särskilda krav på en av förutsättningarna för att skapa hög kvalitet i utbildningen, som t.ex. APU.

Internationell APU

Enligt Gymnasiekommitténs uppfattning är internationell APU ett värdefullt komplement till den APU som ingår i gymnasieskolan. Den kan vara av stor personlig betydelse för de ungdomar som fått ta del av den. Enligt kommitténs mening är det dock inte möjligt att APU – I, av främst ekonomiska skäl, kan få annat än en begränsad betydelse. En fortsatt utveckling inom EU i fråga om finansiering mm kan dock påskynda en positiv utveckling.

Vidgade möjligheter till lärande i arbetslivet

I vidare mening har all utbildning som mål att förbereda för yrkeslivet. Alla elever i gymnasieskolan bör därför genom egna erfarenheter få insikt i arbetslivets förutsättningar och uppgifter. Det kan därför ifrågasättas varför inte alla ungdomar redan under gymnasietiden får pröva på en period i arbetslivet under mer organiserade former. I dag är det nästan bara eleverna på de yrkesförberedande programmen som får ta del av denna möjlighet. Möjlighet finns visserligen redan i dag att lokalt besluta att även eleverna på naturvetenskapligt, samhällsvetenskapligt, estetiskt och tekniskt program kan ha arbetsplatsförlagd utbildning, men så sker endast i mycket ringa omfattning.

Alla elever i gymnasieskolan bör enligt kommitténs mening omfattas av en period av lärande i arbetslivet. Enligt Gymnasiekommitténs mening bör kursplanestyrd utbildning på arbetsplats finnas inom alla åtta sektorer av den framtida gymnasieskolan. Denna verksamhet som bör ingå i sektorsblocket under det gemensamma året och avse inslag från elevens intresseområde samt ge en första uppfattning om arbetslivet inom området, kan vara traditionell APU eller annan verksamhet som planeras i samråd med det lokala arbetslivet. Omfattningen av dessa arbetslivsinslag bör för att ge effekt inte vara alltför ringa.

Utöver den inledande APU:n eller motsvarande inom sektorsblocket där ju eleverna ännu inte valt inriktning och senare kan komma att välja såväl mer studieinriktade som yrkesinriktade inriktningar bör det vara möjligt och önskvärt med mer APU, som tydligare knyter an till elevens val. De elever som väljer mer yrkesförberedande inriktnings- och fördjupningsblock bör liksom nu få

totalt minst 15 veckor APU. Detta innebär att APU-kravet i framtiden bör gälla vissa block och inte som idag ett helt program.

Det är nödvändigt med en betydande flexibilitet under den arbetsplatsförlagda utbildningen (eller motsvarande) så att verksamheten kan anpassas till de olika kursplanernas krav, de lokala förhållandena och att utformningen kan göras utifrån individens önskemål, behov och förutsättningar. Eleven måste också garanteras att utbildningen ger samma kompetens och kvalitet som en skolförlagd studieväg både vad gäller möjlighet till fortsatta studier och anställningsbarhet. Begreppet arbetsliv bör därför ges en bred definition. För de elever som önskar följa en studieförberedande inriktning kan en uppläggning inriktad mot att under en tid följa verksamheten vid ett universitet eller högskola vara en lika motiverad verksamhet. Studieinriktningen bör då sammanfalla med elevernas egen inriktning och liksom för de mer yrkesinriktade eleverna ge förberedelse inom elevernas studieområde. Detta kan öppna nya möjligheter och få elever intresserade av ägna sig åt t.ex. forskning i framtiden. Det är viktigt att enskilda skolhuvudmän och skolor lägger ner kraft på samverkansfrågor och på att medverka i utvecklingsarbete kring detta.

Försöksverksamheten med lärande i arbetslivet (LIA) pågår men än så länge finns endast en första utvärdering baserad på de begränsade erfarenheter som hittills finns av denna. Gymnasiekommittén kommer inte heller att hinna ta del av en vidare utvärdering. Verksamheten bör fortsätta inom nuvarande ramar. Önskvärt vore dock att yrkesutbildningar med inslag av LIA och dess friare uppläggning i högre grad kunde utvecklas inom tillväxtbranscher och inom nya branscher.

Om utfallet av den pågående försöksverksamheten med LIA blir positiv och verksamheten permanentas bör det enligt Gymnasiekommittén mening vara lätt att anpassa den till gymnasieskolans nya struktur. Man bör då också överväga om APU och LIA i framtiden skall integreras till en enhetlig, men flexibel, organisatorisk form. Denna bör kunna rymma lika många möjligheter till samarbete med arbetslivet som dagens motsvarigheter. Sådana tankar har redan antytts i regeringens senaste utvecklingsplan

Den möjlighet som i dag finns att genom lärlingsutbildning förena en anställning som syftar till yrkesutbildning med studier av kurser i gymnasieskolan bör finnas kvar även i framtiden. Denna möjlighet bör ges utrymme och framgå av den nya skollagen

Samråd om planering av utbildning

Arbetslivets medverkan i planering och genomförande uppfattas som ett viktigt instrument för att säkra utbildningarnas relevans och legitimitet, främst gäller detta yrkesförberedande program. Samverkan är också en förutsättning för att en vinnarsituation skall uppstå för alla parter som är involverade i utbildningen.

Olika organ för samverkan har diskuterats av den departementala arbetsgruppen, alltifrån inrättande av ett nationellt råd vid Skolverket för yrkesutbildning via regionala samråd och partnerskap till att kommunerna lokalt skall redovisa arbetslivskontakter i sina kvalitetsredovisningar.

De lokala samarbetsorganen har mycket stor betydelse, varför resurser och utvecklingsarbete bör koncentreras på dessa. För att ge stöd åt lokala råd är det viktigt med kontakter med både regionala och nationella organisationer. Kommittén föreslår en återgång till krav på lokalt samråd med arbetsmarknadens parter men menar att formerna för detta inte bör bindas nationellt. Den nya studievägsstrukturen med färre och bredare ingångar kan komma att begränsa risken för att alltför många samrådsorgan behövs.

En ny försöksverksamhet med lokala sektorråd som omfatta företrädare för arbetslivet bör prövas för att stimulera utvecklingen av gymnasieskolans yrkesutbildningar i samverkan med arbetslivet. Försöksverksamheten måste dock utformas så att den inte motverkar andra initiativ som den pågående försöksverksamheten med lokala styrelser med elevmajoritet. Sektorrådet kan omfatta en sektor vid gymnasieskola eller del av sådan och utformas antingen som ett gemensamt ansvarstagande eller med en majoritet för arbetslivet. Arbetsmarknadens parter förutsätts bli representerade på ett likvärdigt sätt i rådet. Om en kommun väljer att ingå i försöksverksamheten bör en sådan styrelse i första hand ersätta motsvarande programråd.

Enligt Gymnasiekommittén 2000 bör i samrådsorgan (sektorråd, programråd eller nationella organ) sammansättningen vara sådan att parterna på arbetsmarknaden har lika många ledamöter. Det skall i programråden även finnas elever representerade. Förutsättningar varierar även geografiskt och sektoriellt varför systemet för samrådsorgan måste vara anpassat härför.

Den delegation för yrkesutbildning som regeringen föreslagit i sin utvecklingsplan (Regeringens skrivelse 2001/02:188) bör vara ett lämpligt forum för den fortsatta utvecklingen av samverkan mellan gymnasieskolan och arbetslivet.

15 Elevernas val och kommunernas utbud av gymnasieutbildning

Gymnasiekommitténs förslag:

1. Behöriga* sökande skall ha rätt att genom hemkommunens försorg antas till gymnasieskolan på den sektor de valt.
* Med behörig sökande jämställs i detta fall även obehöriga elever, dvs. de elever från grundskolan som saknar betyg i ett eller flera av de behörighetsgivande ämnena svenska/svenska som andraspråk, engelska och matematik. Dessa elever blir preliminärt antagna.
2. Hemkommunens skyldighet att erbjuda gymnasieutbildning kan genomföras antingen i egen regi eller i samverkan med annan huvudman.
3. Behörig sökande ges möjlighet att söka sektor i annan kommun även om den anordnas av hemkommunen/samverkansområdet. En sådan sökande tas emot i mån av plats, sedan behöriga sökande från hemkommunen och dess samverkansområde tagits emot.
4. Kommun som anordnar en sektor skall erbjuda ett allsidigt urval av inriktningsblock och anpassa antalet platser på dessa med hänsyn till elevernas val.
5. Elev har möjlighet att söka inriktnings- eller fördjupningsblock i hemkommunen eller i annan kommun. Saknas inriktnings- eller fördjupningsblocket i hemkommunen skall eleven jämföras med sökande från anordnarkommunen. Med dessa jämföras också elever från annan kommun som redan påbörjat sin utbildning inom anordnarkommunen.
6. I övriga fall har elev möjlighet att – i mån av plats – placeras på inriktnings- eller fördjupningsblock även om blocket anordnas i elevens hemkommunen.

7. För elever med särskilda skäl föreslås ingen ändring i förhållande till i dag vad avser rätten att som sökande jämföras med elever från anordnarkommun/samverkansområde.
8. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om urval mellan sökande till inriktnings- och fördjupningsblock samt till riksrekryterande utbildningar.
9. Vissa utbildningar eller delar av utbildningar kan göras riksrekryterande efter beslut av regeringen eller den myndighet regeringen beslutar. Beslutet bör gälla i fem år och därefter omprövas. Tidigare beslut om riksrekrytering bör upphävas.
10. För lokala inriktningsblock samt lokala fördjupningsblock är hemkommunen inte skyldig att betala interkommunal ersättning om inte avtal om annat har träffats eller i de fall beslut om riksrekrytering finns.
11. Enskilda skolor skall, såsom nu, vara riksrekryterande men kan ingå i samverkansområde efter lokal överenskommelse.
12. Ersättning från elevs hemkommun till en annan kommun inom ett samverkansområde regleras i avtal.
13. Om inte avtal om annat träffats gäller att:
  - interkommunal ersättning från elevs hemkommun till anordnande kommun i de fall utbildningen inte finns i hemkommunen beräknas enligt anordnande kommuns självkostnad. Detta gäller således också vid riksrekrytering.
  - den ersättning elevens hemkommun skall betala till anordnande kommun i de fall utbildningen även anordnas av hemkommunen/samverkansområdet skall högst uppgå till den kostnad som hemkommunen själv har för motsvarande utbildning. Är anordnarkommunens kostnad lägre skall hemkommunen ersätta den lägre kostnaden i stället.
14. När det gäller ersättning till enskilda skolor föreslår kommittén inga ändringar i förhållande till det som gäller fr.o.m. 2003-01-01.

15. Kommunerna bör samverka regionalt för att garantera gymnasieskolans elever ett stort, attraktivt och allsidigt utbud med ansvar speciellt för lågfrekventa utbildningar.
16. Offentliga och enskilda huvudmän bör kunna sluta samverkansavtal. I ett sådant avtal regleras ersättningsreglerna.

15.1 Uppdraget

I Gymnasiekommitténs uppdrag ingår att överväga formerna för hur alla studievägar kan göras tillgängliga för elever i hela landet. Vidare skall kommittén enligt direktiven utreda behovet av utökad möjlighet för kommuner att samverka om delar av utbildningen i gymnasieskolan.

För att lösa uppdraget måste man ha två perspektiv. Det ena är elevernas perspektiv – hur får eleverna ökad tillgång till utbildning, inte bara möjlighet att söka till utbildning utan också ökade möjligheter att bli intagna. Det andra perspektivet är kommunernas. Hemkommunen har ansvaret för att alla unga under 20 år får en gymnasieutbildning. Detta ansvar innefattar en skyldighet att betala även om den unge inte går i kommunens egna skolor. Elevens rätt respektive kommunens betalningsskyldighet är olika om det är fråga om en skola i en annan kommun än hemkommunen eller om det är en enskild skola. Detta beskrivs mera utförligt nedan.

Förslaget i dessa avseenden skall naturligtvis anpassas till kommitténs förslag om ny struktur för gymnasieskolan. Det är kommitténs ambition att söka finna så jämlika förutsättningar mellan kommunala och enskilda skolor som möjligt.

15.2 Bakgrund

Tidigare system

Före 1992 var utgångspunkten att alla elever hade rätt att söka varje nationell utbildning som fanns. Vart de skulle söka, dvs. till vilken av de kommuner som anordnade utbildningen i fråga, var reglerat genom ett system av elevområden. Om utbildningen endast fanns i en kommun i landet var hela riket elevområde, dvs. alla elever i hela

riket hade rätt att söka till den utbildningen. Fanns utbildningen i fråga i tio kommuner var det bestämt för var och en av dessa tio från vilka kommuner eleverna fick söka till den utbildningen, dvs. vilka kommuner elevområdet omfattade. Det var således en bunden hänvisning. Eleverna hänvisades till en gymnasieort efter sin bostadsort.

De elever som hade särskilda skäl kunde få söka utanför elevområdet, den s.k. mosterparagrafen (dvs. som om man bodde hos sin moster).

Systemet med elevområden reglerade rätten att söka en utbildning. Vilka som *kom in* på utbildningen avgjordes genom ett urval på grundval av de sökandes betyg från grundskolan.

På denna tid utgick statsbidraget för lärar- och skolledarlöner m.m. direkt till de kommuner som anordnade gymnasieutbildning, varför det aldrig uppstod några diskussioner om betalningsansvaret. Elevs hemkommun var skyldig att betala interkommunal ersättning för kostnader för lokaler, skolmåltider m.m. Beloppen för interkommunal ersättning fastställdes av regeringen på förslag av Svenska Kommunförbundet.

Nuvarande system

Sedan förändringen av ansvarsfördelningen mellan stat och kommun och reformeringen av gymnasieskolan i början av 1990-talet gäller följande beträffande elevernas rätt att söka och bli mottagna till utbildning och kommunernas skyldigheter.

Varje kommun är skyldig att erbjuda utbildning på nationella program för samtliga ungdomar i kommunen, som har slutfört grundskolan och är behöriga att antas, fram till och med det kalenderhalvår de fyller 20 år. I förutsättningarna ingår att de inte redan gått igenom en gymnasieutbildning. Denna skyldighet gäller även om kommunen inte har egen gymnasieskola. Erbjudandet skall gälla "ett allsidigt urval av nationella program". "Erbjuda" innebär att kommunen själv anordnar eller sluter samverkansavtal med andra kommuner som anordnar utbildningen.

Allsidigt urval har i förarbetena preciserats som mer än hälften av de nationella programmen. Kommunerna skall enligt skollagen anpassa antalet platser på de nationella programmen och deras inriktningar "med hänsyn till elevernas önskemål."

Uttrycket ”med hänsyn till” innebär att kommunerna skall anpassa dimensioneringen efter elevintresset men att eleverna inte har någon rätt att få den utbildning de sökt i första hand om fler elever sökt än som kan tas emot. Knappt 85 procent av eleverna i riket får det nationella program de sökt i första hand. Hur stor andel som kommer in på förstahandsvalet skiftar mellan olika kommuner.¹ 14 kommuner tillgodoser elevens förstahandsval till mindre än 75 procent medan 19 kommuner tog in mer än 90 procent av eleverna på deras förstahandsval. Vissa kommuner, t.ex. Västerås, har ambitionen att alla elever skall komma in på sitt förstahandsval av program. Ibland har någon utbildning, t.ex. frisörutbildningen, undantagits.

De elever som inte är behöriga att antas till nationella program skall erbjudas utbildning i individuella program. Detta har redovisats i kapitel 13 Individuell studiegång i gymnasieskolan.

Elever som har rätt att gå i gymnasieskolans nationella program har rätt att söka var som helst i landet. Eleverna placeras emellertid i två olika köer. När vi i nedanstående redovisning talar om utbildningen är det fråga om nationellt program eller en nationell inriktning på ett sådant program.

I den första kön, dvs. elever som skall tas emot i första hand, finns dels de elever som bor i den kommun som anordnar utbildningen (anordnarkommunen), dels de elever som kommer från samverkansområdet, dvs. från en annan kommun som slutit avtal med anordnarkommunen, dels ock de elever som kommer från kommuner som inte erbjuder den utbildning som eleverna vill gå på. Dessutom ingår i denna kö de elever som har särskilda skäl.

Att ”tas emot” i första hand innebär i detta fall att man tas emot som sökande. Det innebär ingen garanti att man kommer in. Om man kommer in eller ej är beroende av hur många platser i förhållande till antalet sökande som det finns. Måste det ske ett urval mellan de sökande är det deras betyg från grundskolan som avgör vem som kommer in.

Det förhållandet att man som elev fått besked om att man är mottagen som sökande men ändå inte kommer in på utbildningen upplevs för somliga som förvirrande.

Kostnaden för elever i denna grupp som kommer in på utbildningen betalas av hemkommunen.

---

¹ Beskrivande data om barnomsorg, skola och vuxenutbildning 2002, rapport 218, Skolverket.

I den andra kön finns de elever som tas emot som sökande i andra hand. Det är elever som söker till en utbildning i en annan kommun trots att utbildningen finns i hemkommunen eller i hemkommunens samverkansområde.

Hemkommunen är i dag inte skyldig att betala för sina ungdomar som går i en annan kommuns skola om utbildningen, dvs. programmet eller inriktningen, finns i hemkommunen. Dock är hemkommunen alltid skyldig att betala om eleven har särskilda skäl för att gå i den andra kommunen.

Hemkommunen kan själv välja att betala för en elevs utbildning även om eleven tillhör den andra kön, dvs. skall tas emot i andra hand. Så sker i begränsad utsträckning. I sådana fall tar anordnarkommunen emot eleven som sökande. Inte heller i detta fall är mottagandet som sökande samma sak som att bli intagen i utbildningen. Om fler elever söker till en utbildning än det finns platser sker ett urval.

Alla kommuner är skyldiga att informera om vilka nationella program och nationella inriktningar det finns – alltså alla som finns. Kommittén har uppfattat att informationen om de utbildningar som finns i hemkommunen tenderar att bli mera fullständig än informationen om utbildningar i andra kommuner. Detta har av vissa branscher uppfattats som att kommuner sätter upp hinder för eleverna att söka utbildningar som inte finns i hemkommunen. Skolverket har lyft fram behovet av kommunal samverkan som ett viktigt förhållande i sin skrift *Ett allsidigt urval av nationella program*.²

De specialutformade programmen är i normalfallet avsedda endast för den egna kommunens elever, såvida det inte finns beslut om riksrekrytering. De lokala inriktningarna är också avsedda för den egna kommunens elever. Med dessa jämföras elever som kommer från andra kommuner inom samverkansområdet.

Riksrekrytering

Riksrekrytering, dvs. rätten för elever från hela landet att söka en viss utbildning, respektive rätten för en kommun att rekrytera elever från hela landet, gäller sådana utbildningar som regeringen har beslutat skall vara riksrekryterande. Hemkommunen är skyldig

---

² Rapport 178 *Ett allsidigt urval av nationella program*.

att betala för elever som kommit in på en riksrekryterande utbildning.

Antalet utbildningar som är riksrekryterande var från början få. De var i allmänhet yrkesutbildningar som motsvarade den ena och helst båda av följande beskrivningar. Utbildningen anordnades på så få platser – kanske bara på en enda – att det fanns en risk för att det inte skulle bli några utbildade inom yrket i fråga. Att unga människor skulle kunna utbilda sig till yrket var ett nationellt intresse. Det var en utbildning som fordrade dyr utrustning och som därför få kommuner kunde anordna. Det andra skälet var att en kommun som hade gjort en investering genom riksrekryteringen fick en garanti för att det skulle komma elever till utbildningen och investeringen därigenom inte bli olönsam.

Riksrekryteringen har sedan också kommit att omfatta sådana utbildningar som det är ett något annorlunda nationellt intresse av, t.ex. utbildning för ungdomar i gymnasieåldern som samtidigt tränar idrott på elitnivå.

Fristående skolor är alltid riksrekryterande. Det innebär att hemkommunen är skyldig att betala för sina ungdomar som går i en fristående skola även om denna ligger i hemkommunen. Läsåret 2001/02 gick 17 900 elever i fristående skolor, eller 6 procent av gymnasieeleverna.

Förekomsten av fristående gymnasieskolor varierar i landet. Flest finns i Stockholmsområdet och lägst frekvens är det i Norrbottens och Västerbottens län. Drygt 50 procent av eleverna vid fristående gymnasieskolor kommer från en annan kommun än den där skolan är belägen. För riksinternatskolorna är det 70 procent.

Kommittén för uppföljning av resursfördelningen till fristående grundskolor hade i uppdrag att också utreda de ekonomiska och andra konsekvenserna av det snabbt växande antalet fristående gymnasieskolor och att belysa förutsättningarna för konkurrens på lika villkor mellan kommunala och fristående gymnasieskolor.

I betänkandet *Fristående gymnasieskolor – hot eller tillgång?* (SOU 2001:12) avvisade kommittén alternativet att de fristående gymnasieskolorna skulle förlora sin rätt till riksrekrytering. Det skulle i så fall innebära att de bara kunde rekrytera elever från lägeskommunen. Kommittén argumenterade för att de kommunala skolorna i stället borde få riksrekrytering men hänvisade till Gymnasiekommittén som då hade tillsatts.

15.3 Kommitténs principiella överväganden.

Kommitténs uppdrag att överväga formerna för hur alla studievägar kan göras tillgängliga för elever i hela landet innefattar flera principiella överväganden och vägval. Utgångspunkten för kommitténs arbete har varit att så långt möjligt skapa större möjligheter för eleverna att välja, och också tas emot på, en önskad utbildning utan att detta inkräktar på andra elevers rätt att få utbildning. En av frågorna som diskuterats ingående är i vilken utsträckning det går att garantera ett allsidigt utbud i kommunerna samtidigt som eleverna tillåts att välja utbildningar mer fritt över kommungränserna. Kommer det att bli en flykt från små glesbygdskommunerna till närliggande tätorter och vad får det i så fall för konsekvenser för utbudet i sin helhet?

15.3.1 Elevers rätt bör stärkas

Frågan om en elevs rätt att söka och bli antagen till en utbildning är inte något neutralt som endast berör den enskilde eleven. Den ene elevens rätt kan i vissa fall, t.ex. när det finns fler sökande än det finns utbildningsplatser, påverka andra elevers möjligheter på ett negativt sätt. Detta sker redan i dag när det gäller vissa populära utbildningar och där elever i en viss kommun kan slås ut av elever med ett högre betygsmedelvärde om de kommer från kommuner som saknar utbildningen.

Elevers rätt att fritt söka och bli antagna till utbildningar i hela landet är således inte bara en fråga som kan diskuteras utifrån ett individuellt perspektiv utan måste också övervägas i ett makroperspektiv. Ett tillgodoseende av några elevers intresse för att välja utbildningar utanför hemkommunen kan i en liten kommun påverka förutsättningarna för att ha en egen gymnasieskola om elevunderlaget riskerar att bli alltför litet. Här föreligger således en situation där två olika elevgruppers intresse kan komma att ställas mot varandra. Å ena sidan den grupp elever som vill ha möjlighet att välja i vilken kommun de vill få sin gymnasieutbildning och som är beredda att resa för att få detta, å andra sidan den grupp elever som i första hand vill få sin gymnasieutbildning i hemkommunen och som kanske rentav väljer bort gymnasieutbildning i de fall de inte kan gå i gymnasieskola på hemorten.

Som redan tidigare konstaterats har behöriga elever redan i dag en lagstadgad rätt att söka utbildning i hela landet. Finns utbildningen hemma är däremot rätten att tas in på samma utbildning i en annan kommun mer begränsad och förutsätter att den anordnande kommunen får positivt besked av elevens hemkommun i fråga om att betala interkommunal ersättning. Så sker endast i begränsad utsträckning i dag.

Det går samtidigt inte att bortse från att det finns vissa inlåsningseffekter i dagens system, som kan leda till att elever gör taktiska, snarare än utbildningsgrundade, val i de fall de vill komma till en annan kommuns gymnasieskola.

För eleverna framstår det ibland som svårförståeligt att de, i de fall ett program endast har lokala inriktningar, är förhindrade att söka inriktningar i andra kommuner än hemkommunen. Detta gäller t.ex. teknikprogrammet där en elev kan tänkas vilja gå en designinriktning som finns i grannkommunen men som hänvisas till hemkommunens teknikprogram där kanske endast en datainriktning kan erbjudas. Samma sak gäller för hantverksprogrammet, där en elev kan vara förhindrad att söka exempelvis en floristinriktning i en annan kommun med hänvisning till att man erbjuder hantverksprogrammet i hemkommunen om än med en annan inriktning.

En eventuell rätt att få studera en studieväg på annan ort även om studievägen finns i hemkommun/samverkansområde innebär i praktiken en rätt att välja skola. En sådan rättighet upplevs inte av alla som lika berättigad som rätten att få sitt val av utbildning tillgodosedd. De flesta elever som väljer att gå i en annan kommun kan lösa det genom dagpendling, men för vissa blir det aktuellt med inackordering. För många ungdomar är det långt ifrån oproblemiskt att bo hemifrån i så unga år. Man kan fundera över om inte ungdomarnas ålder då de börjar gymnasieskolan, de är normalt 16 år, ofta kan påverka deras benägenhet att vilja lämna hemorten. Det är en brytningsperiod då många börjar bli självständiga gentemot föräldrarna. Självständigheten gäller dock sällan i fråga om ekonomi, ett förhållande som kan påverka en familjs benägenhet att låta sin 16-åring studera i en annan kommun. I och med att stödet för resor och inackordering från samhället inte täcker hela kostnaden kan det i många fall innebära påfrestningar på en familjs ekonomi att gymnasieutbildningen sker på annan ort.

Såvitt gäller eventuella effekter av en vidgad möjlighet att få sin utbildning på annat håll är det ett dilemma att vi får svaren på

frågorna, först när ungdomarna ställs inför möjlighet att välja. De simuleringar och enkäter som bl.a. Svenska kommunförbundet gjorde inför etableringen av den nuvarande gymnasieskolan, visade en tendens att överbetona elevernas benägenhet att söka sig bort från hemorten. När valet blev ”på riktigt” och eleverna ställdes inför de praktiska problem som resor och inackordering innebär valde många elever att gå en gymnasieutbildning i hemkommunen.

I den framtida gymnasiestrukturen bör det, enligt kommitténs uppfattning, vara elevernas val av utbildning som skall styra gymnasieskolans organisation. Även om det i dag generellt sett är en hög andel elever som får sitt förstahandsval tillgodosett är detta en klen tröst för de elever som inte fått det. I dessa fall är det dessutom svårt för eleven att få den önskade utbildningen i en annan kommun eftersom hemkommunen inte är skyldig att lämna interkommunal ersättning. En ordning som först ger en kommun möjlighet att ordna ett smalt utbildningsutbud och sedan rätt att neka ungdomarna att få söka utbildning på annan ort med bredare utbud innebär, enligt Gymnasiekommitténs uppfattning, alltför stora begränsningar i fråga om elevernas rättigheter.

Mot denna bakgrund är det naturligt för kommittén att utgå från att elevens rätt att få vald utbildning bör stärkas i den framtida gymnasieskolan.

15.3.2 Ett allsidigt utbud

Antalet kommuner med gymnasieskola har ökat stort sedan den statliga etableringskontrollen avskaffades den 1 juli 1993. Gymnasieskolan är detta till trots en verksamhet som fordrar samarbete mellan kommunerna för att kunna uppfylla kravet att erbjuda ungdomarna ett allsidigt utbud av studievägar. I detta spelar samverkansavtalen mellan kommunerna en stor roll för att göra gymnasieskolans utbud tillgängligt.

Av landets 289 kommuner anordnade 273 kommuner gymnasial utbildning under 2001/2002 men i 32 av dessa anordnades bara det individuella programmet. Under läsåret 2001/2002 var det 54 kommuner som anordnade fem program eller färre.³ Tjugosex kommuner hade gått samman i nio gymnasieförbund. Utbudet skiftar starkt mellan kommunerna, livsmedelsprogrammet finns t.ex.

³ Beskrivande data om barnomsorg, skola och vuxenutbildning 2002, rapport 218, Skolverket.

endast i 31 kommuner med totalt 1 384 elever medan det samhällsvetenskapliga programmet finns i 206 kommuner med 72 231 elever. Många kommuner är därför hänvisade till att ”köpa” utbildningsplatser i en annan kommun, med eller utan samverkansavtal, eller att gå samman inom ramen för ett kommunalförbund. Det är främst små kommuner som på detta sätt utnyttjar det större utbudet i näraliggande kommuner. Sammanlagt är det i dag ca 25 procent av landets gymnasieelever som går i skolan i en annan kommun än den där de är hemmahörande.⁴

Ett viktigt motiv för samverkan är att den kan skapa ett bredare utbildningsutbud med större valfrihet samt bättre tillgänglighet för eleverna. Det är också troligt att samverkan kan leda till högre kvalitet i utbildningen genom att olika kommuner kan specialisera sig på vissa komplexa eller dyrbara utbildningar och fördela utbildningarna mellan sig. Med samverkansavtal som redskap kan kommunerna gå långt i att utveckla sin samverkan. Fler motiv för samverkan kan fogas till, t.ex. att se gymnasieskolan som en strategisk resurs för den egna kommunens och regionens utveckling, för en säkrare skolplanering och ett gott resursutnyttjande samt profilering mot en lokal och regional arbetsmarknad.

Av skollagens formulering om samverkansavtal framgår att den enskilda kommunen i många fall bedöms vara ett för litet planeringsområde för gymnasieskolan. En fördjupad samverkan mellan olika kommuner borde vara en stark drivkraft för att effektivare utnyttja begränsade resurser i ett läge med stigande kostnader för gymnasial utbildning. Inom många regioner, ofta hela län, pågår eller har tagits initiativ till att uppnå ökad samverkan mellan kommunerna.

Ingen kommun i landet torde ha förutsättningar att kunna anordna gymnasieskolans samlade utbud. Skall intentionerna i skollagen uppfyllas och elevernas rätt till utbildning inte beskäras fordras samverkan mellan kommunerna. Detta kan formellt ske i olika former.

---

⁴ Siffrorna är hämtade från Skolverkets rapport nr 218, Beskrivande data om barnomsorg, skola och vuxenutbildning 2002.

Samverkansavtal

Samverkansavtal är den samverkansform som lagstiftaren förutsett skulle ersätta de tidigare elevområdena för gymnasieskolan som fastställdes av staten. Formkraven på ett samverkansavtal är små men det har stark rättskraft, t.ex. avseende elevens rätt, kommunens betalningsansvar och vid eventuella överklaganden till Skolväsendets överklagandenämnd. I princip gäller avtalsfrihet så länge inte skollagstiftningens bestämmelser om elevens rätt sätts ur spel.

Det innebär att ett samverkansavtal kan innehålla långtgående former för samverkan som ligger ett kommunalförbund nära. Det kan t. ex. gälla krav på planering och samråd på olika nivåer.

Kommunalförbund

Kommunalförbund är ett offentlighetsrättsligt organ som för vissa ändamål, t.ex. gymnasieskola, kan överta kommunens uppgifter. Kommuner har valt att bilda kommunalförbund utifrån olika syften. Man kan därför urskilja förbund av olika typer. Det finns kommunalförbund som enbart bildats kring frågor som planering och dimensionering av utbildning, men som inte är huvudman för utbildningen.

En annan typ, och den som vi vanligen förknippar med termen kommunalförbund, är den som genomför och står som huvudman för utbildningen. I detta fall träder kommunalförbundet som juridisk person in i kommunernas ställe. Det har ibland funnits viss tvekan till att bilda kommunalförbund i sådana fall för att man känner att kommunen tappar inflytande över sin utbildning. För de kommuner som saknat gymnasieskola kan det motsatta upplevas, nämligen att de äntligen får inflytande över och kan påverka utbildningen.

Exempel på samverkan

Utbildningsgruppen inom Göteborgsregionens Kommunalförbund (GR) har för Gymnasiekommittén redovisat sitt arbete för utökad samverkan. GR har sedan starten 1995 på ett för Sverige unikt sätt utvecklat en regional samverkan på utbildningsområdet i de 13 kommuner som ingår i GR. För gymnasieskolan har ett omfattande samverkansavtal på gymnasienivå vuxit fram. Utgångs-

punkten är att sätta eleven och dennes behov och önskemål i centrum. I Göteborgsregionen gäller fritt val av skola inom regionen. Erfarenheterna visar att inga dramatiska förändringar inträffat i elevernas sökmönster, dock får två centralt belägna skolor många sökande.

Genom årliga samverkansavtal skapas överblick över utbudet i regionen. Inom avtalets ram fattas beslut om regionala garantier för smala, men strategiskt viktiga utbildningar. En avstämning sker också som underlag för en gemensam prislista för interkommunal ersättning med bokslut som underlag. Över tid kommer också gemensamma uppföljnings- och utvärderingssystem att skapas.

Regionen som helhet utgör ett större underlag än varje enskild kommun när det gäller att tillhandahålla bredd, djup och kvalitet i utbildningen. Spjutspetskunnande i enskilda kommuner /skolor görs tillämpliga för fler kommuner.

Omfattande planeringsarbeten pågår också inom många andra län eller regioner, ofta med kommunförbundet i respektive län som pådrivande faktor. Exempel på detta finns bl.a. i Stockholms län, Skåne län, Östergötland, Kalmar län och Jämtlands län. Flera av dessa län innehåller i sin tur även mindre samverkansregioner. Samverkan sker också över länsgränser.

En avgörande fråga för Gymnasiekommitténs bedömning har varit huruvida samhället kan garantera och säkra elevernas rättigheter när det gäller tillgång på utbildning i ett system baserat på frivilliga överenskommelser. Det handlar också om att säkra att utbildning för små arbetsmarknadsområden kommer till stånd.

Utökade möjligheter att tas emot på utbildningar utanför hemkommunen eller samverkansområdet kan skapa nya möjligheter för eleverna i form av ökade valalternativ men också medföra vissa komplikationer. Kommunernas möjligheter att planera och överblicka sin gymnasieorganisation samt budgetera kostnaderna kommer troligen att minska, åtminstone i ett inledningsskede.

Ett friare val kan också leda till att elever väljer att söka sig från gymnasieskolor i mindre kommuner till gymnasieskolor i större tätorter och därigenom minska utbudet av utbildning i de mindre kommunerna. Denna utveckling kan bli särskilt påtaglig för de omkring 40 kommuner som under 1990-talet etablerat nya gymnasieskolor. Vid tillkomsten av dessa skolor tog man ofta fasta på att höja utbildningsnivån och se gymnasieskolan som en strategisk resurs för att utveckla kommunen. Ofta fanns också en lokal opinion bland föräldrar att ha kvar sina ungdomar på hemmaplan,

en uppfattning som inte alltid i lika hög grad delades av ungdomarna. Speciellt verkar flickorna mer motiverade att vilja röra på sig för att få en utbildning. Gymnasieskolan är en viktig servicefaktor för en kommun, inte minst för att få invånarna att bo kvar även när barnen blir äldre. Ibland numerera formulerad så att det är en större nackdel att inte ha gymnasieskola än en fördel att ha.

För många elever är valet av geografiska skäl avgjort genom att det endast finns en gymnasieskola på rimligt avstånd. Men om eleverna väljer någon mindre frekvent utbildning är det viktigt, inte minst för glesbygden, att kommunerna kan samverka för att åstadkomma ett så stort regionalt utbud som möjligt. I mer befolknings-täta regioner, speciellt i storstäderna, finns redan ett stort utbud och goda möjligheter att utnyttja detta genom en väl utbyggd kollektivtrafik. Här efterfrågar många i stället en större frihet att välja skola inom utbudet.

Några bedömare har hävdats att en vidare rätt att söka utbildning utanför den egna kommunen skulle medföra stora omfördelnings-effekter och skapa problem för skolhuvudmännen. Andra menar att effekterna inte skulle bli så omfattande då flertalet elever troligen skulle fortsätta att välja den närmast belägna gymnasieskolan även i framtiden. Uppfattningen finns också att dessa problem främst skulle vara av övergångsnatur och minska när rätten att välja utbildning har etablerats.

15.3.3 Val av utbildning i enskild gymnasieskola

Till fristående skolor är det i dag möjligt att söka fritt. Kommunerna är således alltid skyldiga att lämna bidrag då eleverna går i fristående skolor, antingen dessa ligger i samma eller i annan kommun. Detta gäller både för grundskole- och gymnasienivå. Som kommittén redovisat i kapitel 2 används i fortsättningen termen enskilda skolor.

Enligt Gymnasiekommittén bör i princip villkoren för offentliga och enskilda skolor vara så lika som möjligt. De enskilda skolorna har i dag en konkurrensfördel genom att de kan rekrytera elever över hela landet. Under utredningsarbetet har ett antal kommuner kritiserat detta förhållande och menat att det måste vara möjligt också för kommunala gymnasieskolor att konkurrera om eleverna och på samma villkor som enskilda gymnasieskolor få ta emot elever från andra kommuner.

Kommittén har diskuterat en ordning där de enskilda gymnasieskolornas möjligheter till riksrekrytering begränsas och där de får samma villkor som i framtiden skall gälla för den gymnasieutbildning som sker i kommunal regi. Det finns emellertid flera skäl till att det är svårt att fullt ut jämställa dessa båda skolformer, bl.a. utifrån ett ansvarshänseende där hemkommunen har ett totalt ansvar för sina invånare och att dessa erbjuds gymnasieutbildning medan den enskilda skolan måste ses mer som ett komplement till den utbildning som sker i offentlig regi.

Kommitténs diskussioner har dock lett till slutsatsen att kommunala skolor, om de så önskar, bör få möjlighet till utvidgad rekrytering och därmed kunna närma sig ett förhållande där de, jämfört med i dag, kan erbjuda utbildning på mer lika villkor med de enskilda gymnasieskolorna. För kommittén är det också viktigt att det framtida systemet understödjer samverkan mellan kommunala och fristående skolor, t.ex. om inriktnings- och fördjupningsblock.

15.4 Gymnasiekommitténs förslag

Idag har eleven rätt att söka till de 17 nationella programmen, men har ingen oavvislig rätt komma in på det sökta programmet. I framtiden kommer det enligt kommitténs förslag att finnas färre ingångar till gymnasieskolan, i form av åtta sektorer, att välja mellan.

15.4.1 Ur elevens perspektiv

Elevernas önskemål om utbildning bör i största möjliga utsträckning styra gymnasieskolans organisation. Det första valet efter grundskolan ut mot vuxenlivet är centralt som motivationsskapare och som bekräftelse på att ungdomarnas önskan tas på allvar. Gymnasiekommittén anser därför att alla sökande, såväl behöriga som de som saknar betyg i något, eller några, av de behörighetsgivande ämnena från grundskolan, i fortsättningen skall ges rätt att komma in på den sektor de väljer. Att svara upp mot en sådan sektorgaranti blir en viktig uppgift för kommunernas gymnasieplanering.

Eleverna väljer sektor i årskurs 9 och har rätt att tas in på den sektor de valt. Hemkommunen är skyldig att se till att eleven får plats på vald sektor antingen i hemkommunen eller hos annan huvudman. Genom rätten att bli antagen till den sektor man valt och genom ett krav på kommunerna att anpassa sin organisation efter elevernas val blir elevens rätt i den nya gymnasieskolan starkare markerad i Skollagen jämfört med i dag.

Om en elev mot gällande regler inte skulle antas⁵ till den sektor han eller hon valt, bör det finnas möjlighet att överklaga beslutet till Skolväsendets överklagandenämnd. Skollagskommittén har tagit ett principbeslut som innebär att när ordet "rätt" används i lagstiftningen ska eleven kunna överklaga beslutet genom förvaltningsbesvär. I Skollagskommitténs förslag skall överklagandet i sådana fall ske till Skolväsendets överklagandenämnd.

Med behörig elev jämställs de elever som saknar betyg från grundskolan i något eller några av de behörighetsgivande ämnena svenska/svenska som andraspråk, engelska eller matematik. Dessa elever föreslås bli preliminärt antagna. Kommittén har redovisat sina förslag i denna del i kapitel 13 Individuell studiegång i gymnasieskolan. Det är för dessa elevers motivation särskilt viktigt att de får sitt val av sektor tillgodosett. Däremot är det inte lika angeläget, menar kommittén, att de skall få välja en annan kommuns gymnasieskola om utbildningen redan finns i hemkommunen.

En behörig elev skall enligt Gymnasiekommitténs uppfattning alltid kunna söka utbildning även utanför hemkommun eller samverkansområde. När det gäller utbildningar som också finns i hemkommunen eller samverkansområdet tas eleven emot i mån av plats. I sådana fall bör eleven kunna gardera sig genom att även söka sektorn i hemkommunen eller samverkansområdet. Kommittén har valt att använda begreppet "*frisökare*" för denna kategori sökande som således har rätt att söka och tas emot på sektor i annan kommun även om den anordnas i hemkommunen eller samverkansområdet men där möjligheten att tas emot är beroende av om det finns lediga platser. En sådan möjlighet till frisökning förutsätter god tillgång till information om lediga utbildningsplatser och att elevens studieförhållanden i fråga om resor och inackordering kan lösas på ett acceptabelt sätt.

För elever som saknar godkänt i något eller några av de behörighetsgivande ämnena, dvs. obehöriga, gäller dock att kommunen

⁵ Gymnasiekommittén använder också i förslaget till skollag begreppet antagning i stället för intagning.

inte bör ha någon skyldighet att lämna bidrag i de fall utbildningen finns hemma.

Den lilla grupp elever som med hänsyn till sina personliga förhållanden har särskilda skäl att gå i en annan kommuns gymnasieskola, bör få göra så även i framtiden. För denna grupp gäller att de skall jämföras med kommunens/samverkansområdets egna elever i fråga om rätt att bli antagna.

Val av sektor vid riksrekrytering

Begreppet *riksrekrytering* bör förbehållas de studievägar som av regeringen eller Skolverket i särskild ordning förklarats vara av nationellt intresse eller motsvarande. Endast om det finns ett nationellt behov eller intresse bör riksrekrytering beviljas, vilket innebär att antalet sådana utbildningar kommer att vara begränsat. Eftersom alla studievägar utgår från de åtta sektorerna, kommer de riksrekryterande utbildningarna främst skilja sig genom utbudet av inriktningsblock och fördjupningsblock eller genom en speciell uppläggning av studierna. Det betyder att de inslag i utbildningen som föranlett riksrekryteringen många gånger inte inträffar förrän under andra skolåret.

Innebörden av riksrekrytering är att de elever som bor i den kommun i vilken utbildningen bedrivs inte har företräde framför andra elever i landet. En elev som söker till en riksrekryterande utbildning kan inte vara säker på att komma in just där, eftersom antalet platser förmodligen kommer att vara begränsat. Urvalet sker enligt föreskrifter i förordning.

Samma bestämmelser som vid riksrekrytering bör gälla även för enskilda skolor, om inte skolan i fråga avtalat något annat med en kommun. Det innebär att en elev som söker en nationell sektor på en enskild skola inte kan garanteras att komma in just där, eftersom den enskilda skolan inte alltid kommer att kunna öka sin organisation så att alla kan tas in.

I vissa fall bör ett beslut om riksrekrytering innebära att eleverna kan påbörja utbildningen redan år 1. Som exempel kan nämnas utbildningen till yrkesdansare. Kommittén har också diskuterat naturbruksutbildningarna där det kan vara lämpligt att eleverna får påbörja utbildningen på en sådan gymnasieskola redan år 1. För dessa skolor gäller dock att de måste vara beredda på att ta emot elever också till år 2.

Val av nationella inriktningsblock

Gymnasiekommittén har övervägt att vidga elevernas rätt till utbildning i den nya strukturen för gymnasieskolan genom att ge eleverna rätt att bli antagna också på sökt inriktningsblock men har kommit fram till att det skulle kunna leda till stora praktiska problem.

Att ge elever rätt att komma in på önskat inriktningsblock skulle kunna fungera för flertalet studievägar. För inriktningar som inte kräver speciell utrustning eller särskilda elevplatser i arbetslivet bör skolan kunna dimensionera sin utbildning efter elevernas önskemål. Så sker i stor utsträckning redan i dag. Den absoluta majoriteten av gymnasieskolans elever tas i dag in på den inriktning de valt. Kommittén ser inga skäl till att detta förhållande skulle komma att se annorlunda ut i framtiden. När det gäller vissa populära utbildningar, exempelvis restaurangutbildning, skulle det emellertid vara omöjligt att tillgodose samtliga elevers önskemål med bibehållande av rimlig kvalitet i undervisningen.

Kommittén har därför när det gäller inriktningsblock stannat för att föreslå att krav ställs på att kommunerna anpassar sin organisation med hänsyn till elevernas önskemål, men att eleverna inte kan garanteras plats på vald inriktning. Kommunernas skyldighet att anpassa sin gymnasieorganisation med hänsyn till elevernas önskemål bör regleras i skollagen.

Rätten att välja inriktning gäller samtliga nationella inriktningar som är möjliga fortsättningar på den sektor som eleven går på. Ofta betyder det en inriktning som finns i hemkommunen eller i samverkansområdet. Rätt till frisökning på samma sätt som för sektorer bör även finnas för inriktnings- och fördjupningsblock. Om inriktningen inte finns i hemkommunen eller samverkansområdet skall eleven jämföras med eleverna i den anordnande kommunen eller samverkansområdet. Det är en grundläggande princip inom svenskt utbildningsväsende att varje elev skall få del av gymnasieskolans nationella utbud av studievägar oberoende av bostadsort.

Om eleven går i gymnasieskolan utanför hemkommunen eller samverkansområdet gäller rätten att tas emot på inriktningsblock i första hand den kommun eleven går i. I de fall inriktningen inte finns i kommunen ifråga har eleven lika rätt som andra i hemkommunen (samverkansområdet) att söka inriktningen hemma, eller om inriktningen inte heller finns där i en tredje kommun.

Elev som påbörjat sina studier på en sektor vid en kommuns gymnasieskola har liksom tidigare rätt att fullfölja sin utbildning i kommunen. För den elev som inte kommit in på det inriktningsblock hon eller han önskat innebär detta att studierna får fortsättas på någon annan inriktning som finns där eleven går.

Eleverna väljer inriktning under den andra terminen det första gymnasieåret. Detta innebär att den fördjupade informationen till eleverna, liksom själva valen, infaller under tiden eleverna befinner sig i skolan vilket bör underlätta hela valprocessen.

Val i riksrekryterande skolor samt val av lokala sektorsblock

Om en enskild skola slutit samverkansavtal med en kommun gäller de regler som stipuleras i avtalet. För övriga enskilda skolor eller andra skolor som har riksrekrytering bör följande gälla.

Den elev som går i en enskild skola, eller annan riksrekryterande utbildning i en kommunal skola, har antagligen sökt sig dit med avsikten att gå kvar där under hela utbildningsförloppet. Rätten att fullfölja den utbildning man tagits in på bör då gälla där.

Om en sådan elev väljer att avbryta utbildningen, t.ex. genom att välja en inriktning som inte finns på skolan ifråga, har eleven alltid rätt att komma tillbaka till hemkommunens skola. Rätten att välja nationell inriktning och tas emot i första hand i hemkommunen (samverkansområdet) bör också gälla för sådana elever.

Vid en del skolor kommer det att finnas lokala inriktningsblock. Dessa är sökbara endast för elever i den kommun eller det samverkansområde där de anordnas.

Val av fördjupningsblock

Fördjupningsblocken kan vara mer eller mindre specialiserade. Ibland kan de innehålla en del av en yrkesutbildning som är avgörande för en elev. Det är därför viktigt att skolorna är lyhörda för elevernas önskemål och försöker utveckla sitt utbud av fördjupningsblock så att det så långt som möjligt sammanfaller med elevernas val.

Gymnasiekommittén har i princip samma syn på valet av fördjupningsblock som på valet av inriktningsblock. Kommunernas skyldighet att anpassa sitt utbud med hänsyn till elevernas önske-

mål bör fastslås i skollagen, men eleven kan inte få någon garanti för att önskemålet alltid kan uppfyllas.

De principer som kommittén föreslår ovan för inriktningsblocken bör också gälla fördjupningsblocken. Eleverna bör ha rätt att söka samtliga fördjupningsblock som kan förekomma i anslutning till det inriktningsblock de gått.

Också för riksrekryterande utbildningar, enskilda skolor och lokala fördjupningsblock bör samma regler gälla vid val av fördjupningsblock som föreslås ovan för inriktningar.

15.4.2 Ur kommunens synvinkel

Alla kommuner – oberoende av om de själva har gymnasieskola eller ej – är skyldiga att se till att de egna ungdomarna får gymnasieutbildning. Denna skyldighet är i dag uttryckt så att kommunen är skyldig *erbjuda* utbildning. Inte heller i den framtida gymnasieskolan bör staten kunna ålägga kommuner att *anordna* gymnasieutbildning. När Gymnasiekommittén använder uttrycket att kommunen är skyldig att erbjuda utbildning innebär detta att kommunen har skyldighet att själv anordna och/eller att sluta avtal med annan huvudman så att ungdomarna i kommunen har tillgång till gymnasial utbildning.

Kommunens erbjudande skall – på liknande sätt som i dag när det gäller nationella program - avse ett allsidigt urval av sektorer. Enligt förarbetena anses minst hälften av de nationella programmen vara ett allsidigt utbud i dag. Eftersom den framtida gymnasieskolan endast kommer att innehålla åtta sektorer enligt kommitténs förslag bör flertalet kommuner kunna erbjuda alla sektorer.

Även om kommunen endast kan erbjuda t.ex. fem av de åtta sektorerna i den egna kommunen eller i en annan kommun, med vilken samverkansavtal slutits, är alla kommuner skyldiga att informera sina ungdomar om alla de åtta sektorer som finns. Hemkommunen är också kostnadsansvarig för gymnasieutbildning för alla sina ungdomar.

Att skapa ett rikt och varierat utbud av gymnasieutbildning för alla elever borde vara ett gemensamt ansvar för alla kommuner i en region. En fri konkurrens utan någon samordning skulle kunna leda till en överetablering av vissa populära utbildningar och en brist på andra. En gemensam planering mellan kommuner kan därför skapa ett utbildningsutbud som elever vill ha och samhället

behöver till rimliga kostnader. Vill man säkra ett nationellt utbildningsutbud också för små branscher och verksamheter behövs en väl fungerande dialog mellan å ena sidan branschorganisationer både nationellt, regionalt och lokalt och å andra sidan kommuner i samverkan.

Att nationellt föreskriva om samråd och/eller en beslutsordning där kommuner ges en skyldighet att samplanera är enligt Gymnasiekommitténs mening inte det bästa sättet att utveckla samverkan i olika regioner. I stället bör kommunerna utifrån lokala och regionala förutsättningar utveckla sin samverkan runt utbud och tillgänglighet. Troligtvis kan detta leda till etablering av regionala kommunalförbund för planering av gymnasieskolan. Detta är en ganska naturlig utveckling som bygger på ambitioner som redan finns i många regioner. En speciell utmaning ur planeringssynvinkel består i att antalet elever i gymnasieskolan kommer att öka med 30 procent fram till 2008 för att därefter kraftigt minska.

Kommuner bör också få möjlighet att sluta avtal med enskilda skolor.

Som framgått ovan stärks enligt Gymnasiekommitténs förslag elevens rätt i två avseenden i förhållande till dagens system.

Elever får rätt att komma in på den *sektor* de valt. I dag skall kommunen anpassa antalet platser på programmen med *hänsyn till* elevernas önskemål. Den ökade rätten för eleverna att komma in på sökt sektor innebär att kommunen måste anpassa antalet platser på respektive sektor *efter* elevernas val. Om inte den egna gymnasieorganisationen kan ta in alla elever på den sektor eleverna valt är kommunen skyldig att sluta avtal med annan kommun – eller med enskild skola som är villig till det – att ta in eleven.

Elever får också rätt att söka till en sektor i en annan kommun även om sektorn anordnas i elevens hemkommun eller i samverkansområdet. Eleven har emellertid då ingen absolut rätt att tas emot utan endast om det finns en ledig plats sedan den kommunens egna elever och eleverna från den kommunens samverkansområde tagits emot. Hemkommunen kommer enligt kommitténs förslag att ha betalningsskyldighet för sina ungdomar även i ett sådant fall, vilket är en utökning av kommunens skyldighet i förhållande till dagens system. Det kommer således att kunna inträffa att hemkommunen har ledig kapacitet att ta emot en elev som valt – och kommit in på – en likadan utbildning i en annan kommun. Det motsvarar den situation som i dag finns i förhållande till enskilda skolor. Förslaget kan leda till en ökad kostnad för

hemkommunen. Gymnasiekommittén räknar dock med att det efter någon tid kommer att visa sig vart elevströmmarna går och kommunerna kommer att kunna anpassa sin organisation därefter.

Gymnasiekommittén föreslår att eleverna får rätt att söka alla *inriktnings- och fördjupningsblock* som kan vara en lämplig fortsättning på den sektor de börjat. Rätten att söka innebär dock ingen rätt att komma in. Kommittén har övervägt om elever också bör ha rätt att komma in på det inriktnings- och fördjupningsblock de sökt men avstått från ett sådant förslag. Kommittén föreslår i stället att kommunerna skall anpassa antalet platser på inriktnings- och fördjupningsblock *med hänsyn till* elevernas val, dvs. samma formulering som i dag finns för kommunernas skyldighet att anpassa platserna på program.

Eleverna kommer i flertalet fall att gå inriktnings- och fördjupningsblock i den egna kommunen eller dess samverkansområde. Kommittén utgår ifrån att eleverna kommer att kunna fördelas på inriktnings- och fördjupningsblock på samma sätt som kommunerna i dag fördelar eleverna på inriktningar. De elever från andra kommuner – dvs. elever från kommuner utanför samverkansområdet – som påbörjat sin utbildning på sektorn i kommunen bör i detta fall jämföras med de egna eleverna. Regeringen bör ha rätt att meddela föreskrifter i de fall det måste ske ett urval mellan eleverna.

Liksom när det gäller sektor bör en kommun kunna ta emot elever utifrån. En elev som påbörjat utbildningen i en annan kommun där inriktnings- eller fördjupningsblocket i fråga inte finns, skall jämföras med de elever som redan finns i kommunens gymnasieskola och antingen är hemmahörande i kommunen eller i samverkansområdet.

Om däremot blocket finns i elevens hemkommun eller dess samverkansområde skall eleven tas emot endast om det finns en ledig plats på blocket i fråga. En sådan elev tas alltså emot i andra hand sedan hemkommunens och samverkansområdets elever fått plats.

Skyldigheten att betala interkommunal ersättning för lokala inriktnings- och fördjupningsblock skall, föreslår kommittén, endast omfatta den egna kommunens eller samverkansområdets elever.

Hemkommunens betalningsskyldighet gäller gymnasieutbildningen för alla ungdomarna i kommunen. Till skillnad mot i dag kommer det enligt kommitténs förslag inte att spela någon roll för

betalningsskyldigheten om utbildningen finns hemma eller ej. Däremot kan storleken på ersättningen bli olika.

När kommuner sluter samverkansavtal ingår en reglering av ersättningen.

Då det inte finns ett samverkansavtal skall hemkommunen betala interkommunal ersättning som uppgår till den självkostnad som anordnarkommunen redovisar i de fall eleven går en utbildning som inte finns i hemkommunen. Kommunerna förutsätts komma överens om ersättningens storlek. Så sker också i hög grad i dag. Med tanke på att 60 000–70 000 elever årligen går i en annan kommuns gymnasieskola och således ger upphov till interkommunala ersättningsströmmar mellan kommuner kan man säga att systemet är etablerat och fungerar väl även om undantag finns.

Då utbildningen finns i hemkommunen skall hemkommunen betala till anordnarkommunen högst den kostnad som hemkommunen själv har för en sådan utbildningsplats. Om anordnarkommunens kostnad är lägre är det dock den lägre kostnaden som hemkommunen skall betala till anordnarkommunen.

15.4.3 Riksrekrytering

I dag har alla enskilda gymnasieskolor rätt att rekrytera elever från hela riket. Detsamma gäller sådana utbildningar i kommunala skolor, som enligt beslut av regeringen fått tillstånd att vara riksrekryterande. Kommittén har ovan redovisat efter vilka principer utbildningar förr blev riksrekryterande. I dag är det en bit över 100 utbildningar vid kommunala skolor som är riksrekryterande.

Gymnasiekommittén föreslår att rätten att rekrytera elever från hela landet till en kommunal utbildning skall beslutas av regeringen eller den myndighet regeringen beslutar. Kommittén anser att bedömningen skall göras utifrån så klara principer att regeringen kan delegera beslutanderätten till Skolverket. Beslutet om riksrekrytering bör kunna omprövas och bör därför gälla för en femårsperiod. Detta bör framgå av skollagen. Då denna bestämmelse träder i kraft bör tidigare beslut om riksrekrytering upphöra.

Gymnasiekommittén anser att rätten för en kommunal utbildning att rekrytera elever från hela landet åter skall avse sådana utbildningar eller delar av utbildningar som det finns ett nationellt intresse av. Detta innebär sådana utbildningar som syftar till yrkesområden där det riskerar att inte bli några utbildade eller i vart

fall riskerar att bli en brist på utbildade om inte elever kan rekryteras från hela landet, t.ex. glasblåsning. Det är i dessa fall oftast sådana utbildningar som förutsätter dyr utrustning och som därför anordnas på endast en eller ett par orter i landet. Det kan också vara fråga om utbildning som det finns ett annat nationellt intresse av, t.ex. de s.k. riksiddrottsgymnasierna, och där det inte går att uppnå det särskilda syftet med utbildningen med mindre än att elever rekryteras från hela riket. Vid bedömningen skall hänsyn tas till – förutom motivet för och behovet av riksrekrytering – att utbildningen är av godtagbar pedagogisk kvalitet och att kostnaden står i rimlig proportion till nyttan av utbildningen. Samråd skall även ske med berörda branscher. Kommittén förutsätter att i bedömningen skall ingå om utbildningen bör anordnas i gymnasieskolan eller om det är rimligare att den anordnas som en eftergymnasial utbildning.

Den riksrekrytering som för närvarande finns beträffande utbildning som är speciellt anpassad för ungdomar med svåra rörelsehinder (Rh-anpassad utbildning) bör gälla även fortsättningsvis. Motsvarande bör gälla för utbildning för döva och hörselskadade elever.

Beslutet om riksrekrytering kan avse hel utbildning eller enbart inriktnings- och/eller fördjupningsblock. Kommittén förutsätter att elever som önskar gå ett riksrekryterande inriktningsblock i en kommun skall ha möjlighet att gå hela sin gymnasieutbildning där. Elever som antagits och påbörjat en riksrekryterande utbildning bör ha rätt att fullfölja utbildningen där.

Riksrekrytering innebär att ungdomar som är hemmahörande i den kommun som själv anordnar utbildningen inte har något företräde framför andra sökande. I de fall fler söker en sådan utbildning än som kan tas emot, skall ett urval ske enligt bestämmelser som regleras i förordning.

Kommittén föreslår inte någon förändring i rätten för enskilda skolor att rekrytera elever från hela riket. Elev som påbörjar sin utbildning vid en sådan skola skall ha rätt att där fullfölja sin utbildning. Kommittén föreslår dock att enskilda skolor skall få möjlighet att sluta samverkansavtal med kommuner. I sådant avtal förutsätts bli reglerat vilken rätt elever från samverkande kommun respektive från den enskilda skolan skall ha. En kommun kan dock aldrig frånsäga sig ansvaret för elev som är hemmahörande i kommunen.

15.4.4 Distansutbildning

Det finns anledning att närmare beakta möjligheterna med flexibelt lärande och distansundervisning i den framtida gymnasieskolan för att kunna individualisera undervisningen och ge större utbud på mindre orter. Gymnasiekommittén vill dock framhålla att gymnasieskolan inte får utvecklas mot att eleverna i stor utsträckning arbetar individuellt från hemmet eller andra platser. Gymnasieskolan har som en del av skolväsendet för barn och ungdom ett vidare ansvar och flera andra uppdrag som inte kan utföras om inte eleverna får träffas och arbeta tillsammans. Pedagogik och teknik måste vara integrerade.

Den pågående försöksverksamheten med distansundervisning i gymnasieskolan innebär att elever genom distansundervisning får möjlighet att läsa vissa karaktärsämneskurser som inte erbjuds i hemkommunen. Försöksverksamheten har av skolorna uppfattats som alltför restriktiv och inte fått något genomslag hos huvudmännen. Endast två kommuner har enligt den redovisning Skolverket lämnat till regeringen ansökt om att få delta i verksamheten.

Därför bör enligt Gymnasiekommitténs uppfattning regeringen ta initiativ till en förnyad översyn av förutsättningarna att utveckla verksamheten med utgångspunkt i Skolverkets redovisning. Gymnasiekommittén menar att distansundervisning skulle kunna innebära utökade möjligheter för kommuner att samverka om delar av utbildningar i gymnasieskolan.

16 Från gymnasieskola till eftergymnasiala studier

Gymnasiekommitténs förslag:

1. Den förslagna strukturen för den framtida gymnasieskolan kommer att innebära att fler kan välja utbildning som gör dem förberedda för högskolestudier.
2. Den som avlagt gymnasieexamen skall anses ha grundläggande behörighet för högskolestudier.
3. Elever som valt att specialisera sig inom ett yrkesområde får rätt att förlänga sin studietid för att skaffa sig en särskild behörighet.
4. Kraven för särskild behörighet bör ses över med utgångspunkt i den struktur för den framtida gymnasieskolan som kommittén föreslår.
5. Samtidigt bör man också se över systemet för urval mellan sökande då fler söker till en högskoleutbildning, som riktar sig till nybörjare, än som kan tas emot. Ett viktigt syfte bör vara att finna ett system som inte negativt påverkar arbetet i gymnasieskolan. Kommittén ifrågasätter systemet som gör att konkurrenskomplettering behövs och föreslår att det ses över.
6. Det bör övervägas om den förändring av gymnasieskolan som kommitténs förslag innebär bör följas upp genom utökade möjligheter till reguljär eftergymnasial yrkesutbildning med olika längd och specialiseringsgrad. I övervägandena bör de nuvarande påbyggnadsutbildningarna ingå.

16.1 Utgångspunkter

I direktiven till kommittén anger regeringen bl.a. att gymnasieskolan behöver ses över för att bättre kunna förbereda eleverna för och stimulera dem till olika slag av högskoleutbildningar. Behovet av en breddad rekrytering till högskolan skall vara en av utgångs-

punkterna för kommitténs arbete. Regeringen refererar i direktiven till 50-procentsmålet. I propositionen Den öppna högskolan (prop. 2001/02:15) har detta uttryckts så att regeringens långsiktiga mål är att 50 procent av en årskull skall ha påbörjat högskolestudier vid 25 års ålder.

Gymnasiekommittén har tolkat regeringens direktiv i fråga om högskolan på följande sätt.

För det första skall den struktur kommittén föreslår innebära att i princip alla studievägar kan leda vidare till högskolestudier. Härigenom underlättas ett förverkligande av 50-procentsmålet. Detta är viktigt för att klara det ökade behovet av högskoleutbildade på arbetsmarknaden och för att stärka den ekonomiska tillväxten i landet på sikt. Målet om 50 procent högskoleutbildade innebär i sin tur att resterande 50 procent förutsätts börja förvärvsarbete efter gymnasieskolan eller gå andra eftergymnasiala utbildningar såsom påbyggnadsutbildningar eller kvalificerad yrkesutbildning (KY). Kommittén menar att allt fler arbetsuppgifter som tidigare utförts av personer med gymnasieskola som högsta utbildning kommer att behöva personal med eftergymnasial yrkesutbildning.

Kommittén uppfattar sitt uppdrag så att elever på alla studievägar i den framtida gymnasieskolan skall kunna söka sig till högskolan om de vill.

För det andra skall studierna i gymnasieskolan vara så stimulerande för alla elever – oberoende av bakgrund – att de blir intresserade att fortsätta sina studier efter gymnasieskolan antingen direkt eller efter en tids förvärvsarbete. Eftergymnasiala studier kan innebära såväl längre högskoleutbildningar som kortare yrkesutbildningar i högskola eller kvalificerad yrkesutbildning.

För det tredje skall den gymnasiala utbildningen ha sådan kvalitet att den ger en god förberedelse för högskolestudier.

Det är många faktorer som samverkar till en ökning av andelen ungdomar som börjar högskolestudier. En viktig faktor är tillgången på högskoleplatser. En annan är arbetsmarknadssituationen. Ytterligare en är presumtiva studerandes sociala bakgrund, familjens utbildningstraditioner och studiestödssystemets konstruktion. Till sist är antagningssystemet betydelsefullt.

Man bör inte glömma att det utöver dessa systemfaktorer också finns individuella faktorer som påverkar den enskilde personens intresse för högre studier. En sådan faktor är studieresultatet i ungdomsskolan. De individuella och strukturella faktorerna kan för den enskilde personens ställningstaganden samverka på ett sätt som

inte enkelt låter sig redovisas i statistik. Dock är det belagt¹ att övergångsfrekvensen till högskolestudier är hög från vissa studievägar i gymnasieskolan oberoende av om eleverna har höga betyg eller ej medan endast elever som har de högsta betygen på andra studievägar, nämligen de med yrkesämnen, i hög grad går vidare till högskolan. Den sociala snedrekryteringen till högskolan börjar således genom valen av studieväg i ungdomsskolan. En ytterligare faktor som påverkar inställningen till högskolestudier är att det funnits få utbildningar i högskolan som lockat elever som gått gymnasieutbildningar med yrkesämnen.

Överlag är dock medvetenheten om behovet av utbildning stor hos dagens unga generation. Enligt Skolverkets senaste attitydundersökning² uppger 76 procent av alla elever att de absolut eller troligen kommer att läsa vidare på universitet eller högskola i framtiden. 91 procent av eleverna på naturvetenskaps- och samhällsvetenskapsprogrammen och 55 procent av eleverna på övriga program anger detta.

16.2 Breddad rekrytering till högskolan

Antalet studerande vid de svenska universiteten och högskolorna har ökat kraftigt under det senaste decenniet. Hösten 1990 studerade sammanlagt drygt 173 500 personer i högskolans grundutbildningar. Höstterminen 2000 var motsvarande antal 300 000 personer.³ Tack vare denna ökning av antalet studieplatser i högskolan har antalet högskolestuderande i de yngre årskullarna kunnat expandera utan att detta har behövt leda till en minskning av äldre studerandes möjligheter. Kommittén är angelägen att för sin del framhålla vikten av att så kan ske också framöver.

Det är emellertid en liten *andel* av ungdomarna som går direkt från gymnasieskolan till högskolan. Hösten 2002 är 19 procent av de antagna 19 år, en andel som sjunkit de senaste fem åren. Den låga andelen unga nybörjare studerande och direktövergångar har flera orsaker. Ett antal unga män gör värnpliktstjänstgöring, dock färre i dag än förr. Allt fler ungdomar kompletterar nu sina betyg i komvux och skjuter därmed upp starten av högskolestudierna.

---

¹ SCB, Statistiska meddelanden UF 36 SM 0101.

² Attityder till skolan; Skolverket; Rapport 197.

³ Universitet & högskolor; Högskoleverkets årsrapport 2002, s. 18.

Runt 40 procent av årskullen börjar nu högskolestudier före 25 års ålder. Detta innebär nästan en fördubbling på de senaste 20 åren. 21,9 procent av dem som föddes 1959 började högskolestudier före 25 års ålder. Motsvarande uppgift för dem som föddes 1976 är 40,1 procent.⁴ I tider av hög arbetslöshet är såväl unga som lite äldre mer benägna att söka till högskolan än då tillgången på arbete är god. Det är en naturlig och förutseende handlingslinje under en lågkonjunktur att arbetslösa genom studier förbättrar sin kompetens och därmed förutsättningar på arbetsmarknaden.

Antalet ansökningar till högskolan var som störst 1997 med mer än 120 000 nya sökande. Att ansökningarna minskat därefter har samband med den förbättrade arbetsmarknadssituationen men också med att de årskullar som slutar gymnasieskolan minskar och, framgår det av Högskoleverkets bedömning, med att utbyggnaden av kapaciteten vid högskolorna minskat köerna till utbildningsplatserna.⁵

Varje år undersöks gymnasieelevernas intresse för högskolestudier. Det visar sig att studieintressets förändring mellan åren har nära samband med möjligheterna till alternativ sysselsättning. Studieintresset har varit högst under de år då arbetslösheten har varit som störst. År 1994/95 angav 54 procent av alla ungdomar i gymnasieskolans avgångsklasser att de hade planer på att börja studera i högskolan inom de närmaste tre åren. Året därefter, då arbetslösheten minskade något, sjönk också studieintresset. Då hade i genomsnitt i riket 51 procent planer på högskolestudier. Året 1997/98 – vid nästa arbetslöshetstopp – hade 58 procent av avgångseleverna planer på högskolestudier. De senaste åren har siffran legat på 50 procent i genomsnitt i riket.⁶

Intresset för högskolestudier har nära samband med vilket program i gymnasieskolan eleverna går. Det är också mycket tydligt att dessa skillnader förstärks i tider av låg arbetslöshet och goda möjligheter att få ett arbete. Då är elever som gått program med yrkesämnen ännu mindre benägna att planera för högskolestudier än de är under år med hög arbetslöshet.

Den sociala bakgrunden har stor betydelse för individers val av utbildning. Personer vars föräldrar är tjänstemän fortsätter till högskolan i betydligt större utsträckning än personer som har arbetar-

---

⁴ SCB, Statistiska meddelanden UF 20 SM 0201.

⁵ Universitet & högskolor; Högskoleverkets årsrapport 2002.

⁶ SCB, Statistiska meddelanden UF 36 SM 0201 och SCB Statistiska meddelanden AM 12 SM 0201.

bakgrund. Den SCB-undersökning som publicerades i december 2000 om vilken social bakgrund som högskolenyborjare har avser dem som började i högskolan läsåret 1998/99.⁷ Om rekryteringen till högskolan skulle motsvara fördelningen i befolkningen i åldern 18–34 år skulle drygt 35 procent ha kommit från arbetarhem. I själva verket började endast 24 procent i högskolan. Detta innebar ändå en viss ökning av andelen nyborjare från arbetarhem mellan åren 1990/91 till 1997/98, nämligen med 4 procentenheter. Ökningen gällde framför allt korta och medellånga högskoleprogram.

Enligt de i december 2002 publicerade uppgifterna⁸ har andelen nyborjare från arbetarhem nu ökat till 26 procent, vilket innebär att den sociala snedrekryteringen till högskolan fortsätter att minska. Den är dock fortfarande stor.

Den sociala snedrekryteringen till högre studier börjar som nämnts redan vid valet av studieinriktning i gymnasieskolan. Enligt de longitudinella studier som redovisats av SCB våren 2002⁹ var det under åren 1995/96–1999/2000 så många som 90 procent av kvinnorna och 78 procent av männen med fullföljd naturvetenskaplig studieväg som började i högskolan. Motsvarande andelar från samhällsvetenskaplig studieväg var 63 respektive 46 procent.

Betygsnivån har betydligt större betydelse för benägenheten att söka till högskolan hos elever som gått ett ”yrkesförberedande” program än hos elever som gått ett ”studieförberedande” program. Av den förstnämnda elevgruppen är det endast de som har klart över genomsnittliga betyg som söker sig till högskolan i någon större utsträckning. Kvinnor söker i högre grad än män. I följande tabell anges övergångsfrekvensen till högskolan inom tre år i olika betygsgruppen för avgångna från gymnasieskolans program 1997/98, fördelat på kön. Procent.¹⁰

---

⁷ SCB, Statistiska meddelanden UF 20 SM 0002.

⁸ SCB, Statistiska meddelanden UF 20 SM 0202.

⁹ SCB, Statistiska meddelanden UF 73 SM 0101.

¹⁰ SCB, Statistiska meddelanden UF 36 SM 0201.

Programgrupp	kv	kv	kv	kv	kv	mån	mån	mån	mån	mån
Betygsgrupp	- 9,99	10,0- 12,49	12,5- 14,99	15,0- 17,49	17,5- 20,0	- 9,99	10,0- 12,49	12,5- 14,99	15,0- 17,49	17,5- 20,0
Studie- förberedande	12	41	67	86	92	13	43	70	89	94
Yrkes- förberedande	1	6	22	48	65	1	4	13	31	47

Intresset för högskolestudier skiljer sig också mellan de olika programmen inom respektive ”programgrupp”. Detta framgår av följande redovisning¹¹ av intresset att börja högskolestudier inom tre år hos eleverna som gick i avgångsklasserna läsåret 2001/02. Procent. Avrundat.

Program		Har planer att börja i högskolan	Har inte bestämt	Har inga planer på högskole- studier
Samtliga program	Totalt	50	25	25
	Kvinnor	57	25	18
	Män	42	24	34
Barn- och fritidsprogrammet		34	34	33
Byggprogrammet		2	13	85
Energiprogrammet		31	27	42
Estetiska programmet		44	35	21
Fordonsprogrammet		2	16	82
Handels- och administrationsprogrammet		22	45	33
Hantverksprogrammet		17	30	53
Hotell- och restaurangprogrammet		9	28	63
Industriprogrammet		12	26	62
Livsmedelsprogrammet		6	32	63
Medieprogrammet		47	37	16
Naturbruksprogrammet		19	35	47
Naturvetenskapsprogrammet		83	11	6
Omvårdnadsprogrammet		44	30	27
Samhällsvetenskapsprogrammet		63	24	13

¹¹ SCBc Statistiska meddelanden UF 36 SM 0201.

När man studerar ovanstående tabell ser man att studieintresset är mycket olika hos elever som gått olika program. Den viktigaste slutsatsen är dock, menar kommittén, att det finns ett relativt stort studieintresse också hos elever som gått många av de program i gymnasieskolan som inte brukar betraktas som "studieförberedande". Kommittén vill framhålla att detta studieintresse utgör en stor potential för högskolans möjligheter att inte bara nå utan att överskrida det långsiktiga målet att 50 procent av en årskull skall ha börjat i högskolan vid 25 års ålder.

Hitintills har högskolornas diskussioner om behörighet för studier till yrkesexamen i första hand tagit sikte på naturvetenskapsprogrammet och därefter på samhällsvetenskapligt program. Av de studerande i högskolan som läste för en yrkesexamen kom endast 18 procent och av dem som läste för en generell examen endast 16 procent från gymnasieskolans "yrkesförberedande" studievägar.

Om man däremot studerar utbildningsbakgrunden hos *alla* högskolenybjörjare¹², dvs. om man inkluderar dem som studerar fristående kurser, har under de senaste åren en ökande andel kommit från andra gymnasieutbildningar än de s.k. "studieförberedande" studievägarna. År 2000/01 hade 46 procent av högskolenybjörjarna studerat på naturvetenskapligt eller samhällsvetenskapligt program och 28 procent på övriga program i gymnasieskolan. (Resterande andelar var antingen inresande utbytesstudenter eller hade lämnat ofullständiga uppgifter om sin studiebakgrund.)

Det förhållandet att en ökande andel av dem som börjar studera i högskolan kommer från andra program än de som tidigare ansetts som traditionellt studieförberedande kan bidra till att den sociala snedrekryteringen minskar i högskolan. Dessa faktorer har varit viktiga utgångspunkter för kommitténs överväganden om den framtida gymnasieskolans struktur.

Regeringen och riksdagen har också beslutat¹³ om ett antal åtgärder som ytterligare skall bredda rekryteringen till högskolan.

En fråga som hittills rönt endast ett marginellt intresse är den allt större övervikten av kvinnliga studerande inom högskolans grundutbildning. Tre av fem studenter är kvinnor. Kvinnorna är i kraftigast majoritet i de högre åldrarna. Mellan 30 och 39 år är två studenter av tre kvinnor och mellan 40 och 49 år är tre studenter av

---

¹² SCB UF 20 SM 0201.

¹³ Den öppna högskolan; prop. 2001/02:15.

fyra kvinnor.¹⁴ Intresset har fokuserats på de stora skillnaderna i ämnesval mellan kvinnor och män, på att kvinnor går kortare högskoleutbildningar medan männen i högre utsträckning går längre prestigefyllda utbildningar¹⁵ och på den stora övervikten för manliga studerande på forskarnivå och den markanta övervikten av manliga professorer¹⁶.

Gymnasiekommittén väljer att se övervikten av kvinnliga studerande som en potential för en kommande utjämning inom de delar av högskolan som nu har en extrem manlig dominans. I framtiden kan det dock finnas anledning att också ägna könsfördelningen bland högskolenybörjarna ett intresse.

Som Högskoleverket redovisar¹⁷ är ungdomar med invandrarbakgrund endast svagt underrepresenterade vid universitet och högskolor. Det är dock mycket stora skillnader inom gruppen. Invandrare från vissa länder har en högre andel högskolestuderande än andra. Dessutom är det stora skillnader i fråga om valet av utbildning. Invandrarungdomar är mer representerade på tekniska utbildningar och vårdutbildningar än på humanistiska och samhällsvetenskapliga högskoleutbildningar. Som Gymnasiekommittén ser det kommer åtgärder som bidrar till att undanröja sociala skillnader i högskolerekryteringen också att minska de etniska skillnaderna.

16.3 Sverige och andra länder – en jämförelse

Det är inte alldeles enkelt att göra jämförelser mellan olika länder i fråga om hur stor andel av en årskull som börjar studera i högskolan, framför allt beroende på att ländernas principer för antagningen till högskolestudier skiljer sig. Vissa länder tar in alla som söker och låter studieresultaten under det första året avgöra vilka som får fortsätta. I andra länder, däribland Sverige, tar man enbart in dem som har de kunskapsmässigt bästa förutsättningarna att fullfölja studierna. Hur stor andel av befolkningen som har högskoleutbildning ger därför en mera relevant jämförelse. Här följer sådana uppgifter för ett urval länder.¹⁸

---

¹⁴ Högskoleverkets årsrapport 2002.

¹⁵ Ursprung och utbildning; Social snedrekrytering till högre studier; SOU 1993:85 och Valfärd och skola; SOU 2000:39; Antologi; Kommittén Valfärdsbokslut.

¹⁶ Viljan att veta och viljan att först; kön, makt och den kvinnovetenskapliga utmaningen i högre utbildning; SOU 1995:110.

¹⁷ Universitet & högskolor; Högskoleverkets årsrapport 2002, s. 17.

¹⁸ Education at a glance 2000.

Land	i åldern 25–64 år	i åldern 25–34 år
Sverige	28 %	31 %
Danmark	25 %	27 %
Finland	29 %	36 %
Norge	26 %	30 %
England	24 %	26 %
Frankrike	21 %	30 %
USA	35 %	36 %
Japan	30 %	45 %

Som framgår av tabellen har några av dessa länder en betydligt större andel högskoleutbildade bland de yngre än bland hela befolkningen i åldern 25 till 64 år. Så är det inte i Sverige, vilket är en av anledningarna till att regeringen lagt fast det långsiktiga målet om en ökning av andelen unga högskolenybörjare.

En annan skillnad är vad som räknas som högskolestudier i olika länder. I Sverige räknas den kvalificerade eftergymnasiala yrkesutbildningen inte som högskolestudier, vilket är fallet i Finland.

Det kan tilläggas att om man i stället jämför hur stor andel av befolkningen både i åldern 15–19 år och i åldern 20–29 år som studerar, dvs. om man inkluderar alla former av studier, ligger Sverige högt.

16.4 Från gymnasieskolan till eftergymnasial yrkesutbildning

Gymnasiekommittén har i kapitel 4 redovisat arbetslivets framtida krav på kompetens. De krav på längre utbildning och därmed höjd kompetens som finns i arbetslivet kan enligt kommitténs bedömning inte tillgodoses enbart genom högskolestudier även om det i dag också finns kortare eftergymnasiala yrkesutbildningar inom högskolan. Dessa har dock än så länge en begränsad dimensionering. Inte heller kan den ökade efterfrågan på högre kompetens tillgodoses genom en generell utökning av utbildningstiden i gymnasieskolan. Det innebär att de höjda kraven på kompetens i vissa delar av arbetsmarknaden kommer att behöva tillgodoses genom annan eftergymnasial yrkesutbildning än högskoleutbildning.

Gymnasiekommittén ser därför ett behov av att den förändring av gymnasieskolan som kommitténs förslag innebär följs upp

genom utökade möjligheter till eftergymnasial yrkesutbildning. I dag avser kvalificerad yrkesutbildning, s.k. KY, sådan utbildning som det för tillfället finns ett behov av på arbetsmarknaden. Gymnasiekommittén menar att ett reguljärt system av eftergymnasial yrkesutbildning med olika specialiseringsgrad och längd bör övervägas. I det sammanhanget bör de nuvarande påbyggnadsutbildningarna inom komvux beaktas. Det ankommer emellertid inte på Gymnasiekommittén att presentera några konkreta förslag i dessa frågor.

16.5 Den framtida strukturens betydelse för rekryteringen till högskolestudier

Vi vet att betyg och föräldrars utbildningsbakgrund är de viktigaste förklaringsvariablerna till hur elever i grundskolan väljer gymnasieutbildning. Kommittén Valfärdsbokslut pekar på att utvecklingen efter gymnasireformen i början av 1990-talet gått i riktning mot en ännu tydligare "hierarkisering" av gymnasieskolans program. Naturvetenskapliga programmens naturvetenskapliga inriktning rekryterar i dag merparten av alla elever med högt medelbetyg från grundskolan och betydligt fler än som var fallet i slutet av 1980-talet. Med förslaget om färre och bredare ingångar i kombination med möjligheter till successiva val vill Gymnasiekommittén komma till rätta med hierarkiseringen och förhoppningsvis se fler elever som efter hand väljer att satsa på eftergymnasiala studier.

I dag måste elever redan i grundskolan – vid valet av program i gymnasieskolan – avgöra om de skall förbereda sig för högre studier eller om de skall sikta på förvärvsarbete direkt efter gymnasieskolan. Gymnasiekommitténs förslag till struktur innebär att detta val skjuts upp ett år och att det därefter kan "korrigeras" om eleven får en förändrad syn på sin egen förmåga och sina intressen. I dag finns en "kungsled" till högskolan, nämligen det naturvetenskapliga programmet. Genom kommitténs förslag till struktur kommer det att finnas många "kungsleder" genom den framtida gymnasieskolan till högskolan.

Den framtida gymnasieskolan kommer i likhet med den nuvarande gymnasieskolan att innebära att alla elever kommer att ha möjlighet – oberoende av studieväg – att uppnå vad som i dag kallas grundläggande behörighet. De kunskaper som fordras för detta överensstämmer med dem som alla människor behöver för att

kunna ta till vara sina medborgerliga rättigheter och påverka sitt eget liv. I dag är den grundläggande behörigheten knappast tillräcklig för mer än fristående kurser. Dock innebär det faktum att en sökande uppfyller kraven för grundläggande behörighet också att denne uppfyller kraven för några standardbehörigheter. Program i högskolan som leder till en yrkesexamen har särskilda behörighetskrav, dvs. för att bli antagen till dessa krävs ytterligare förkunskaper utöver dem som följer av den grundläggande behörigheten.

Gymnasiekommitténs förslag till struktur för den framtida gymnasieskolan innebär att elever på alla sektorer skall kunna göra sådana val att de uppfyller kraven för det som nu kallas särskild behörighet inom respektive utbildningsinriktning. Detta innebär ökade möjligheter jämfört med vad dagens gymnasieskola ger.

Frågan är om det är möjligt för elever att inom den givna ramen om tre år nå långt *såväl* inom ett yrkesområde *som* att uppfylla de särskilda behörighetskraven för högskolestudier. Redan i dag finns en möjlighet att nå denna dubbla kompetens genom att elever kan välja utökat program. I dag är det ca 24 procent av eleverna som har detta. Det är vanligare att elever på program med yrkesämnen har utökat program än att elever på de s.k. "studieförberedande" programmen har det. Kommittén förutsätter att möjligheten att studera mer än 2 500 gymnasiepoäng skall finnas kvar i den framtida gymnasieskolan.

Kommittén föreslår dessutom att elever som valt en specialiserad fördjupning inom sitt yrkesområde skall ha rätt att förlänga sin studietid i gymnasieskolan utöver de tre år som annars är den gängse omfattningen av gymnasiestudierna om det behövs för att de skall uppfylla också kraven för en särskild behörighet. Detta kommer att leda till en breddning av rekryteringen till högskolan. De ökade kostnader för gymnasieskolan som förslaget medför uppvägs av att behovet av kompletterande studier i komvux minskar.

16.6 Att bli antagen till önskad utbildning i högskolan

Gymnasiekommittén tar här upp frågor som rör gymnasiebetygens användning vid antagning och urval till högskolan, dvs. sådana delar av högskolans behörighets-, urvals- och meritvärderingsregler som i kombination med gymnasieskolans kurs- och betygssystem på ett

negativt sätt styr arbetet i dagens gymnasieskola och därför bör få en annorlunda utformning. Dagens bestämmelser för användningen av gymnasiebetyg är, enligt kommitténs uppfattning, kontraproduktiva.

16.6.1 Behörigheten

Kommittén ger först en redovisning av de regler för behörighet som gäller i dag för en person som har gått i dagens gymnasieskola med program. De bestämmelser som gäller studerande med slutbetyg från linjegymnasiet, komvux eller från andra länder redovisas inte här.

För *grundläggande behörighet* för högskolestudier krävs i dag slutbetyg från nationellt eller specialutformat program med lägst betyget Godkänd på minst 90 procent av de gymnasiepoäng som fordras för ett fullständigt program.

Av de elever som fick slutbetyg från gymnasieskolan våren 2001 hade 85 procent grundläggande behörighet, vilket är en ökning i förhållande till året innan med 5 procentenheter. Alla ungdomar fullföljer emellertid inte gymnasieskolan till ett slutbetyg. Av hela årskullen 20-åringar har 60 procent grundläggande behörighet för högskolestudier.

Flertalet program som leder till en yrkesexamen i högskolan har utöver kravet på grundläggande behörighet också vissa *särskilda behörighetskrav*. Dessa skall enligt högskolelagen vara "helt nödvändiga för att studenten skall kunna tillgodogöra sig utbildningen". För nybörjarna gäller ett antal standardbehörigheter, som Högskoleverket fastställer. En översyn av dessa har aviserats som en följd av regeringens förslag i propositionen Den öppna högskolan (prop. 2001/02:15). Systemet skall utvecklas mot få och breda standardbehörigheter för utbildningar som vänder sig till nybörjare. I dag finns det 42 standardbehörigheter. Det är högskolan som bestämmer vilka krav som skall gälla för utbildningar som inte vänder sig till nybörjare i högskolan.

Behörighetsbestämmelserna påverkar hur eleverna väljer program och kurser i gymnasieskolan. Gymnasiekommittén är därför positiv till målsättningen att göra standardbehörigheterna lättare att överblicka och till att blivande studerande också kan uppfylla kraven för flera utbildningar. Kommittén utgår ifrån att den möjlighet som högskolorna får att efter medgivande av Högskoleverket

ställa högre krav än de som anges i standardbehörigheterna kommer att utnyttjas restriktivt, vilket också förutsattes i propositionen.

I den nämnda propositionen behandlar regeringen också frågan om bedömning av en sökandes reella förutsättningar att tillgodogöra sig en sökt utbildning om den sökande inte uppfyller de formella kraven på särskild behörighet. Genom regeringens starka betoning av att det skall ske en bedömning av sökandes reella kompetens kommer möjligheterna att öka för personer med kunskapsmässiga förutsättningar att bedriva studier men som har en annan formell studiebakgrund än den traditionella.

Kommittén ser också positivt på högskolornas möjlighet att göra undantag från behörighetsvillkoren och låta de studerande komplettera det som fattas i förkunskaper. Kommittén ser detta som en god möjlighet att få studerande till utbildningar där behovet av utbildade är stort. Ett sådant exempel är utbildning till lärare i matematik och naturvetenskapliga ämnen. Ett annat är nybörjarkurser i moderna språk som, enligt vad kommittén erfarit, alltfler lärosäten nu startar, eftersom alltför få sökande har tillräckliga kunskaper för att börja på en högre nivå. Det är viktigt att presumtiva studerande informeras om dessa möjligheter inför sina val av högskoleutbildning.

Kommittén är naturligtvis medveten om att det är ett problem för högskolan, särskilt resursmässigt, om studerande har otillräckliga förkunskaper för högskolestudierna. Som kommittén ser det genomgår högskolan nu samma anpassning av organisation och arbetssätt som gymnasieskolan gjorde då hela årskullen började komma från grundskolan till gymnasieskolan. Högskolan har ännu "bara" 40 procent och skall framöver öka till 50 procent av årskullen. Gymnasieskolan har haft ett decennium på sig att finna fungerande arbetsformer för att utbilda ca 98 procent av årskullen fram till en fullständig gymnasieutbildning. Som framgått är gymnasieskolan ännu inte där. Det vore för dem som arbetar inom såväl gymnasieskolan som högskolan uppmuntrande om visst intresse kunde fokuseras på det som är framgångsrikt och inte enbart på sådant som inte är det.

16.6.2 Meritvärdering vid urval

Kommittén vill påpeka att frågan om urval endast är aktuell om den sökande dels uppfyller de i föregående avsnitt redovisade kraven på behörighet, dels fler söker till en viss utbildning i högskolan, som riktar sig till nybörjare, än det finns utbildningsplatser. Regeringen har fastställt reglerna för meritvärdering vid urval i dessa fall. Urvalsgrunderna är betyg och resultat från högskoleprov i kombination med arbetslivserfarenhet. Också andra prov kan förekomma, såsom vid fördelning av platser till konstnärliga utbildningar. Av dessa urvalsgrunder har Gymnasiekommittén endast anledning att lägga synpunkter på bestämmelserna om hur betyg från gymnasieskolan skall värderas. Kommittén tror inte att det under överskådlig tid kommer att vara praktiskt möjligt att helt avstå från användningen av betyg i urvalet, åtminstone inte vid en första gallring då avsevärt fler söker till en utbildning än som kan antas. Utgångspunkten är därvid slutbetyget från gymnasieskolan.

Bestämmelserna om värderingen av betyg vid urvalet till högre utbildning framgår av bilaga 3 i högskoleförordningen (SFS 1993:100). Gymnasiekommittén kommenterar i detta sammanhang också vissa bestämmelser i gymnasieförordningen (SFS 1992: 394). Andra förslag om betyg behandlar kommittén i kapitel 12 Betyg och examen i den framtida gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning.

Elever får slutbetyg från gymnasieskolan då de har gått igenom ett nationellt eller specialutformat program och fått betyg på alla kurser och special/projektarbetet som ingår i studievägen. Slutbetyg från gymnasieskolan är en sammanställning av betygen i alla kurser som en elev har slutfört och för special/projektarbetet. Elever som har betyg på fler kurser än som fordras för ett fullständigt program, dvs. elever som har utökat program, har rätt att välja vilken eller vilka kurser som skall ingå i slutbetyget. Vissa kurser måste dock alltid ingå i slutbetyget, nämligen kärnämnen, de karaktärsämnen som är gemensamma för elevens nationella program och de som ingår i en nationellt fastställd inriktning.

Slutbetyget från gymnasieskolan används således vid urvalet till högskoleutbildningar som vänder sig till nybörjare. Därvid multipliceras betygen på de kurser och special/projektarbetet som ingår i slutbetyget med följande faktorer:

Icke godkänd (IG) med	0
Godkänd (G) med	10
Väl godkänd (VG) med	15
Mycket väl godkänd (MVG) med	20

Siffervärdet för varje betyg multipliceras med kursens eller special/projektarbetets gymnasiepoäng. Det sammanlagda betygsvärdet för alla kurserna och special/projektarbetet som ingår i slutbetyget divideras med antalet gymnasiepoäng i slutbetyget. Då får man ett jämförelsetal.

Betyget i idrott och hälsa räknas med endast om det höjer jämförelsetalet eller om det behövs för den särskilda behörigheten. På samma sätt gör man med betygen i de kurser som inte ingår i slutbetyget (se vad som redovisats ovan om att eleven vid utökat program inom vissa gränser får avgöra vilka kurser som skall respektive inte skall ingå i slutbetyget). Om en kurs som ligger utanför slutbetyget är en lokal kurs räknas den inte in även om den skulle ha höjt jämförelsetalet. Om den lokala kursen ingår i slutbetyget räknas betyget i kursen med.

Ett betyg på en kurs som ingår i slutbetyget skall ersättas av ett betyg som den sökande fått på samma eller motsvarande kurs, om sistnämnda betyg är högre.

Som framgått av tidigare kapitel i betänkandet är dagens kurser små och därmed många. Alla kursbetygen anges i slutbetyget och bildar därmed underlag för meritvärderingen vid urval till högskolestudier. Kombinationen av dessa bestämmelser leder till att eleverna känner stress och gör taktiska val av kurser. Sammantaget påverkar detta arbetet i gymnasieskolan negativt.

Syftet med urvalsbestämmelserna är att de skall göra det möjligt att då fler söker till en utbildning än som kan få plats skilja ur dem som skall antas. Som framgått är det jämförelsetal som används vid urvalet en produkt av antalet gymnasiepoäng på var och en av de kurser som ingår i elevens slutbetyg, elevens betygsnivå på respektive kurs och det sammanlagda antalet gymnasiepoäng som eleven har.

Då den nuvarande gymnasieskolans kurs- och betygssystem infördes, skilde sig de olika kursernas omfattning avsevärt mer än nu. Då omfattade den minsta kursen 30 och den största 820 gymnasiepoäng. Däremellan fanns det många olika kursstorlekar. I dag får ingen kurs vara mindre än 50 och endast undantagsvis vara

större än 200 gymnasiepoäng och alla kurser skall vara jämnt delbara med 50. Ett mycket stort antal kurser är på 100 gymnasiepoäng. I och med att kursstorlekarna blivit alltmer lika har kurspoängen fått mindre särskiljande betydelse än förr.

Också betygsnivån minskar alltmer sin särskiljande roll. Alla elever som planerar att söka till eftertraktade högskoleutbildningar försöker få så höga betyg i alla kurser och special/projektarbetet som möjligt genom att göra strategiska val under studietiden och/eller genom att konkurranskomplettera i komvux efter gymnasieskolan. Detta har lett till att alltfler får högsta betyget i allt större andel av sina kursbetyg.

Som framgått multipliceras betygen med en faktor. Det innebär att en 50-poängskurs är lika mycket värd om eleven har MVG som en 100-poängskurs som eleven har G i. Detta leder i sin tur till att eleverna väljer sådana kurser som de tror att de kan få högt betyg i. Ett kritiserat förhållande är att värderingen av betygen är densamma oberoende av vilken utbildning i högskolan som söks. Ett högt betyg i en kurs värderas således högt oberoende av om kursen har någon relevans för de sökta högskolestudierna eller ej.

Gymnasiekommittén har konstaterat att det finns flera förhållanden i de nuvarande meritvärderingsreglerna som är kontraproduktiva i stället för att uppmuntra till kvalificerade studier. Elever som läst utökat program får ingen särskild fördel av det – utom att de kan välja vilka kurser upp till 2 500 gymnasiepoäng som skall ingå i slutbetyget. Däremot får elever som har beviljats reducerat program en fördel. Elever som har uppenbara studiesvårigheter får, om rektor medger det, minska sitt studieprogram med upp till 10 procent, dvs. till lägst 2 250 gymnasiepoäng. Det är i beräkningen av jämförelsetal förmånligare att ha MVG i alla kurser upp till 2 250 gymnasiepoäng än att ha ett fullt program med några lägre betyg som drar ner betygsgenomsnittet.

Det finns rektorer som ger elever tillstånd att släppa ett ämne och därmed få reducerat program om de ”riskerar” att inte få MVG i alla kurser. Detta är, vill kommittén påpeka, inte vad som har avsetts med uppenbara studiesvårigheter.

Skolverket och Högskoleverket lät i juni 2000 genomföra en TEMO-undersökning av tillträdesreglerna till högskolan och dess inverkan på gymnasieskolan. Eleverna anser tillträdesreglerna vara tydliga även om de inte uppfattas som rättvisa. Vissa skolledare talar om en banalisering av gymnasieskolan, där fokus ligger på betygen i stället för kunskap. I en kommentar till undersökningen

anger universitetskanslern att det sätt på vilket gymnasiebetygen används vid urval till högskolestudier skapar stor stress hos eleverna. Skolverkets generaldirektör säger att det är dags att ändra till ett system som gör att eleverna prioriterar kunskaper framför betyg.

När det gäller valet av kurser anger eleverna i TEMO-undersökningen att de i första hand väljer av intresse och för att få en "lätt" motvikt till tunga obligatoriska ämnen. I andra hand väljer de utifrån möjligheten att få högt betyg.

Som systemet nu är, har Gymnasiekommittén förståelse för att eleverna väljer som de gör. Det kan å ena sidan diskuteras om studier som är "lätt" motvikt skall ingå i gymnasieskolans utbildning, betygsättas och bidra till att en sökande får ett högre jämförelsetal än sina medsökande i urvalet till en högskoleutbildning. Men vem skall å andra sidan bedöma vad som är värdefullt för elevens fortsatta studier och liv i övrigt och vad som bör betraktas som "lätt" motvikt? Ungdomar har ofta visat sig ha varit mera förutseende i fråga om vilken utbildning som behövs i framtiden än vad myndigheter med tillgång till allehanda prognoser varit.

Gymnasiekommittén menar att det verkligt allvarliga med att eleverna väljer kurser som de har lätt att få höga betyg i är att de därmed väljer bort vissa andra kurser och att detta tenderar att gälla samma typ av kurser för alla. Det är allt färre elever som väljer fortsättningskurser i språk och de högsta kurserna i matematik. Detta bekräftas dels av TEMO-undersökningen och av uppgifter från högskolorna.

Som framgick ovan skall vid beräkningen av jämförelsetalet ett senare högre betyg i en kurs användas i stället för det som står i slutbetyget. Detta har lett till att alltför många ungdomar kompletterar sina betyg i komvux efter det de slutfört gymnasieskolan. Detta är också en effekt av att betygsnivån har så stor betydelse i meritvärderingen vid urvalet. Konkurrenskompletteringen i komvux är ett slöseri med samhällets utbildningsresurser, med ungdomarnas tid, eftersom de kommer ett år senare till högskolan, och innebär i slutändan också en förlust för både den enskilde och samhällsekonomin genom att de under sitt yrkesverkssamma liv kommer att förvärvsarbeta ett år mindre än om de gått direkt till högskolan efter gymnasieskolan.

Av de elever som intervjuats i TEMO-undersökningen anger nästan alla att de skall studera på komvux efter gymnasieskolan,

vissa för att behörighetskomplettera men de flesta för att konkurrenskomplettera. Enligt en enkätundersökning¹⁹ hade 14 procent av kvinnorna och 11 procent av männen studerat eller studerade i komvux. Den absolut vanligaste orsaken till studierna bland avgångna från naturvetenskapligt och samhällsvetenskapligt program var att höja den genomsnittliga betygsnivån (57 %). Avgångna från övriga program studerade i högre grad i komvux för att få grundläggande behörighet (28 %) eller för att komplettera sin gymnasieutbildning (26 %).

Även om kommittén har förståelse för att ungdomar uppskattar att få en ny chans till högt betyg, kan kommittén inte finna det rimligt att alltfler läser sådana kurser i komvux som de redan har läst i gymnasieskolan och fått godkänt betyg i. Om ingenting ändras i detta system kommer så småningom alla sökande till populära högskoleutbildningar att ha högsta betyget i alla kurser. Om inte förr måste urvalet då göras på andra grunder än betyg.

Det är särskilt anmärkningsvärt när elever läser om en kurs, t.ex. en A-kurs i matematik, trots att de redan har betyg i högre kurser, t.ex. både B, C och D-kurserna i matematik. Det är märkligt att de i vissa kommuner tas emot för sådana studier i komvux med tanke på skollagens stadgande om komvux uppgift, nämligen att ge vuxna tillfälle att komplettera sin utbildning och att det främst är de som erhållit minst utbildning som skall få möjlighet att stärka sin ställning i arbetslivet och i det kulturella och politiska livet.²⁰ I andra kommuner tillämpar man en striktare tolkning och tar inte in elever som redan har betyg. I sådana fall kan elever pröva för ett högre betyg utan att de på nytt gått igenom kursen. Regeringen har nu förtydligat föreskrifterna för att hindra en olikartad bedömning av elevers rätt till komvuxstudier.

De nuvarande meritvärderingsreglerna vid urval leder således till beteenden som inte är önskvärda, dvs. till stress, till att eleverna läser för att klara proven och inte för livet, till att lätt mätbara kunskaper prioriteras, till bortval av värdefulla kurser och till kostsamma konkurrenskompletteringar. Härtill kommer att betygen tenderar att få allt mindre särskiljande betydelse. Det är således dags för en förändring av betygens användning både vid urval och vid bedömningen av särskild behörighet. Detta är angeläget även

---

¹⁹ Fyra år efter grundskolan, enkätundersökning bland grundskoleavgångna läsåret 1996/97; SCB UF 55 SM 0101.

²⁰ Skollagen 1 kap 9 §.

med hänsyn till den förändrade struktur för den framtida gymnasieskolan som kommittén föreslår.

16.7 Gymnasiekommitténs synpunkter inför en översyn av systemet för behörighet och för meritvärdering vid urval till högskolestudier

Gymnasiekommitténs förslag till struktur för den framtida gymnasieskolan innebär att eleverna inte redan vid valet till gymnasieskolan behöver göra valet mellan högskoleförberedande och yrkesförberedande utbildning utan kan skjuta upp det.

Gymnasiekommitténs redovisning av hur den föreslagna strukturen påverkar elevernas möjligheter att meritera sig för högskolestudier måste av naturliga skäl utgå från de bestämmelser om behörighet för högskolestudier som gäller i dag. Liksom i dag kommer alla att kunna uppnå det som nu benämns grundläggande behörighet för högskolestudier. Inom alla sektorer kommer eleverna också kunna uppnå det som nu kallas särskild behörighet för någon del av högskolan, såvida de gör sådana val. Vissa sektorer kommer enligt kommitténs bedömning att innehålla flera tydligt högskoleförberedande inriktnings- och fördjupningsblock medan andra har flera direkt yrkesförberedande inriktnings- och fördjupningsblock. Oavsett sektor kommer således eleverna ha möjlighet att nå särskild behörighet för högskolestudier för någon del av högskolan. I något fall krävs att eleven dels använder sitt individuella val, dels är beredd att förlänga utbildningen något. I de fall en elev som valt strikt yrkesförberedande inriktnings- och fördjupningsblock inte dessutom hinner skaffa sig alla de kunskaper som krävs för särskild behörighet föreslår kommittén att eleven får utöka sin studietid i gymnasieskolan. Alternativet är att han eller hon skaffar sig dessa kunskaper genom studier i komvux.

Gymnasiekommittén är angelägen att betona att kraven för *grundläggande behörighet* bör kvarstå oförändrade vad gäller nivå. Det är viktigt att alla gymnasieelever får klart för sig att man måste ha en bredd i sina kunskaper både för det fortsatta livet som människa och samhällsmedborgare och som högskolestuderande. Som en följd av förslaget om en gymnasieexamen, som kommittén presenterat i kapitel 12, föreslår kommittén att den som avlagt gymnasieexamen skall anses ha grundläggande behörighet för högskolestudier.

Dagens system för särskild behörighet med ett antal standard-behörigheter innebär att Högskoleverket anger vilka bestämda kurser i gymnasieskolan, som den (nybörjar)studerande skall ha fullgjort för att vara behörig att antas till olika högskoleutbildningar.

Gymnasiekommittén föreslår att *systemet med särskilda behörighetskrav för högskolestudier* ses över i en särskild utredning med utgångspunkt i den i detta betänkande föreslagna strukturen för den framtida gymnasieskolan. Kommittén anser att man därvid bör sikta på ett system för särskild behörighet som inte är så fast knutet till enstaka i förväg definierade kurser.

Kommittén anser att också *bestämmelserna om meritvärdering vid urval* bör ses över. Dagens bestämmelser, som återfinns i en bilaga till Högskoleförordningen, leder till taktikval och uppmuntar till konkurrenskomplettering. Kommittén är angelägen betona att de framtida reglerna bör ha en utformning som inte negativt påverkar arbetet i gymnasieskolan.

Urvalsbestämmelserna borde ha som syfte att välja ut dem som har bäst förutsättningar att framgångsrikt bedriva de aktuella högskolestudierna. Gymnasiekommittén ifrågasätter om personer som ägnat ett år efter gymnasieskolan till att i komvux läsa upp grundläggande kurser i ämnen där de redan har betyg i högre kurser har förbättrat sin studieprognos och därmed bör tas in före dem som har ett något lägre jämförelsetal från gymnasieskolan. Kommittén ifrågasätter systemet som gör att konkurrenskomplettering behövs och föreslår att det ses över.

Gymnasiekommittén anser att också utgångspunkten för beräkningen av jämförelsetalet bör ses över. I dag tjänar eleverna på att ha reducerat program. Man skulle kunna diskutera om i stället utökat program borde vara en fördel men det skulle å andra sidan kunna leda till konkurrensproblem av andra slag. Slutsatsen kunde kanske vara att samma antal gymnasiepoäng är utgångspunkten för alla.

I dag är det för meritvärderingen vid urvalet betydelselöst i vilka kurser sökanden har höga betyg. Samma beräkning görs oberoende av vilken inriktning de sökta studierna avser. Gymnasiekommittén anser att det kan finnas skäl för att överväga fördelar och nackdelar med detta. I det sammanhanget bör även övervägas om kursernas svårighetsgrad bör ge något utslag.

Som kommittén redovisat ovan har utvecklingen i fråga om elevernas betygsnivåer m.m. lett till att vare sig gymnasiekursernas

poängtal eller betygsnivån är särskiljande längre då det skall göras urval bland sökande till sådana högskoleutbildningar dit avsevärt fler söker än som kan emot. Allt fler elever har det högsta antal poäng man kan ha. I den föreslagna översynen bör man därför kunna vara öppen för helt nya sätt att göra urval mellan sökande.

17 Vuxnas utbildning på gymnasial nivå

Gymnasiekommitténs uppdrag kring den framtida gymnasieskolans struktur, innehåll och utformning berör också den gymnasiala vuxenutbildningen, eftersom samma läroplan, kursplaner och betygssystem tillämpas i båda skolformerna. De vuxna deltagarna i den gymnasiala vuxenutbildningen och ungdomarna i gymnasieskolan har dock inte samma behov och förutsättningar och utbildningen bör därför kunna utformas på olika sätt. I detta avsnitt belyses mål och intentioner för den gymnasiala vuxenutbildningen utifrån riksdagsbeslutet om Vuxnas lärande och utvecklingen av vuxenutbildningen (prop. 2000/01:72) som en bakgrund till den beskrivning som sedan följer av de konsekvenser som Gymnasiekommitténs förslag får för den gymnasiala vuxenutbildningen.

17.1 Historik

Den gymnasiala vuxenutbildningen kan sägas ha gått igenom tre utvecklingsfaser sedan tillkomsten 1968. En fjärde utvecklingsfas kan nu skönjas med anledning av riksdagsbeslutet på grundval av propositionen (prop. 2000/01:72) *Vuxnas lärande och utvecklingen av vuxenutbildningen*. Gemensamt för alla faser har varit att man strävat efter nationella mål och efter att utbildningen skall vara påbyggbar.

Komvux tillkom och fick sin utformning huvudsakligen enligt de förslag som 1960 års gymnasieutredning hade presenterat, Vuxenutbildning i gymnasium och fackskola (SOU1965:60) och i proposition (prop. 1967:85) angående vissa åtgärder inom vuxenutbildningens område. Komvux infördes 1968 och den gymnasiala vuxenutbildningen bestod av tre komponenter – utbildning motsvarande det allmänna gymnasiet, utbildning motsvarande fackskolan samt yrkesskolans deltidskurser. Den första utvecklings-

fasen i den gymnasiala vuxenutbildningen i komvux bestod alltså av ett ämneskurssystem där varje kurs motsvarade ett ämne i gymnasiet eller fackskolan och senare på tvååriga eller treåriga linjer i gymnasieskolan. Dessutom fanns särskild yrkesinriktad utbildning.

Ämnessystemet innebar emellertid vissa problem i komvux eftersom samma ämne kunde förekomma både i fackskolan och gymnasiet (både på två- och treåriga linjer) med olika timtal och delvis olika innehåll. Därför fick Skolöverstyrelsen i slutet av 1970-talet tillstånd att starta en försöksverksamhet med ett nytt linje- och ämneskurssystem i komvux (LÄKVUX). Varje ämne indelades i etapper där etapp 1 motsvarade grundskolans högstadium och etapp 2–4 olika omfattande kurser på två- eller treåriga linjer i gymnasieskolan. Etappsystem i komvux infördes i och med Lvux82. Komvux fick en egen läroplan och egna kursplaner som delvis skilde sig från gymnasieskolans. Fördelen med detta system var att vuxna kunde påbörja och avsluta sina studier i ett ämne på olika nivåer och att etapperna var påbyggbara. Etappsystemet utgjorde alltså den andra utvecklingsfasen i den gymnasiala vuxenutbildningen.

Vid slutet av 1980-talet och början av 1990-talet övergick hela skolsystemet successivt från regelstyrning till målstyrning. Riktlinjer för de frivilliga skolformerna drogs upp i propositionen Växa med kunskaper – om gymnasieskolan och vuxenutbildningen (prop. 1990/91:85). Gymnasieskolan fick en kursutformning som hade etappsystemet i komvux som modell och de båda skolformerna närmade sig varandra. I och med att läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf 94) infördes upphörde Lvux82 och komvux fick samma läroplan, program mål och kursplaner som gymnasieskolan. Vissa avsnitt av läroplanen gäller dock enbart utbildning för ungdomar och andra enbart utbildning för vuxna. Från programmålen får göras de avvikelser som betingas av vuxenutbildningens karaktär. Behovet av yrkesutbildning i komvux skulle till stora delar kunna tillgodoses inom ramen för de yrkesförberedande kurserna i gymnasieskolan. Dessutom skulle kommuner och landstingskommuner själva kunna inrätta lokala kurser för behov som inte kunde tillgodoses med nationella kurser. Detta är alltså den tredje utvecklingsfasen i fråga om gymnasial vuxenutbildning, i stort sett det system som fortfarande gäller.

Med Kunskapslyftet 1997 förändrades villkoren på nytt. Kommunernas vuxenutbildning fick dubbla roller. Uppgiften att motverka arbetslöshet blev betydligt tydligare än tidigare. Men kun-

skapslyftet var också en del av en strategi för livslångt lärande. Kunskapslyftets andra uppgift var att medverka till en reformering och förnyelse av hela den vuxenutbildning, för vilken kommunerna ansvarar. Under en femårsperiod erbjöds drygt 800 000 vuxna utbildning i huvudsak på gymnasial nivå. Vuxenutbildningen förutsattes samverka med företrädare för flera politikområden, bl.a. näringslivspolitik, arbetsmarknadspolitik och socialpolitik och kom genom detta uppdrag att på nytt skilja sig från ungdomsskolan.

Regeringen konstaterar i propositionen om vuxnas lärande att ”den gymnasiala vuxenutbildningen innehåller – och bör innehålla – kurser som inte förekommer i gymnasieskolan”. Som skäl anges att vuxenutbildningen måste utgå från den enskilda individens behov och förutsättningar och därför präglas av stor flexibilitet. Skollagens formulering är denna¹:

Gymnasial vuxenutbildning syftar till att ge vuxna kunskaper och färdigheter på en nivå som motsvarar den som utbildningen i gymnasieskolan skall ge.

Därmed har möjligheten öppnats för kommunerna att inom ramen för komvux anordna andra kurser än sådana som har en direkt motsvarighet i gymnasieskolan. Här kan en fjärde fas i utvecklingen av den gymnasiala vuxenutbildningen skönjas.

17.2 Vuxenutbildning i siffror

Under läsåret 2000/01 deltog 271 618 studerande i gymnasial vuxenutbildning. Detta kan jämföras med antalet elever i gymnasieskolan som var 311 121. Majoriteten, 65 procent, av dessa var kvinnor och 19 procent var födda utomlands. Regeringens satsning på kunskapslyftet har medfört en stor ökning av antalet studerande under de senaste fem åren. År 1996/97 var antalet studerande inom gymnasial vuxenutbildning 177 732. I genomsnitt under åren har hälften av de studerande varit över 30 år men samtidigt har antalet unga personer under 25 år ökat. Kunskapslyftet har också medfört att andelen kursdeltagare, som deltar i kurser genomförda av annan utbildningsanordnare än landsting och kommun, har ökat till 26 procent läsåret 2000/01. Detta har bidragit till en breddning av utbudet av kurser, t.ex. en ökning av yrkesinriktad utbildning.

---

¹ 11 kap. 2 § skollagen.

De flesta studerande inom vuxenutbildningen läser en eller flera kurser (i genomsnitt 5,2 kurser) och eftersträvar inte ett slutbetyg. Under läsåret 2000/01 fullföljde 75 procent av deltagarna den kurs de påbörjat. Datorkunskap och kurser i datorteknik, omvårdnad och social omsorg, orienteringskurser, Matematik A, Engelska A, Företagsekonomi A, Matematik B och Svenska B, Psykologi och Samhällskunskap samlade flest deltagare under läsåret 2000/01. I de uppföljningar som Skolverket gjort varje år av kunskapslyftet kan man också se att Omvårdnadskunskap och Människokunskap har många deltagare.²

Ca en tredjedel av nyinskrivna studenter i högskolan har i ansökan åberopat något betyg från komvux.

17.3 Vuxenutbildningens uppdrag

Gymnasial vuxenutbildning syftar som sagt till att vuxna skall kunna skaffa sig kunskaper som motsvarar dem som ungdomar inhämtar i gymnasieskolan. Om antalet platser är mindre än antalet sökande skall utan hänsyn till tidigare betyg företräde ges till dem som har störst behov av utbildningen, i första hand skall sökande som har kort utbildning beaktas.

I riksdagens beslut om Vuxnas lärande och utvecklingen av vuxenutbildningen (prop. 2000/01:72) finns mål och strategier för vuxnas lärande:

Mål:

Alla vuxna skall ges möjlighet att utvidga sina kunskaper och utveckla sin kompetens i syfte att främja personlig utveckling, demokrati, jämställdhet, ekonomisk tillväxt och sysselsättning samt en rättvis fördelning.

Strategi:

- Pedagogik och arbetsformer utvecklas för att motsvara individernas föränderliga och ökande behov av lärande i ett kunskapsbaserat samhälle.
- Individernas lärande och kunskapssökande stöds genom rådgivning och vägledning, baserad på erkännande av faktiska, redan förvärvade kunskaper.
- Ändamålsenliga lärmiljöer samt undervisning, handledning och nätbaserad utbildning tillhandahålls i en omfattning som så långt

---

² Delrapport 9 december 2001.

möjligt svarar mot alla vuxnas varierande behov av och förutsättningar för lärande.

- Ekonomiskt stöd erbjuds vuxna för att stimulera till deltagande i utbildning och kompetensutveckling.
- Samhället, arbetsgivarna och de enskilda ansvarar gemensamt för att olika individers och olika gruppers behov av såväl allmän som specialinriktad utbildning tillgodoses.
- Allt formellt och icke formellt lärande, som åtnjuter samhällets stöd, genomsyras av ett demokratiskt förhållningssätt och respekt för allas lika värde.
- En grundläggande samsyn över politikområden och samverkan mellan myndigheterna, arbetsmarknadens parter och folkrörelser eftersträvas för att förverkliga individernas lärande och kompetensutveckling.

Den pågående reformeringen av vuxenutbildningen kännetecknas av ett antal perspektiv som i grunden bygger på konsekvenserna av det livslånga och livsvida lärandet. Utgångspunkterna eller kännetecknen för den reformerade vuxenutbildningen är många men entydiga. Det handlar om ett vuxen- och individperspektiv, att utgå från att lärande sker och bör kunna erbjudas oberoende av tid och rum och att flexibilitet och tillgänglighet är viktiga faktorer. Verksamheten förskjuts från "undervisning" till "lärande" och det får konsekvenser för utbildningens uppläggning, genomförande samt för hur den beskrivs, följs upp och utvärderas.

Regeringen har i ett flertal sammanhang beskrivit vilka krav som bör ställas på en infrastruktur för livslångt och livsvitt lärande. Några nyckelord är mångfald, flexibilitet, tillgänglighet, individanpassning och efterfrågestyrning. Utbildare av olika slag och utbildningsvägar bör samverka, så att det är möjligt att kombinera studier på flera nivåer, hos flera utbildare och så att övergångar underlättas. En god infrastruktur innebär också att utbildningens innehåll och form anpassas till individens och arbetslivets efterfrågan samt att tillgängligheten och flexibiliteten utgår från målgruppernas behov, förutsättningar och intressen. Varje individ måste kunna få överblick över möjliga vägar och få professionellt stöd för att formulera sina egna mål, vidga sina möjligheter och välja väg. Vuxnas lärande är inte enbart ett ansvar för utbildningspolitiken utan berör även områden som tillväxt, arbetsliv/arbetsmarknad, integrationspolitik, socialpolitik och socialförsäkringspolitik.

Den kunskap som vuxna söker följer inte alltid utbildningssystemets indelning i nivåer, program och kurser. En individs

behov av ny kunskap, aktualiseras av strävan att kunna utföra och behålla arbetet, men också att kunna byta arbete, att utvecklas i arbetet, att förstå och vara delaktig i samhällsutvecklingen. Detta kräver inte sällan studier på olika nivåer och inom olika områden. Utbildningen i komvux måste kunna gå att kombinera med annat lärande, t.ex. lärande på en arbetsplats. Att kunna studera parallellt på olika nivåer, såväl kursplanebundet som icke kursplanebundet, är grundläggande för att individen med rimliga insatser skall kunna nå sina kunskapsmål.

Den gymnasiala vuxenutbildningen är kursutformad och de olika kurserna i ett ämne bygger oftast på varandra. Det är samma kursplaner och betygskriterier som gäller inom kommunal vuxenutbildning som inom gymnasieskolan med undantag av vad som hör till specialidrott. Vuxenutbildningen är alltså likvärdig med utbildningen i gymnasieskolan, men inte identisk. I propositionen Vuxnas lärande och utvecklingen av vuxenutbildningen uttrycks det på följande sätt.

I det nuvarande systemet är den gymnasiala nivån i kommunal vuxenutbildning knuten till gymnasieskolans kursplaner på så sätt, att en gemensam läroplan gäller för de två skolformerna och samma kursplaner skall tillämpas. Vuxnas behov av lärande, i ett samhälle präglad av livslångt lärande, är ofta mer varierat än ungdomars. För ungdomar ställs kravet att gymnasieskolans utbildning skall utgöra en sammanhållen helhet. Den vuxnes behov av kunskap är emellertid sällan så omfattande att det krävs ett helt gymnasieprogram eller ens en hel kurs. En yrkesverksam person kan ha behov av att läsa in vissa områden för att öka eller uppdatera sin kompetens i förhållande till förändringar på arbetsplatsen.

Regeringen anger att vuxnas behov av dokumentation av kunskaper i andra former än genom betyg kommer att öka. Den vuxne sätter upp sina egna utbildningsmål som formuleras i en individuell studieplan och har därvid ett behov av att tillgodogöra sig vissa områden t.ex. av en kurs, kombinationer av delar av kurser eller helt utifrån individuella mål.

Det intyg på uppnådda mål som kan ges formaliserar lärandet. Intyget är en garant för kvaliteten och för att individen senare kan inhämta resterande avsnitt, vilket kan leda till formella betyg. Intygen kan också användas som en kommunikation med arbetslivet.

Regeringen har aviserat att man avser att återkomma till detta i samband med behandling av Valideringsutredningens förslag.

17.4 Konsekvenser av Gymnasiekommitténs förslag för den gymnasiala vuxenutbildningen

Den framtida gymnasieskolan skall som framgått bestå av åtta sektorer där varje sektor börjar med ett sektorsblock, som följs av inriktningsblock och fördjupningsblock. Blocken består av en eller flera kurser. I en elevs utbildning ingår också kärnämnen, gymnasiearbete och individuellt val. Varje sektor skall ha sektorsmål.

Programmen med programmål i den nuvarande gymnasieskolan har haft ringa betydelse för den gymnasiala vuxenutbildningen och den framtida gymnasieskolans struktur med sektorer och block kommer heller inte att präglade framtidens vuxenutbildning. Sektorsmålen bör alltså endast gälla i tillämpliga delar för komvux.

Vuxna studerande behöver kunna skapa sin egen väg genom utbildningen och kombinera kurser utifrån det egna behovet. För vuxna kommer det oftast inte vara aktuellt att studera ett helt block och ännu mera sällan att studera en hel gymnasieutbildning. Vuxna kommer ofta att samtidigt vilja studera en eller flera kurser inom olika block.

I Gymnasiekommitténs förslag ingår att kurserna bör vara mera omfattande än i dag. Endast i undantagsfall bör de vara mindre än 100 gymnasiepoäng och ofta så stora som ett inriktnings- respektive fördjupningsblock, dvs. 300 gymnasiepoäng.

Dagens bestämmelse i förordningen om kommunal vuxenutbildning om att kurser får delas upp i delkurser bör finnas kvar. Delkurser är viktiga i förhållande till individuella kunskapsmål. I den individanpassade vuxenutbildningen där validering av kunskaper och kompetenser kommer att få en allt viktigare roll krävs ett mycket flexibelt kurssystem.

Kommittén föreslår att kursplanerna i framtiden blir mera generella och detta kommer att vara en fördel även för vuxenutbildningen, där innehållet i kursen skall svara mot mycket olika krav hos de studerande. Lärande äger rum i många situationer. De vuxna lär t.ex. på sina arbetsplatser, i föreningslivet, i vardagen, dvs. inlärningssituationer som brukar kallas *informellt lärande*. Många vuxna har också deltagit i folkbildning, arbetsmarknadsutbildning, personalutbildning m.m., dvs. inlärningssituationer där *icke formellt*

lärande äger rum. Det *formella lärandet* i gymnasial vuxenutbildning måste kunna kopplas till det informella och ickeformella och därför är flexibiliteten i gymnasial vuxenutbildning viktig.

Kommunerna har inrättat ett stort antal lokala kurser, ofta på förslag av andra utbildningsanordnare. Lokala kursplaner har dock liksom inom gymnasieskolan varit av skiftande kvalitet och många lokala kurser hade varit möjliga att rymma inom en nationell kursram. Förslaget att lokala kurser inte bör finnas bör också gälla komvux. Liksom i gymnasieskolan bör komvux kunna vända sig till Skolverket med förslag om en nationell kurs om en sådan saknas inom ett område som efterfrågas lokalt.

I dag ges ofta en inledande introduktion med studie- och yrkesvägledning och studieteknik i form av en orienteringskurs som anordnas som lokal kurs. En sådan introduktion kan finnas kvar men få en annan benämning.

Kommittén föreslår att alla elever skall få lära i arbetslivet. APU (arbetsplatsförlagd utbildning) får förekomma inom den gymnasiala vuxenutbildningen men däremot inte LIA (Lärande i arbete). Kommittén föreslår ingen ändring därvidlag i gymnasial vuxenutbildning.

Kommittén föreslår att betyg skall sättas på kurs och ej på ämne som föreslogs av en arbetsgrupp på departementet. Detta är det enda möjliga för den kommunala vuxenutbildningen, där ämneskurssystemet redan på 1970-talet skapade problem och som ledde till att etapper infördes.

I dag är det många unga som söker sig till komvux för att komplettera sina gymnasiebetyg, både för att studera kurser de saknar eller för att få högre betyg i kurser som de redan har betyg i. Det finns i dag ingen likvärdighet då det gäller möjligheten för ungdomar att konkurrenskomplettera sina betyg efter gymnasieskolan. I vissa kommuner tas man in i andra inte. Hur unga sökande prioriteras i olika kommuner påverkar utrymmet för vuxna. Det är alltså även för vuxenutbildningen av stor vikt att behörighet, urval och konkurrenskomplettering utreds.

Även de som studerat i gymnasial vuxenutbildning bör, liksom de som gått i gymnasieskolan, kunna få gymnasieexamen.

18 Reglering av studietid m.m.

Gymnasiekommitténs förslag:

1. Minsta garanterad undervisningstid för alla sektorer blir 2 300 timmar om 60 minuter.
2. Den kommande förordningen om gymnasieskolan bör innehålla en i förhållande till dagens gymnasieförordning betydligt minskad reglering av läsåret m.m.
3. Den individuella studieplanen bör innehålla uppgift om elevens val av sektor och successivt kompletteras med uppgifter om inriktningsblock, fördjupningsblock, vilka individuella val eleven gjort samt ämnet för Gymnasiearbetet. Dessutom bör av den individuella studieplanen framgå huruvida eleven har behov av särskilt stöd för att kunna fullfölja sina studier samt i förekommande fall ett åtgärdsprogram, som skall vara klart urskiljbart, samt eventuella överenskommelser mellan skolan och eleven. Den individuella studieplanen skall revideras vid behov.
4. Bestämmelser om den individuella studieplanen tas in i skollagen.

18.1 På linjegymnasiets tid¹

På linjegymnasiets tid fanns det timplaner, som reglerade hur många timmar i veckan det skulle bedrivas undervisning i olika ämnen. Man kan säga att timplanen reglerade lärarinsatsen. Det var olika timplaner för olika linjer och för olika grenar inom respektive linje och oftast för olika årskurser inom linjen/grenen.

---

¹ Lgy 70, 1970 års läroplan för gymnasieskolan.

Eftersom det var samma timplan varje vecka hela läsåret uttryckte man det så att ett visst ämne omfattade ett antal veckotimmar i en årskurs.

T.ex. var det Idrott 2 veckotimmar i årskurs ett, två och en halv veckotimme i årskurs 2 och 3 veckotimmar i årskurs tre på samhällsvetenskapliga linjen.

En veckotimme var 40 minuter.

Skolöverstyrelsen gjorde en granskning av tidsanvändningen i gymnasieskolan och konstaterade att mycket undervisning föll bort. Det visade sig t.ex. att man i skolorna tenderade att lägga skrivningar på samma tid vecka efter vecka. Detsamma gällde temadagar, studiebesök m.m. Undervisningen föll härigenom bort i de ämnen som stod på schemat denna tid. Detta fick till följd att eleverna fick betydligt mindre undervisning i vissa ämnen, t.ex. språk, än de skulle ha enligt timplanen.

18.2 1991 års beslut om gymnasieskolan²

Med nyssnämnda resultat som utgångspunkt infördes i samband med 1991 års gymnasireform en minsta garanterad undervisningstid, som alla elever har rätt till. Denna uttrycktes då dels som en totaltid för alla de tre gymnasieåren tillsammans, dels som en tid per ämne i timplanen. Varje elev skulle ha lärar- eller handledarledd undervisning ett visst lägsta antal timmar i varje ämne under sin gymnasietid. Skolhuvudmannen skulle garantera att eleverna fick minst denna undervisning men *kunde* också *öka* timtalet. Timplanen delade inte upp tiden eller ämnena per årskurs utan det blev en fråga som skulle avgöras lokalt.

En timme i timplanen blev nu 60 minuter.

De yrkesförberedande programmen omfattade 2 400 timmar och de övriga, dvs. det estetiska, det naturvetenskapliga och det samhällsvetenskapliga programmet omfattade 2 180 timmar i garanterad undervisningstid.

Eftersom timberäkningen utgick från hur mycket undervisning eleverna skulle ha i varje ämne, kunde man inte längre bara ställa in undervisningen när det skulle vara någon annan aktivitet. Den undervisningen måste komma till stånd en annan gång.

Som bekant genomfördes också i början av 1990-talet förändringen av styrningen av skolan. För gymnasieskolan innebär detta

---

² Prop. 1990/91:85 Växa med kunskaper – om gymnasieskolan och vuxenutbildningen.

bl.a. att läroplanen, program mål och kursplaner uttrycker vad eleverna skall ha nått för kunskaper och insikter vid slutet av utbildningen på programmet, i ämnet eller kursen.

18.3 1993 års beslut³

1991 års beslut hade lett till en reglering av dels hur mycket undervisning en elev (minst) skulle ha i ett ämne, dels vilka kunskaper eleven skulle uppnå. Frågan blev nu, 1993, om man skulle ha tidsstyrning eller målstyrning. ”Skall kunskapsmålen, som lagts fast i kursplanerna, eller skall antalet timmar, som eleven skall ha undervisning, vara det som styr i första hand? Rimligen går det inte att resonera i termer av antingen kursplaner eller timplan. Frågan är vilken som skall vara överordnad den andra och var olika beslut skall fattas”.⁴

I propositionen fördes ett resonemang om att elever behöver olika lång tid för att nå kunskapsmålen. Vissa elever kan göra det innan alla timmar ”förbrukats”. Timplanen borde därför på samma sätt som i komvux vara riktvärden. Regeringen ansåg emellertid att tiden ännu inte var mogen för det. I stället förordades att den minsta garanterade tiden per ämne skulle vara den tid kommunerna var skyldiga att ställa till förfogande ”om inte eleven redan dessförinnan nått sitt kunskapsmål”. Man framhöll vidare i propositionen att elever som behöver mer undervisning har rätt att ställa anspråk på det, vilket ansågs ligga i begreppet *minsta* garanterad undervisningstid.

I samma proposition introducerades begreppet gymnasiepoäng, vilket ger ett annat mått än tid på en hel eller en del av en gymnasieutbildning. Antalet gymnasiepoäng är således knutet till kunskapsmålet. Eleverna får sina gymnasiepoäng för kursen då de uppnått kunskapsmålet för kursen, oberoende av hur lång tid det tagit och oberoende av hur många timmars undervisning eleven fått i kursen.

Det minsta antalet undervisningstimmar i timplanen blev i beslutet 1993 utgångspunkten för beräkningen av gymnasiepoäng. I brist på bättre underlag bortsåg man således då från den tid elever behöver ägna åt kursen utanför lektionstid och också från att olika

³ Prop. 1992/93:250 En ny läroplan och ett nytt betygssystem för gymnasieskolan, komvux, gymnasiesärskolan och särsvux.

⁴ Ibid s. 47.

kurser kan ha olika svårighetsgrad även om undervisningstiden är densamma.

Programmen omfattade 2 400 gymnasiepoäng om de innehöll yrkesämnen och övriga program 2 180 gymnasiepoäng.

18.4 1998 års beslut⁵

Genom 1998 års beslut ändrades definitionen av gymnasiepoäng så att den i stället blev ett mått på den beräknade arbetsinsatsen för eleven.

Samtidigt fick alla program en gemensam poängstruktur, nämligen 2 500 gymnasiepoäng för alla nationella och specialutformade program. Den sammanlagda normaltiden tre år förändrades inte. Den minsta omfattningen av en kurs som dittills varit 30 timmar blev nu 50 timmar och alla kurser skulle bli jämnt delbara med 50. Kursernas poängtal måste därför göras om. Också kursplanerna har reviderats. De som nu gäller fastställdes 2000.

Även om gymnasiepoängplanen ändrades till att bli 2 500 gymnasiepoäng för alla nationella och specialutformade program, behölls systemet med den minsta garanterade undervisningstiden om totalt 2 150 respektive 2 370 timmar om 60 minuter. Denna tid är numera utökad med 30 respektive 60 timmar. Detta innebär (enligt 5 kap. 4 d § skollagen) att eleverna på estetiska, naturvetenskapliga och samhällsvetenskapliga programmen har rätt till minst 2 180 undervisningstimmar och eleverna på programmen med yrkesämnen har rätt till minst 2 430 undervisningstimmar om 60 minuter, s.k. garanterad undervisningstid.

Enligt 1 kap. 11 § gymnasieförordningen beslutar styrelsen för utbildningen

om antalet undervisningstimmar för varje kurs och för projektarbete samt om fördelningen av undervisningstiden.

Styrelsen för utbildningen skall kunna redovisa hur varje elev har erbjudits sin garanterade undervisningstid.

Gymnasiepoängtalerna för vart och ett av kärnämnen är fastställda av riksdagen. "Ämnena genom vilket programmet får sin karaktär inklusive projektarbete om 100 gymnasiepoäng" omfattar sammanlagt 1 450 gymnasiepoäng och Individuella val 300 gymnasiepoäng (se bilaga 2 till den nu gällande skollagen).

---

⁵ Prop. 1997/98:169 Gymnasieskola i utveckling – kvalitet och likvärdighet.

Skolverket beslutar om antalet gymnasiepoäng på var och en av de nationellt beslutade karaktärsämneskurserna. Respektive kommun beslutar om såväl kursplan som antalet gymnasiepoäng för de lokala kurserna.

18.5 Sammanfattning av det nuvarande systemet med gymnasiepoäng m.m.

- Gymnasiepoängtalet skall i princip inte ha någon betydelse för hur många timmars undervisning en elev skall ha i en viss kurs.
- Antalet gymnasiepoäng på en kurs speglar hur ansträngande det är för en elev att klara kursen och inte längre hur många timmars undervisning eleven fått. Sätillvida liknar gymnasieskolans reglering av gymnasiepoäng högskolans poängsystem.
- Det finns inte någon nationell timplan för gymnasieskolan.
- Däremot finns det en minsta total undervisningstid som var och en av eleverna är garanterade. Avsikten är att de elever som så behöver skall få mera undervisningstid.
- Kommunerna skall hålla reda på att varje elev får sin minsta garanterade undervisningstid.
- Kombinationen av systemet med gymnasiepoäng, en minsta garanterad undervisningstid och kunskapsmål innebär att gymnasieskolan är *både mål- och tidsstyrd*.
- Den lokala friheten att planera undervisningen är total⁶ i fråga om fördelningen av ämnen och kurser mellan och inom läsåren.
- Att kursernas gymnasiepoängtal är jämnt delbara med 50 bör ha inneburit lättnader för planeringen – i vart fall kritiserades tidigare de udda gymnasiepoängtalerna av den anledningen.
- Det förefaller ha varit svårt att sätta gymnasiepoängtal på kurser så att de verkligen svarar mot vilka insatser som krävs av eleverna. Bl.a. har man menat att ansträngningen att läsa ett fortsättningsspråk inte ger tillräcklig utdelning poängmässigt (se kapitel 7, avsnitt 7.10.2).
- Att minsta kurs omfattar 50 gymnasiepoäng och att kurser inte bör omfatta mer än 200 gymnasiepoäng är enligt Gymnasiekommitténs mening den viktigaste orsaken till fragmentiseringen av studierna i gymnasieskolan. Ökningen av minsta kurs från 30 till 50 gymnasiepoäng genom beslutet 1998 har betytt föga i detta avseende.

---

⁶ Se dock nedan om regleringen av läsåret.

18.6 Hur fungerar det i praktiken?

Regeringen har i regleringsbrev för år 2001 gett Skolverket i uppdrag att följa på vilket sätt kommunerna uppfyller kravet att redovisa hur varje elev erbjudits sin garanterade undervisningstid. Skolverket skall även följa upp på vilket sätt gymnasieskolor planerar att använda den utökade garanterade undervisningstiden som gäller fr.o.m. läsåret 2001/2002. Detta uppdrag redovisades nyligen (rapport 2002-10-22).

På uppdrag av Skolverkets kvalitetsgranskningsnämnd har under åren 2001 och 2002 genomförts en granskning av tidsanvändningen i förskola, grundskola, gymnasieskola och vuxenutbildning hos ett antal kommunala och fristående huvudmän. Inom Skolverket har arbetet med regeringsuppdraget och kvalitetsgranskningen genom ett antal utbildningsinspektörer samordnats. Resultatet av kvalitetsgranskningen kommer Skolverket att redovisa i rapporten Tid för lärande.

Av det uppdrag Skolverket formulerat för inspektörerna framgår följande:

Forskning har visat att tidsanvändningen har betydelse för resultaten. Hur mycket tid som används för lärandet i vanliga skolämnen förklarar skillnader i resultat mellan elevgrupper. I skolor där elever lägger ner mer tid på att genomföra egna undersökningar respektive upptas mer av att arbeta tillsammans med andra elever lär sig mer av självständighet och samarbete än på skolor där eleverna är mer upptagna av att lyssna på lärares föredragningar och där man arbetar ensam med att lösa uppgifter som lärare förelagt eleverna. På skolor där man ägnar tid åt att bearbeta relationer mellan olika elevgrupper, t.ex. med avseende på hur väl de respekterar varandra, får eleverna med sig mer av läroplanens värdegrund.

Frågor som ska besvaras vid granskningen är exempelvis

- hur undervisningstiden tolkas och gestaltar sig i verksamheten
- hur friutrymmet när det gäller tidsanvändningen tas i anspråk
- olika intressenters syn på tid som resurs för att nå målen för utbildningen
- vilken reell tid för aktivt lärande och vilka aktiviteter som barn, unga och vuxna deltar i.

Av Skolverkets rapport till regeringen om den garanterade undervisningstiden (GUT) framgår följande.

Lärarpersonalens och elevernas tid framstår som en av de allra viktigaste resurserna för lärandet. De granskade kommunerna och skolorna saknar dock, med få undantag, uttalade strategier för undervisnings-

tidens fördelning ... Att styrelsen för utbildningen, som enligt gymnasieförordningen skall besluta om fördelningen av tid på kurser och projektarbete, aktivt tillämpar denna möjlighet – och skyldighet – visar sig vara sällsynt. I endast en av de granskade kommunerna påträffas uttryckliga riktlinjer från styrelsen avseende tidsfördelningen.

Bland faktorer som påverkar den faktiska tilldelningen av undervisningstid till kurser märks: det totala poängtalet, den totala mängden garanterad undervisningstid (som samtidigt kan uppfattas som både minimum och maximum), tillgänglig resursmängd (framför allt lärararbetstid), avtalsbestämmelser om lärares arbetstid, lokal värdering av kursernas betydelse i utbildningen och av deras svårighetsgrad. Där emot är individrelaterade variabler sällan styrande; det är ovanligt att elever på samma program erbjuds olika mängd undervisningstid för en kurs. Det ökade friutrymmet har alltså i allmänhet inte utnyttjats för individualisering av lärandet, även om undantag finns.

Två huvudtyper för fördelning av kurstid utkristalliserar sig bland de granskade gymnasieskolorna:

1. En schablonmässig utläggning i förhållande till poängtalet, utan analys av elevgruppens eller den enskilde elevens behov. Den vanligaste beräkningen är att kursens poängtal multipliceras med kvoten mellan GUT och programmets totala poängtal, vilket innebär faktorerna 0,872 och 0,972 för respektive programkategori.
2. Tidsmängden beräknas utifrån poängtalet med en faktor som varierar från kurs till kurs.

Alla granskade huvudmän utom två tillämpar en variant av den andra huvudtypen. Ett par av de kommunerna kombinerar denna modell med att tidsresurser frigörs från flertalet kurser för att bilda en pott av tid --- att användas till lärande efter den enskilde elevens behov och beslut, efter samråd med lärare. För det praktiska genomförandet av denna form av individualisering av lärandet organiseras vanligen ämnesvisa, lärarbemannade "stugor" dit eleverna kan söka sig för att få stöd i sitt lärande. Den från kursuppdelningen frigjorda tiden kan också användas för tematiskt arbete.

Skolverket påpekar vidare i rapporten att staten i överensstämmelse med mål- och resultatstyrningsprincipen inte har angett hur huvudmännen skall redovisa hur eleverna fått sin garanterade undervisningstid. Skolverket menar att man dock bör kunna förvänta sig en dokumentation där man direkt och för varje elev kan se vilket antal undervisningstimmar eleven erbjudits såväl för varje kurs som totalt. "Granskningen har dock visat att det inte i någon undersökt kommun eller gymnasieskola finns rutiner som motsvarar detta ideal."

Det finns fyra andra typer av dokument som har betydelse för planeringen av undervisningen, nämligen tjänstefördelningen för

lärarpersonalen, schema, individuell studieplan och betygskatalog. Skolverket har granskat också dessa dokument och funnit bl.a. följande.

Enstaka befattningshavare på skolorna kan med viss möda rekonstruera en mer eller mindre exakt bild av vilken tid som har *avsetts* bli genomförd för en *grupp* elever, men oftast inte vad som faktiskt blivit ett konkret erbjudande möjligt att utnyttja och inte hur detta utfallit för varje enskild elev inom gruppen.

Skolverkets slutsats av granskningen är att det saknas uttryckliga strategier för tidsanvändningen i nästan alla kommuner.

I inte mindre än en tredjedel av de granskade kommunerna har styrelsen respektive rektor inte ens kunnat visa gällande timplaner för de olika programmen, än mindre för enskilda elever.

18.7 Kommitténs förslag om den minsta garanterade undervisningstiden

Som kommittén redovisat ovan är gymnasieskolan nu både mål- och tidsstyrd. I en mål- och resultatstyrd skola är den tidsstyrning, som den minsta garanterade undervisningstiden utgör, artfrämmande och kommittén anser att den på sikt bör avskaffas. Resultatet av den granskning, som redovisats ovan, tyder emellertid inte på att staten för närvarande kan avstå från en reglering av den minsta garanterade undervisningstiden. Gymnasiekommittén föreslår därför att en sådan skall finnas också i den framtida gymnasieskolan.

Kommittén menar också att oberoende av om gymnasieskolan är endast mål- och resultatstyrd eller också tidsstyrd förutsätter det en medvetenhet hos kommuner och skolor om att tidsanvändningen är en påverkbar resurs som har betydelse för elevernas studieresultat. Gymnasiekommittén vill därför betona det ansvar som såväl skolornas huvudmän som rektor och varje enskild lärare har att använda tiden i skolan på ett medvetet sätt för var och en av eleverna.

Kommitténs förslag till struktur för den framtida gymnasieskolan innebär att merparten av det första årets studier är gemensam för eleverna i respektive sektor oberoende av om de senare vid valet av inriktningsblock respektive fördjupningsblock siktar på att bli anställningsbara inom ett yrkesområde direkt efter gymnasie-

skolan eller på att bedriva högskolestudier. Detta innebär i sin tur att det inte går att vidmakthålla den skillnad i garanterad undervisningstid som nu finns mellan program med yrkesämnen respektive övriga program. Programmen med yrkesämnen har i dag en garanterad undervisningstid om 2 430 timmar och övriga program 2 180 timmar om 60 minuter.

Gymnasiekommittén föreslår att den minsta garanterade undervisningstiden i den framtida gymnasieskolan skall vara 2 300 timmar om 60 minuter för alla sektorer. Detta regleras i 6 § i kommitténs förslag till skollag och gäller såväl offentliga som enskilda gymnasieskolor.

18.8 Övrig reglering av tid i skollagen och gymnasieförordningen

Skollagen kommer, liksom nu, att reglera omfattningen av en fullständig gymnasieutbildning, dvs. 2 500 gymnasiepoäng. Detta framgår av 3 § i kommitténs förslag till skollag. Av 4 § framgår att utbildningen är avsedd att kunna genomgås på tre läsår. Denna formulering motsvarar dagens reglering. Kommittén föreslår att också de nuvarande bestämmelserna om att huvudmannen får besluta att utbildningen får fördelas på längre tid än tre år förs över i princip oförändrade till den nya skollagen liksom bestämmelsen att regeringen får medge att en huvudman fördelar utbildningen på kortare tid än tre år.

Ovan har kommitténs förslag om minsta garanterad undervisningstid redovisats.

I dagens *gymnasieförordning* finns en mängd ytterligare bestämmelser som reglerar läsår och undervisningstid (3 kap), såsom att

- utbildningen skall bedrivas under läsår
- läsåret skall – om inte regeringen föreskriver något annat – omfatta 40 veckor och fördelas på en hösttermin och en vårtermin
- läsåret skall ha minst 178 skoldagar
- läsåret skall ha minst 12 lovdagar
- högst 5 studiedagar läggas ut för planering av skolarbetet eller för fortbildning av lärare
- läsåret skall, om inte regeringen föreskriver annat, börja i augusti och sluta senast i juni; för utbildning på omvårdnads-

- och naturbruksområdena får dock styrelsen för utbildningen med hänsyn till utbildningens krav bestämma andra tider
- dagarna för höst- och vårterminens början och slut bestäms av styrelsen för utbildningen
  - styrelsen för utbildningen bestämmer hur många dagar som skall användas för idrott och friluftsvksamhet utöver kärnämnet idrott och hälsa
  - elevernas skolarbete skall förläggas måndag – fredag och vara så jämnt fördelat över dessa dagar som möjligt; under APU gäller arbetsplatsens arbetstid, om inte rektor bestämmer annat.
  - rektor fastställer för läsåret eller för kortare tid ett schema som skall innehålla uppgifter om samtliga undervisningspass samt om lärarnas namn.

Som framgår av kapitel 2 Inledning eftersträvar Gymnasiekommittén en förenklad lagstiftning. Många av de nyss nämnda bestämmelserna om läsår bör kunna gallras ut. Kommittén föreslår att en kommande förordning om gymnasieskolan endast reglerar att utbildningen skall bedrivas under läsår som består av två på varandra följande terminer, att undervisningen planeras in så att hänsyn tas till när den bäst kan bedrivas, minsta antalet studiedagar per läsår (178 skoldagar), att undervisningen skall vara jämnt fördelat över läsåret och över måndag – fredag och att arbetsplatsens arbetstid gäller vid APU och LIA.

Skollagskommittén föreslår att rektors ansvar för den pedagogiska ledningen regleras i skollagens övergripande kapitel. Där anses ansvar för schema ingå. Genom en sådan reglering i skollagen kan beslutet om schema delegeras från rektor till arbetslag. Det behöver då inte stå i förordningen om gymnasieskolan att rektor skall fastställa schema för hela läsåret eller för en del av det.

18.9 Elevers skyldighet att närvara

I dag finns ingen direkt uttalad bestämmelse om elevers närvaroskyldighet i gymnasieskolan. I 6 kap. 19–20 §§ gymnasieförordningen finns dock föreskrifter om anmälan till skolan vid frånvaro på grund av sjukdom eller av annan orsak samt om rektors möjlighet att bevilja ledighet från undervisningen. Av dessa bestämmelser framgår indirekt att avsikten är att eleverna skall ha skyldighet att närvara i alla andra fall.

Det förekommer otillåten frånvaro, dvs. skolk. I allmänhet måste naturligtvis skolk uppfattas som en negativ handling av eleven. Man kan dock inte blunda för att skolk kan vara en reaktion på en undervisning som inte motsvarar elevens förväntningar. Om många elever skolkar från samma undervisning är detta en signal till skolledningen att undersöka orsakerna till skolket.

En ny (nygammal) bestämmelse ger lärare möjlighet att avstå från att sätta betyg på elever som inte varit närvarande så mycket att lärarna kan bedöma deras kunskaper. För att få slutbetyg krävs enligt gymnasieförordningen (7 kap. 8 §) att en elev fått betyg på alla kurser och det projektarbete som ingår i elevens studieväg. Annars får man ett "samlat betygsdokument". Detta innebär att sådana elever, som inte har betyg i alla kurser, inte anses ha slutfört gymnasieskolan. En ökning av andelen elever som inte slutfört gymnasieskolan kan förväntas framöver på grund av återinförandet av den nämnda bestämmelsen om betygsättning vid frånvaro.

Det finns de som ställt frågan om elever är skyldiga att närvara vid undervisningen i en frivillig skolform. Gymnasiekommittén anser att eleverna i och med att de börjat gymnasieskolan har förbundit sig att delta i all verksamhet som gymnasieutbildningen innebär. Möjligen bör detta komma till uttryck i förordningen.

18.10 Arbetsbelastningen

Gymnasiekommittén har fått motstridiga signaler om elevers arbetsbelastning i den nuvarande gymnasieskolan.

Kommittén har fått propåer från Ingenjörgruppen⁷ om att elevernas gymnasietid inte utnyttjas effektivt. Ingenjörgruppen har inkommit med ett exempel på schema som innebär att elever på Teknikprogrammet har en tid i skolan av ungefär samma omfattning som de yngsta grundskolebarnen. Dagarna slutar i allmänhet före kl 14. Man framhåller att denna bild inte är ovanlig. Ingenjörgruppen framhåller att det uppstått missnöje med elevernas kunskapsnivå och att man diskuterat en förlängning av utbildningen med ett år. Ingenjörgruppen menar emellertid att de tre åren i gymnasieskolan i stället skulle kunna utnyttjas effektivare.

---

⁷ Ingenjörgruppen är ett samverkansorgan i utbildningsfrågor med representanter från ALMEGA, ARBIO, EIO, Fastigo, Metallgruppen, Svensk Energi, Transportgruppen, VI och VVS-Installatörerna.

I ett examensarbete inom gymnasieläraryrket vid Uppsala universitet har Fredrik Eriksson studerat gymnasieelevers arbetsbelastning. Han noterar att gymnasieeleverna känner sig väldigt stressade och att både elever och lärare anser att eleverna har mycket att göra. Erikssons undersökning visar dock att antalet läxor och prov inom det naturvetenskapliga programmet hållit sig tämligen konstant runt 6 stycken per vecka under det senaste decenniet. Antalet lektioner har minskats men ökats i längd. Därigenom har andelen läxa per lektion ökat utan att den totala mängden förändrats. Den genomsnittliga veckostudietiden för en gymnasieelev inom det naturvetenskapliga programmet är i dag ca 34 timmar, uppdelade på 25,6 timmar schemalagd skoltid och ca 8,5 timmar hemstudietid. Erikssons slutsats är att elevernas arbetsbelastning inte ökat och att den kan anses ligga inom ramen för vad som kan anses vara rimligt för en heltidssysselsättning.

Det finns andra signaler om ökad stress i skolan. Skolverket har i lägesbedömningarna lyft fram den ökande stressen bland elever och vuxna som ett allvarligt och växande problem i skolan⁸. Skolverket anger att stressen är särskilt knuten till betyg, prestationskrav och en arbetstakt som stundtals upplevs som för hög. Två tredjedelar av kvinnliga elever på naturvetenskaps- och samhällsvetenskapsprogrammen upplever att de är stressade. Skolverket frågar sig om det inte är gymnasieskolans kursutformning som påverkar stressnivåerna – att varje kursbetyg vägs in i meritvärdet för högskoleantagningen. Sammanfattningsvis menar verket att den ökande stressen i huvudsak måste sökas på systemnivå.

Gymnasiekommittén menar, som framgått av kapitel 9 och 11 av betänkandet, att den struktur som dagens gymnasieskola har med många små kurser försvårar en undervisning som kan ge eleverna sammanhang. Kommittén förmodar att detta också medfört svårigheter att göra en lämplig planering av arbetet. Exempelen på scheman med många håltimmar och dåligt utnyttjande av dagen kan vara ett tecken på detta. Om t.ex. idrott och hälsa eller moderna språk har en schemaposition sent på dagen efter flera håltimmar skall man inte förvåna sig om elever avviker. Hur schemat ser ut för den enskilde eleven har således en viktig pedagogisk dimension.

Tidsanvändningens koppling till pedagogik handlar inte bara om schemaläggning, utan också om hur effektivt elevernas tre år i stort används för att uppnå gymnasieskolans mål. För att tiden skall

---

⁸ Skolverket Rapport 01:211.

utnyttjas så effektivt som möjligt måste undervisningen vara flexibel och utgå från elevernas vilja och behov. Elevens studietid bör betraktas som en helhet, och inte som ett antal fristående inslag utan inbördes sammanhang. Elevens studier blir ineffektiva om det är vattentäta skott mellan olika kurser och perioder.

Kommitténs förslag till struktur för den framtida gymnasieskolan kommer att ge betydligt bättre förutsättningar för en effektivare undervisning. De lärare som undervisar i ett block kommer att kunna samarbeta också om planeringen av undervisningen. Lärarna kommer också att följa eleverna under längre tid än under de nu gällande korta kurserna. Därmed bör de få möjlighet att bättre bedöma vilka elever som behöver ökat stöd för att kunna fullfölja studierna. Under ett block kommer eleverna att hinna få sådant förtroende för läraren att han eller hon vågar berätta om sina studiesvårigheter.

18.11 Individuell studieplan

Skolverket har i sin rapport till regeringen om den garanterade undervisningstiden ett förslag om de individuella studieplanerna. Som framgått ovan brister redovisningen av huruvida eleverna fått sin minsta garanterade undervisningstid. Skolverket anser att de individuella studieplanerna är ett lämpligt instrument för redovisningen av tidserbudanden till den enskilde eleven. Kommittén är tveksam till om detta är lämpligaste sättet att hålla reda på hur mycket undervisning den enskilde eleven har fått.

I dag skall den individuella studieplanen enligt 1 kap. 11 § gymnasieförordningen innehålla uppgifter om elevens studieväg, de val av kurser eleven gjort samt huruvida eleven följer ett fullständigt, utökat eller reducerat program.

Gymnasiekommittén förutser att en individuell studieplan i den framtida gymnasieskolan kommer att innehålla uppgifter om vald sektor och därefter successivt kompletteras med uppgifter om valt inriktningsblock, fördjupningsblock, vilka individuella val av kurser som eleven gjort och ämnet för elevens examensarbete.

Kommittén anser att den individuella planen också bör innehålla uppgifter om eleven har behov av särskilt stöd och hur detta skall komma till stånd. Det innebär – enligt Gymnasiekommitténs förslag – att den individuella studieplanen i förekommande fall bör innehålla åtgärdsprogram. Skollagskommittén föreslår enligt vad

Gymnasiekommittén inhämtat att åtgärdsprogrammet skall kunna överklagas. Därför bör detta vara klart urskiljbart i den individuella studieplanen. Gymnasiekommittén anser emellertid att det är svåröverskådligt om åtgärdsprogrammet och den individuella studieplanen finns i två separata dokument.

Kommittén har i kapitel 12 avsnitt 12.9 åberopat att Skollagskommittén föreslår att överenskommelser som görs mellan skolan och eleven och elevens vårdnadshavare på begäran av eleven eller elevens vårdnadshavare skall dokumenteras skriftligt. Gymnasiekommittén föreslår nu att även sådana överenskommelser skall tas in i den individuella studieplanen.

Slutligen bör man överväga att reglera hur en individuell studieplan kommer till. I dagens läroplan, Lpf 94, avsnitt 2.6 Rektors ansvar, står att rektor har ansvar för att ”varje elev i dialog med skolan gör upp en individuell studieplan och reviderar den vid olika tillfällen under utbildningen”. I gymnasieförordningen står endast ”för varje elev upprättas en individuell studieplan”. Därefter följer bestämmelsen om vad den skall innehålla. Bestämmelserna om vem som skall göra den individuella studieplanen skiljer sig således åt mellan läroplanen och gymnasieförordningen. Gymnasiekommittén anser att den framtida regleringen bör ange att den individuella studieplanen skall upprättas av rektor efter samråd med eleven och – om eleven är omyndig – dennes vårdnadshavare. Den individuella studieplanen skall revideras vid behov.

Bestämmelser om individuell studieplan bör tas in i skollagen.

Regeringen beslutade i oktober 2002 att tillkalla en särskild utredare med uppgift att göra en översyn av bestämmelserna i sekretesslagen (1980:100) om sekretess i skolan. Gymnasiekommittén utgår ifrån att utredaren även ser över de olika dokument som finns i gymnasieskolan och de förändringar som kan bli nödvändiga med anledning av ovanstående förslag.

19 Genomförande av Gymnasiekommitténs förslag

19.1 Inledning

De ändringar i gymnasieskolan som kommittén föreslår innebär en vidareutveckling av den nuvarande gymnasieskolan. Förslagen är påkallade av olika förändringar i samhället och arbetslivet. Dessa förändringar sker dessutom i allt snabbare takt. Förslagen avser också att komma till rätta med vissa negativa företeelser som finns i dagens gymnasieskola, såsom fragmentisering, förytligt lärande och brist på sammanhang. Den nya strukturen innebär successiva val för eleverna. Dessutom innebär förslagen en tydlig uppmaning till skolhuvudmännen, både offentliga och enskilda att samverka, med varandra och med arbetslivet, i syfte att även erbjuda eleverna *reell* tillgång till ett allsidigt utbud av studievägar.

Förändringarna kommer att behöva förberedas på både nationell och lokal nivå. De negativa erfarenheter av hur den förra gymnasireformen infördes kan tjäna som utgångspunkt för övervägandena om hur förändringarna bör förberedas denna gång.

19.2 Reformstrategins betydelse för ett framgångsrikt genomförande

Förslagen om den gymnasieskola vi har i dag lades fram i februari 1991 i propositionen Växa med kunskaper – om gymnasieskolan och vuxenutbildningen (prop. 1990/91:85). Riksdagen fattade därefter beslut om en ny gymnasieskola i juni 1991. Beslutet innebär en ny strategi för genomförande av reformer och byggde på det nyligen fattade beslutet om ny ansvarsfördelning för skolan mellan stat och kommun.

Reformen skulle genomföras successivt under åren 1992–1995 i den takt som var och en av kommunerna beslutade med hänsyn till egna förutsättningar och behov. Genomförandet kom i hög grad

att kännetecknas av en kapplöpning mellan kommunerna. År 1992 började ett antal kommuner med några nationella program och tre kommuner med alla. År 1993 blev det stora startåret för flertalet kommuner. Året därefter, 1994, kom den nya läroplanen, nya program mål, kursplaner, nytt betygssystem och betygskriterierna. Med hänsyn till gymnasieutbildningens betydelse för orten var alla kommuner angelägna att så snabbt som möjligt få moderna utbildningar. De påverkades därför också av omkringliggande kommuners beslut om tidpunkt för införande.

Kommittén för gymnasieskolans utveckling (U94:02) följde under åren 1994–1997 införandet av gymnasiereformen och har i sina betänkanden utförligt belyst reformbeslutet och dess genomförande. Kommittén slog fast att genomförandet av reformen varit framgångsrikt i de organisatoriska avseendena. Svårigheterna var större när det gällde själva undervisningen. Reformen ställde höga krav på skolledarnas och lärarnas professionalitet. Kommittén lyfte särskilt fram behovet av kunskap om motiven för gymnasiereformen både hos skolans personal och arbetslivet, vars medverkan är nödvändig för att genomföra arbetsplatsförlagd utbildning. Kommittén visade emellertid att de svenska gymnasielärarna i motsats till sina norska kollegor inför en motsvarande reform inte fått fortbildning och möjlighet att diskutera vad reformen ställde för krav på deras arbete. Som kommittén också noterade ledde bristen på information till att många av dem som hade en roll i genomförandet inte ens fått sätta sig in i motiven för reformen.

Gymnasiereformen 1991 åtföljdes av extra statliga resurser för genomförandet av reformen. Trots detta är det bestående intrycket att gymnasiereformen genomfördes under en tid av betydande resursknapphet. Till detta intryck bidrog de besparingar som genomfördes – också inom skolområdet – under de aktuella åren både i stat och kommun. Viss del av genomföranderesursen kom också att hållas inne av besparingskäl. Inga nationella informationsinsatser genomfördes och, som framgått, var informationen till och fortbildningen av skolans personal klart otillräcklig.

19.3 Reformstrategi

Den decentralisering av ansvaret till kommunerna som skett är enligt Gymnasiekommitténs uppfattning en avgörande förutsättning för utvecklingen inom gymnasieskolan. Den ökade kommu-

nala friheten ger möjlighet att ta större hänsyn till de skilda förutsättningar som finns mellan skolor och kommuner i olika regioner. Målstyrningen ger utrymme för att uppmuntra nya lösningar som kan öka måluppfyllelsen. En återgång till en centralstyrd skola, som ibland förespråkats i den pågående skoldebatten, har enligt Gymnasiekommitténs uppfattning inget starkt stöd i landets skolor och är därför inte aktuellt.

Däremot finns anledning att ytterligare skärpa kvalitetskraven genom att understryka betydelsen av uppföljning och utvärdering av verksamheten.

Regeringen har i sin senaste utvecklingsplan Utbildning för kunskap och jämlikhet (regeringens skrivelse 2001/02:188) framhållit kvalitetsredovisningen som det viktigaste medlet som stöd för verksamhetsutvecklingen i ett systematiskt kvalitetsarbete.

Reformarbetet måste bedrivas i nära samarbete med dem som är verksamma inom skolan så att lokala initiativ kan tas till vara. Kommittén inser att en reform tar tid att genomföra fullt ut överallt. En skolreform är heller inte färdig en gång för alla. Den föreslagna gymnasieskolan bör ha en flexibilitet som gör det möjligt att förbättra och förnya delar av den utan att man bryter upp hela gymnasieskolan och ersätter den med något nytt. Så kan man även i viss utsträckning se Gymnasiekommitténs förslag, som ett antal förbättringar av den nuvarande gymnasieskolan samlade i ett "paket" med en helhetsfilosofi bakom.

Enligt Gymnasiekommitténs mening tyder dock erfarenheterna från den tidigare, mer omfattande gymnasiereformen i början på 1990-talet att en centralt fastställd tidpunkt för genomförandet av reformen bör fastställas denna gång. Den bör fastställas så att alla aktörer på både nationell och lokal nivå, hos huvudmännen och i skolorna, ges goda förutsättningar att genomföra reformen.

19.4 Tidplan

Gymnasiekommitténs betänkande överlämnas till utbildningsministern vid årsskiftet 2002/2003. Gymnasiekommittén utgår från att betänkandet därefter kommer att remissbehandlas i sedvanlig ordning. Efter fortsatt beredning inom regeringskansliet och proposition till riksdagen borde ett riksdagsbeslut kunna komma under våren 2004. Ett genomförande kan därför ske tidigast läsåret 2006/2007.

Gymnasiekommittén utgår därför ifrån att de förslagna förändringarna införs successivt med start i år ett i alla gymnasieskolor hösten 2006. Förändringarna bör gälla alla offentliga och alla fristående gymnasieskolor med offentligt stöd.

Före starten av reformen skall det göras ett kursplanearbete inom Skolverket. Kursplanearbetet blir en omfattande uppgift som endast delvis kan ske parallellt med andra steg i beslutsprocessen. Att arbeta fram kursplaner är en process som involverar, förutom en del av verkets fasta personal, många korttidsförordnade experter inom olika områden -framför allt lärare – och överläggningar med ämnesföreträdare från högskolan, från olika branscher och organisationer. Det är rimligt att räkna med att kursplanearbetet tar minst 18 månader. Det nationella kursplanearbetet i Skolverkets regi beräknas kosta ca 20 miljoner kr.

Implementeringsinsatser behöver riktas till beslutsfattare på lokal nivå, till skolledare, lärare, studie- och yrkesvägledare och annan skolpersonal liksom till arbetslivets företrädare på nationell och lokal nivå.

Det mest omfattande förberedelsearbetet måste ändå bedrivas lokalt av skolor och skolhuvudmän. Vilka sektorer, inriktningsblock och fördjupningsblock som huvudmännen skall anordna är frågor som måste beslutas lokalt och vara föremål för lokala överväganden och samråd mellan huvudmän och med företrädare för t.ex. det lokala arbetslivet och med elever. Den lokala och regionala planeringen bör äga rum parallellt med den nationella beslutsprocessen, efterhand som förutsättningarna klarnar.

Elever och deras vårdnadshavare behöver information inför starten av den förändrade gymnasieskolan.

Den period under vilken Gymnasiekommitténs förslag kommer att genomföras blir dramatisk ur elevkullsutveckling. Antalet elever som lämnade grundskolan år 2001 uppgick till 105 000 elever och kommer att uppgå till 126 000 år 2006. Därefter kommer elevantalet att minska och därmed också rekryteringsbasen för gymnasieskolan.

De förändringar som Gymnasiekommittén föreslår kommer således att införas under år då elevantalet i gymnasieskolan är osedvanligt stort. Detta kommer att ställa stora krav på kommunernas planering av såväl lokaler som behovet av lärare och studie- och yrkesvägledare. Att elevantalet därefter kraftigt minskar i många kommuner torde göra planeringen ännu mera komplicerad. Det är

en utmaning att då finna lösningar som ger goda och utvecklande arbetsförhållanden för såväl elever som skolpersonal.

Redan i dag är det brist på utbildade gymnasielärare. Det gäller särskilt lärare som undervisar i yrkesämnena, vilket beror dels på en i dessa sammanhang ofördelaktig ålderssammansättning av lärarkåren, dels på en svag nyrekrytering till yrket. Det är svårt att få skickliga yrkesutövare att söka till lärarutbildning med de ekonomiska villkor som gäller både under utbildningen och i yrkesutövningen. Den nya lärarutbildning som startade förra året lockar allt fler sökande till läraryrket. För att motsvara skolans behov är det dock nödvändigt att fler är intresserade av att undervisa i yrkesämnena.

19.5 Genomförandeåtgärder

Som framgått ovan förutser Gymnasiekommittén att Skolverket kommer att behöva särskilda resurser för att klara det arbete med nya kursplaner och betygskriterier som den förändrade gymnasieskolan kräver.

Liksom vid den förra gymnasiereformen bör det denna gång ställas särskilda resurser till gymnasieskolornas förfogande för *planerings- och informationsinsatser*. Som framgått är förändringarna denna gång av mindre omfattning än reformen i början av 1990-talet. Tidpunkten för genomförandet med ett osedvanligt stort elevantal under några år ställer dock särskilda krav på kommunerna. Syftet med en särskild genomföranderesurs är att bidra till att finansiera de extrauppgifter som är kopplade till själva genomförandet. Den måste kombineras med en översyn av befintlig resursanvändning, så att omfördelningar vid behov kan ske.

Kommittén räknar också med att det behövs en tillfällig resursförstärkning för centrala informationsinsatser riktade till lokala beslutsfattare, skolledare, arbetslivsföreträdare och organisationer som kommer att ha en viktig roll för att förändringarna skall få avsedd effekt. Skolledarna har här en nyckelroll för att initiera en utveckling på den egna skolan, i synnerhet inom de inledande sektorsblocken.

Som framgick var *kompetensutvecklingen* av lärarna inför förra förändringen klart otillräcklig. Denna gång bör särskilda riktade medel anvisas för detta. Samtidigt vill kommittén påpeka att det är naturligt att de reguljära kompetensutvecklingsinsatserna – både

tidsmässigt och resursmässigt – inriktas mot de förändringar som skall genomföras. Det som framför allt är betydelsefullt är att lärare med olika ämneskompetens kan utveckla sitt samarbete inom blocken, som är det mest betydelsefulla inslaget i förändringarna för att skapa sammanhang och förståelse i undervisningen.

Satsningen på fortbildning i *projektarbete* som nu genomförs bör fortsätta så att alla lärare inom gymnasieskolan besitter sådan kompetens att de kan handleda, bedöma eller medbedöma ett sådant. En nyligen genomförd utvärdering bland de lärare och skolledare, som hittills deltagit i högskolornas fortbildningskurser, visar att verksamheten varit framgångsrik. Detta är värdefullt såväl med hänsyn till kommitténs förslag om gymnasiearbete som till kommitténs syn på värdet av projektarbetsformen som sådan.

Studie- och yrkesorientering är självklart en viktig åtgärd för att ge gymnasieskolans elever resurser att orientera sig på en föränderlig och allt mer kunskapsintensiv arbetsmarknad. Vägledning, information och annat stöd behövs inför de successiva valen för att eleverna skall få en bra förberedelse inför inträdet i arbetslivet antingen det sker direkt efter gymnasieskolan eller efter vidare studier. Studie- och yrkesvägledarna måste därför också ingå bland dem som behöver en fördjupad information om syftet med förändringarna.

Gymnasiekommittén föreslår att sammantaget ca 500 miljoner kr anvisas för de ändamål som angetts ovan. Fördelningen mellan olika år och olika ändamål bör, som brukligt, avgöras i samband med beredningen av Gymnasiekommitténs förslag.

19.6 Kvalitet, kvalitetssäkring samt utvärdering

Ett framgångsrikt genomförande förutsätter också att en kvalitets-säkring av utbildningen införs. Regeringen har i de senaste utvecklingsplanerna för skolan betonat kvalitetens avgörande betydelse för att skolan skall nå målen. Kvalitetssäkring innebär en utökad och utvecklad kommunal uppföljning och utvärdering som utmynnar i en kvalitetsredovisning.

Regeringen har i sin senaste utvecklingsplan Utbildning för kunskap och jämlikhet (regeringens skrivelse 2001/02:188) framhållit kvalitetsredovisningen som det viktigaste medlet som stöd för verksamhetsutvecklingen i ett systematiskt kvalitetsarbete. Enligt Gymnasiekommitténs uppfattning bör det i den nya skollagen

framgå att huvudmannen har ett helhetsansvar för kvaliteten i gymnasieskolan.

20 Konsekvensredovisning

För Gymnasiekommittén gäller föreskrifterna i kommittéförordningen (1998:1474). Enligt denna skall varje kommitté pröva konsekvenserna av sina förslag i ett antal avseenden och redovisa dessa i sitt betänkande.

I detta kapitel lämnar kommittén dessa konsekvensbeskrivningar och kommer därvid också att hänvisa till var i betänkandet respektive förslag presenteras.

Kommittén inleder redovisningen med de finansiella och samhällsekonomiska konsekvenserna av förslagen.

20.1 Ekonomiska konsekvenser

Den nuvarande gymnasieskolan fick sin form genom ett riksdagsbeslut i juni 1991 (prop. 1990/91:85 Växa med kunskaper – om gymnasieskolan och vuxenutbildningen, bet. 1990/91:UbU26, rskr. 1990/91:356). Vissa smärre förändringar har gjorts sedan dess. De redovisas närmare i bilaga 4 Förändring av den svenska gymnasiala utbildningens struktur – en historik.

Kommitténs förslag om struktur för den framtida gymnasieskolan, vilka redovisas i kapitel 9, bygger på de erfarenheter som kan dras av den nuvarande gymnasieskolan och innebär en vidareutveckling av denna. De förslag som kommittén presenterar innebär därför en betydligt mindre förändring än reformen som beslutades 1991.

Dagens gymnasieskola består av 17 nationella program, ett individuellt program och ett antal specialutformade program. Den framtida gymnasieskolan får i förhållande härtill ett avsevärt minskat antal ingångar, vilket kommer att minska kostnaderna för kommunerna i vart fall för elevernas första studieår.

Studierna under de därpå följande åren organiseras i block, s.k. inriktningsblock och fördjupningsblock om 300 gymnasiepoäng

vardera. Utbildningen kommer att bli lättare för huvudmännen att organisera än dagens gymnasieskola. Huruvida antalet inriktningsblock kommer att bli fler eller färre än dagens inriktningar kan inte avgöras förrän vid det kursplanearbete som föregår genomförandet av förändringen. Kommittén räknar med att det blir ungefär lika många, vilket innebär oförändrade kostnader i förhållande till i dag. I dag organiseras motsvarigheten till fördjupningsblock i separata kurser. Framtidens gymnasieskola innebär en rationellare organisation.

I dag har huvudmännen möjlighet att anordna lokalt beslutade studievägar i form av specialutformade program och lokala inriktningar. Gymnasiekommittén föreslår att sådana lokala alternativ skall kunna anordnas inom den föreslagna strukturen i form av lokala inriktnings- och fördjupningsblock. De skall bestå av nationella kurser. Dessa förslag kommer troligen att leda till minskade kostnader.

Eleverna kommer i den framtida gymnasieskolan att välja studieväg successivt. Eleverna kommer också att kunna studera block från en annan sektor än den där de började. I vissa fall kan detta komma att kräva att eleven kompletterar sina kunskaper. Sammantaget torde förslagen innebära att risken för felval minskar, vilket bör innebära färre avbrott och byten av denna anledning.

Eleverna får rätt att komma in på den sektor de valt i första hand, vilket är en utökad rätt i förhållande till dagens gymnasieskola. Förslagen i fråga om elevers rätt och kommuners utbud av gymnasieutbildning har kommittén presenterat i kapitel 15. I dag får knappt 85 procent av eleverna sina förstahandsval av nationella program. Förändringen handlar således om de resterande 15 procent av eleverna som i dag börjar på ett program de valt i andra eller tredje hand. Den utökade rätten till vald studieväg kan innebära att en kommun måste utöka sin organisation på en sektor, vilket kan bli dyrare än nu. Denna eventuella merkostnad begränsas av att antalet ingångar i gymnasieskolan blir färre.

Elever får rätt att söka och komma in på en sektor i en annan kommun även om utbildningen finns hemma. Rätten föreslås endast gälla om det finns en ledig plats inom sektorn i den kommun, dit eleven söker. Den mottagande kommunen kommer att få ersättning från elevens hemkommun, som blir skyldig att betala, dock inte mer än vad hemkommunens utbildning kostar. Huruvida detta kommer att medföra ökade kostnader för elevens hemkommun är beroende av effekterna på dennes gymnasieorganisation.

Om hemkommunen inte kan dra ner sin organisation blir det merkostnader. Gymnasiekommittén förutsätter att kommunerna kommer att utöka sitt samarbete för att tillsammans kunna ha en så effektiv gymnasieorganisation som möjligt.

Liksom i dag får elever rätt att söka inriktningsblock i andra kommuner men också fördjupningsblock, vilket är en utökad rätt i förhållande till i dag. Den utökade rätten kan medföra ökade kostnader men uppvägs av de minskade kostnader det innebär att en elev kan gå endast en del av sin utbildning i en annan kommun. Elever som i dag vill studera en specialisering som inte finns i hemkommunen går hela sin treåriga utbildning i den andra kommunen.

Riksrekrytering innebär att den anordnande kommunens ungdomar inte har företräde framför dem som kommer från andra kommuner. Kommittén föreslår att riksrekryteringen begränsas till sådana utbildningar som är av nationellt intresse eller behov. Detta bör innebära avsevärt färre än i dag och därmed en minskad kostnad för de kommuner som har många ungdomar som går riksrekryterande utbildningar i andra kommuner. För enskilda skolor föreslås ingen förändring vad gäller riksrekryteringen.

Kommittén föreslår att också obehöriga elever skall tas in och få påbörja studierna inom en sektor samtidigt som de kompletterar sina bristande kunskaper från grundskolan. De kommuner som har endast det individuella programmet kommer att behöva samverka med andra kommuner som har flera studievägar inom sin gymnasieskola. I dag har eleverna på det individuella programmet inte någon garanterad undervisningstid och det förekommer i vissa kommuner att eleverna får endast några timmars undervisning i veckan. För sådana kommuner innebär förslaget ökade utgifter. Eftersom de totala kostnaderna för gymnasieutbildningen beräknats med hänsyn till hela årskullen ungdomar innebär det emellertid inte några ökade krav från statens sida. För de kommuner som redan i dag har en heltidsverksamhet för eleverna på det individuella programmet kommer förslaget troligen inte att innebära några ökade kostnader. Kommitténs förslag kommer att leda till att fler elever kommer att fullfölja gymnasiestudier, vilket innebär en samhällsekonomisk vinst.

De genomförandeåtgärder som kommittén har föreslagit i kapitel 19 kommer att medföra tillfälligt ökade kostnader för staten till ett sammanlagt belopp om ca 500 miljoner kr. Gymnasiekommittén är medveten om att ingen finansiering föreslås för

detta. Det hör delvis samman med att det handlar om utgifter för åren 2005–2007 då det ännu inte finns några beräknade ramar.

20.2 Prövningen av bl.a. regionalpolitiska och jämställdhetspolitiska konsekvenser

Om förslagen i ett betänkande har betydelse för den kommunala självstyrelsen, skall konsekvenserna i det avseendet, enligt 14 § kommittéförordningen, anges i betänkandet. Detsamma gäller när ett förslag har betydelse för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet, för sysselsättning och offentlig service i olika delar av landet, för små företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt i förhållande till större företags, för jämställdheten mellan kvinnor och män eller för möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen.

Såvitt gäller den kommunala självstyrelsen utgår kommittén i sina förslag från de grundläggande förutsättningar som lades fast vid gymnasiereformen i början av 1990-talet, nämligen att ett kommunalt huvudmannaskap för skolan skall gälla också framöver. Merparten av gymnasieskolorna har i dag en primärkommunal huvudman. Det finns också landstingskommunala skolor. Gymnasiekommittén föreslår att de nuvarande villkoren för landstingen att anordna gymnasieutbildning i princip förs över till den nya strukturen. Förslaget i denna del framgår av kommitténs skollagsförslag i kapitel 21.

Därutöver kommer det liksom nu att finnas enskilda skolor, som föreslås få samma struktur som de kommunala skolorna.

Elever skall även i fortsättningen ha rätt till gymnasieutbildning i hemkommunen eller inom samverkansområdet. Enda skillnaden gentemot i dag är att eleven ges en utsträckt rätt att söka en utbildning utanför hemkommunen, trots att utbildningen finns hemma. Någon motsvarande rätt att tas emot på en sådan utbildning finns dock inte, utan förutsätter att det finns en ledig plats när ungdomar bosatta i den kommunen fördelats på utbildningsplatserna. Självkostnadsprincipen gäller på så sätt att en kommun inte är skyldig att ersätta mottagande kommun med mer än vad eleven skulle ha kostat hemma. Därmed finns möjligheter till en fungerande kostnadskontroll för hemkommunen.

Såvitt gäller det brottsförebyggande arbetet är det en riskfaktor att vi har en växande andel ungdomar som varken går i gymnasie-

skolan eller förvärvsarbetar. Det visar att den kommunala uppföljningen av ungdomarna inte fungerar. Kommittén har redovisat dessa problem i dels kapitel 3 Dagens unga – en individualiserad och solidarisk generation, dels i kapitel 13 Individuell studiegång i gymnasieskolan. En gymnasial utbildning har visat sig vara den viktigaste faktorn när det gäller att få fotfäste på arbetsmarknaden. För de grupper som riskerar att marginaliseras är det således avgörande att skolan förmår fånga upp och erbjuda en utbildning som läggs upp så att de får goda förutsättningar att, så långt möjligt, följa en gymnasieutbildning. Detta förutsätter dock att kommunerna har fungerande rutiner för att hålla sig informerade om vad de ungdomar som inte går i gymnasieskolan gör. Kommittén föreslår i kapitel 13 ett förtydligt uppföljningsansvar för kommunerna.

I arbetet med att utreda den framtida studievägsstrukturen skall kommittén, enligt direktiven, bl.a. utgå från förändringar på arbetsmarknaden samt analysera vilka arbetsmarknadssektorer som bedöms svara för tillväxt och sysselsättning. Aktuell forskning visar bl.a. att ett land med en välutbildad befolkning har konkurrensfördelar i förhållande till länder som inte har det och att investering i utbildning är en av de mest effektiva metoderna för att skapa tillväxt i ett land. Kommittén har i kapitel 4 Arbetslivets framtida behov av kompetens bl.a. redovisat hur andelen av arbetskraften med långa högskoleutbildningar förväntas fortsätta att stiga. Kommittén konstaterar samtidigt att det under överskådlig tid kommer att finnas behov av arbetskraft där gymnasieutbildning är en nödvändig, och samtidigt tillräcklig, förberedelse. Det är angeläget att slå vakt om små men nationellt betydelsefulla utbildningsområden. Vissa inriktningsblock som leder till yrkesområden där det råder brist på utbildade, exempelvis vissa tekniska utbildningar, bör medges riksrekrytering.

Hantverksutbildningarna är ett exempel på viktiga men, till antalet elever, små utbildningar. I syfte att underlätta ett rikt utbud på och tillgång till hantverksutbildningar har kommittén valt en modell där dessa utbildningar kopplas till den sektor som har närmast anknytning till den aktuella hantverksutbildningen.

Behovet av teknisk och naturvetenskaplig kompetens har kommittén sökt tillgodose genom att skapa fler ingångar i gymnasieskolan som kan leda till tekniska eller naturvetenskapliga studier, se kapitel 9 Den framtida gymnasieskolans struktur. Inom varje sektor finns dessutom möjligheter för skolan att, exempelvis efter samråd med det lokala näringslivet, fastställa s.k. lokala inrikt-

ningsblock, där utbildningen kan motsvara behov i det lokala eller regionala näringslivet. I syfte att underlätta samverkan mellan näringsliv och skola, och för små arbetsplatser att ta emot elever, kan hela block arbetsplatsförläggas. Se vidare i kapitel 14.

Kommitténs förslag till struktur bygger på principen om successiva val och att ungdomarna inte redan före gymnasieutbildningen väljer om de skall gå ut i arbetslivet direkt efter skolan eller om de vill studera vidare. Enligt kommitténs modell kommer det alltid att finnas möjlighet för den elev som successivt inser att han eller hon som har ett intresse att studera vidare, att inom ramen för gymnasieskolan, välja ett studieförberedande inriktnings- eller fördjupningsblock som innehåller de kurser som krävs för den särskilda behörighet som behövs för en viss högskoleutbildning. I vissa fall innebär detta att elevens studier i gymnasieskolan blir längre än tre år. Detta kan leda till en ökning av gymnasieskolans organisation som dock uppvägs av en minskning i komvux.

Alla kommittéer är enligt regeringens direktiv (Dir. 1994:124) skyldiga att redovisa de brister i jämställdhet mellan kvinnor och män som kan finnas på det aktuella området liksom en bedömning av hur eventuella hinder kan undanröjas. Kommittén har i kapitel 6 Erfarenheter av dagens gymnasieskola redovisat olikheter mellan flickor och pojkar när det gäller t.ex. val av gymnasieutbildning. Det som kanske är särskilt allvarligt är att de ungdomar som väljer otraditionellt tenderar att avbryta studierna i högre utsträckning än andra ungdomar, vilket visar att problemet också innefattar skolans arbetsformer och inte bara kan ses som en följd av en köns-segregerad arbetsmarknad. Det är Gymnasiekommitténs ambition att i möjligaste mån skapa utbildningar i gymnasieskolan som intresserar både manliga och kvinnliga sökande. Med breda ingångar, successiva val och möjlighet till otraditionella kombinationer bör indelningen i flick- respektive pojkutbildningar ha förutsättningar att minska. Kommitténs överväganden och förslag i denna del framgår av kapitel 9 Den framtida gymnasieskolans struktur.

Elever med invandrarbakgrund tenderar att, i genomsnitt, ha större studiesvårigheter – i synnerhet om de själva invandrat, dvs. är första generationens invandrare. På dagens individuella program är invandrareleverna överrepresenterade. Andelen är här 30 procent jämfört med 15 procent på övriga program. I övrigt är det snarare de sociala skillnaderna än de etniska som har betydelse för t.ex. elevers val av utbildning.

Kommitténs ambition är att studievägsstrukturen skall stödja alla ungdomar att så långt möjligt slutföra en gymnasieutbildning. I den framtida gymnasieskolan skall alla elever, såväl obehöriga som behöriga, ha en rätt att tas emot på vald sektor. Gymnasieskolans reguljära studievägar måste därmed, i högre utsträckning än i dag, omfattas av ett inkluderande synsätt och haka i där grundskolan slutar och erbjuda kompensatoriska studier i de behörighetsgivande ämnen där eleven saknar godkänt betyg från grundskolan, samtidigt som elever erbjuds en individuellt upplagd studiegång som så långt möjligt innehåller kurser på gymnasienivå. En studievägsstruktur som omfattar alla elever i kombination med det förtydligade kommunala uppföljningsansvar som beskrivs i kapitel 13, syftar till att hindra ungdomar från att falla mellan stolarna och ligger på så sätt i linje med de integrationspolitiska målen.

Del IV
Skollagen

21 Författningsförslag med kommentarer

Samverkan med 1999 års skollagskommitté (Skollagskommittén)

Skollagskommittén föreslår att den nya skollagen inleds med tre kapitel som skall gälla samtliga skolformer. De tre inledande kapitlen (se bilaga 6) är därmed utgångspunkten för bestämmelserna i kapitlet om gymnasieskolan. Gymnasiekommittén använder samma terminologi som Skollagskommittén, t.ex. genom att använda begreppet enskilda skolor i stället för fristående skolor.

Gymnasiekommittén har liksom Skollagskommittén strävat efter att, framför allt i syfte att öka utbildningens likvärdighet och elevernas rättsäkerhet, utforma skolformskapitlet om gymnasieskolan så att bestämmelserna, så långt möjligt, gäller för såväl offentliga som enskilda skolor. Dispositionen i kapitlet om gymnasieskolan är därför densamma som Skollagskommittén använder sig av för övriga skolformer. Detta innebär att kapitlet om gymnasieskolan delas upp i tre större avsnitt, nämligen

- inledande bestämmelser som gäller såväl offentlig som enskild huvudman (1–21 §§),
- bestämmelser som endast gäller offentlig gymnasieskola (22–39 §§), och
- bestämmelser som endast gäller enskild gymnasieskola (40–46 §§).

Flera delar av nu gällande skollag (1985:1100) har efter omarbetning, i syfte att förenkla och förtydliga bestämmelserna, förts över oförändrade i sak till detta lagförslag. Detta gäller t.ex. de bestämmelser som rör utbildningen för ungdomar med svåra rörelsehinder och de som endast reglerar enskilda gymnasieskolor.

När det gäller bemyndiganden är Gymnasiekommittén beroende av vad Skollagskommittén kommit fram till i denna del. Eftersom

några sådana förslag inte hunnit arbetas in här anges i detta lagförslag i vilka delar regeringen, eller den myndighet regeringen bestämmer, bör få meddela närmare föreskrifter.

Kapitlet om möjligheterna att överklaga beslut rörande gymnasieskolan (20 kap. i lagförslaget) följer strukturen i Skollagskommitténs kapitel om överklagande (20 kap.).

Skollagskommittén anser att bestämmelser som rör åtgärder för elevers tillrättaförande (6 kap. 21–25 §§ GyF) är så ingripande för den enskilde att möjligheterna att vidta sådana åtgärder bör regleras i lag i stället för i förordning. Gymnasiekommittén delar den uppfattningen. Det ingår dock inte i Gymnasiekommitténs uppdrag att ta ställning till hur sådana bestämmelser skulle utformas och har därför valt att inte lägga några förslag i denna del.

Gymnasiekommittén föreslår, liksom Skollagskommittén, att två bestämmelser som rör enskild skola på grund av sin detaljeringsnivå bör placeras i förordning i stället för i lag. Det gäller bestämmelsen om att en enskild huvudman inte får ta ut avgifter i samband med ansökan om plats i en gymnasieskola (9 kap. 10 § tredje stycket SL) och bestämmelsen om att en enskild gymnasieskola måste ha ansökt om att bli godkänd före den 1 april kalenderåret innan det år utbildningen startar för att få rätt till bidrag (9 kap. 9 § andra stycket SL).

Andra kommittéer av betydelse för Gymnasiekommitténs arbete

Studiehjälpsutredningen

Frågan om inackorderingsstöd och elevresor överläts åt Studiehjälpsutredningen (U 2002:05). Något lagförslag motsvarande 5 kap. 33 § SL och lagen (1991:1110) om kommunernas skyldighet att svara för vissa elevresor läggs därför inte.

Carlbeck-kommittén

Möjligheten för ungdomar med utvecklingsstörning att gå i gymnasieskolan i stället för i gymnasiesärskolan överläts åt Carlbeckkommittén (U 2002:01) att ta ställning till. Något lagförslag motsvarande 5 kap. 13 § och 6 kap. 7 § SL läggs därför inte.

11 kap. Gymnasieskolan

Inledande bestämmelser

Gymnasieskolans målgrupp

1 §

Utbildningen i gymnasieskolan vänder sig till ungdomar som avslutat sin utbildning i grundskolan eller motsvarande.

Bestämmelserna i detta kapitel gäller endast ungdomar som enligt 21 kap. 1 § är bosatta i landet eller likställs med ungdomar bosatta i landet.

Regeringen får föreskriva att bestämmelserna i kapitlet skall tillämpas även på andra ungdomar.

Motsvarar 5 kap. 1 § skollagen (SL).

Med uttrycket "avslutat sin utbildning" i *första stycket* avses, liksom i dag, att ungdomarna skall ha gått i grundskolan eller motsvarande men inte något krav på att dessa skall ha slutfört sista årskursen. Med "avslutad grundskoleutbildning *eller motsvarande*" avses, liksom tidigare, utbildning inom specialskolan eller vid en godkänd fristående skola. Även vissa utbildningar som regleras i 17 kap. i Skollagskommitténs förslag föreslås nu ingå i begreppet. Exempel på sådana är utbildning vid särskilda ungdomshem eller vid resurscenter. Andra utbildningar som bör falla under begreppet är utbildningar i andra länder som motsvarar den svenska grundskolan och som t.ex. invandrarungdomar kan ha läst i sitt hemland.

Till gruppen som skall likställas med ungdomar bosatta i Sverige i *andra stycket* hör bl.a. asylsökande och utlandssvenska ungdomar. 21 kap. 1 § hänvisar till Skollagskommitténs lagförslag. Skollagskommitténs förslag innebär att den nu föreskrivna begränsningen att endast asylsökande ungdomar som inte fyllt 18 år har rätt att börja gymnasieutbildning slopas.

I *tredje stycket* ingår t.ex. elever från de nordiska länderna som i dag finns reglerade i 11 kap 3-5 §§ gymnasieförordningen. Det kan också gälla invandrarungdomar som kommer till Sverige först i 16-17-årsåldern och inte har en utbildning motsvarande grundskolan. Dessa ungdomar kan kombinera en individuellt anpassad studiegång inom ramen för en sektor med studier i svenska för invandrare (sfi) som regleras i 10 §.

Syftet med utbildningen

2 §

Utbildningen i gymnasieskolan skall

- *ge eleverna förutsättningar att utveckla kunskaper,*
- *bidra till deras personliga utveckling,*
- *ge en grund för fortsatt utbildning på högskolenivå,*
- *ge en grund för yrkesverksamhet,*
- *främja en social gemenskap eleverna emellan, samt*
- *ge en god grund för ett aktivt deltagande i samhällslivet.*

Bestämmelsen är mer omfattande än 5 kap. 4–4 a §§ SL och bygger på Skollagskommitténs förslag till övergripande mål för alla skolformer (se bilaga 6, 1 kap. 3 §).

Utbildningens omfattning

3 §

Studiernas omfattning räknas i gymnasiepoäng och utbildningen omfattar totalt 2 500 gymnasiepoäng. För elever som är preliminärt antagna enligt 15 § första stycket omfattar utbildningen därutöver även de ämnen enligt 14 § som de saknar betyg i.

I det fall en elev önskar kurser utöver 2 500 poäng, och syfte är att uppnå särskild behörighet till en viss utbildning på högskolan, är huvudmannen skyldig att erbjuda detta, även om det innebär att utbildningen förlängs i tid.

Första meningen motsvarar delar av poängplanen (bilaga 2 till skollagen). Av andra meningen framgår att utbildningen för preliminärt antagna elever även omfattar de behörighetsgivande ämnen de saknar betyg i. De ämnena räknas dock inte i gymnasiepoäng. Utbildningen för de preliminärt antagna eleverna beskrivs i kapitlet En individuell studiegång i gymnasieskolan.

Andra stycket är nytt och avser de elever som valt en mer yrkesinriktad profil på sina studier men som efter hand inser att de vill sikta mot högskolestudier. Beroende på hur eleverna har gjort sina val kan det vara svårt att uppnå särskild behörighet inom ramen för de 2 500 gymnasiepoängen. För dessa elever skall det således, enligt kommitténs uppfattning, finnas en uttrycklig rätt att

läsa kurser utöver dessa poäng även om det innebär att utbildningen förlängs i tid. Rätten är emellertid inte allmänt obegränsad utan avser en viss utpekad standardbehörighet. Se vidare kommitténs överväganden och förslag i kapitel 9 Den framtida gymnasieskolans struktur.

4 §

Utbildningen i gymnasieskolan är avsedd att kunna genomgås på tre läsår.

Huvudmannen får besluta att utbildningen på en viss sektor får fördelas på längre tid än tre läsår. Efter regeringens medgivande får huvudmannen även besluta att utbildningen får fördelas på kortare tid än tre läsår.

Motsvarar 5 kap. 3 § första och andra stycket SL.

5 §

Regeringen får föreskriva att utbildningen på en sektor får fördelas på fler än tre läsår när det gäller utbildning för elever som är döva eller har en hörselskada samt för elever med svåra rörelsehinder.

Motsvarar 5 kap. 32 § SL. Några språkliga justeringar är gjorda i syfte att fokusera på personen i stället för på funktionshindret. Detta ligger i linje med Skollagskommittén som t.ex. skriver om "elever med utvecklingsstörning" i stället för "utvecklingsstörda elever".

Minsta garanterade undervisningstid

6 §

Huvudmannen är skyldig att erbjuda varje elev i gymnasieskolan minst 2 300 undervisningstimmar om 60 minuter (garanterad undervisningstid).

Elever som är preliminärt antagna enligt 15 § första stycket skall därutöver erbjudas undervisningstid så att han eller hon har möjlighet att nå målen i de behörighetsgivande ämnena.

Motsvarar delvis 5 kap. 4 d § SL. En av skillnaderna är att alla elever i det nya systemet, även de preliminärt antagna eleverna, omfattas av den minsta garanterade undervisningstiden och att dessa elever också skall ges möjlighet att läsa in såväl de behörighetsgivande ämnena och läsa en fullständig gymnasieutbildning vilket avspeglas i att elever som är preliminärt antagna därutöver skall erbjudas undervisningstid så att han eller hon har möjlighet att nå målen i de behörighetsgivande ämnena.

De elever som önskar kan minska omfattningen av sin utbildning till att avse färre kurser. Detta framgår av 12 § i förslaget.

Kommitténs förslag till framtida struktur för den framtida gymnasieskolan innebär att merparten av det första årets studier är gemensam för eleverna i respektive sektor oberoende av om de senare vid valet av inriktningsblock respektive fördjupningsblock siktar på att bli anställningsbara inom ett yrkesområde direkt efter gymnasieskolan eller på att bedriva högskolestudier. Detta innebär i sin tur att det inte går att vidmakthålla den skillnad i garanterad undervisningstid som nu finns mellan program med yrkesämnen respektive övriga program. Av denna anledning har den minsta garanterade undervisningstiden gjorts lika för samtliga sektorer. Frågan behandlas i kapitlet Reglering av studietid m.m. samt Individuell studiegång i gymnasieskolan.

Andra stycket är nytt och anger att för de elever som saknar betyg i de behörighetsgivande ämnena från grundskolan är huvudmannen skyldig att erbjuda undervisningstimmar för dessa ämnen *utöver* den minsta garanterade undervisningstiden. I dag får eleverna sådan undervisning inom ramen för det individuella programmet. Även de elever som behöver särskilt stöd för att nå målen har rätt till fler undervisningstimmar. Det bör dock, liksom tidigare, finnas en begränsning i möjligheterna att gå om en kurs, se vidare i 20 §. Frågan om rätten till stöd och begränsningar att gå om en kurs behandlas i kapitlet Individuell studiegång i gymnasieskolan.

Sektorernas struktur, mål och innehåll

7 §

Utbildningen i gymnasieskolan omfattar åtta sektorer:

- *servicesektorn,*
- *individ- och samhällssektorn,*

- *kultur- och kommunikationssektorn,*
- *ekonomi- och samhällssektorn,*
- *bygg- och fastighetssektorn,*
- *natur- och samhällssektorn,*
- *teknik och produktionssektorn, samt*
- *teknik- och designsektorn.*

Utbildningen i gymnasieskolan omfattar för preliminärt antagna elever enligt 15 § första stycket även de ämnen i 14 § som de saknar betyg i.

Regeringen får fastställa mål för varje sektor.

Första stycket motsvarar bilaga 1 till skollagen.

Andra stycket motsvarar delar av dagens individuella program, dvs. att preliminärt antagna elever skall läsa in de behörighetsgivande ämnena. De olika sektorerna beskrivs i kapitlet Den framtida gymnasieskolans struktur och i Innehållet i de åtta sektorerna. Beskrivningen av utbildningen för de elever som är preliminärt antagna framgår av kapitlet Individuell studiegång i gymnasieskolan.

Tredje stycket motsvarar 1 kap. 4 § gymnasieförordningen (GyF) med den skillnaden att bestämmelsen nu är utformad som ett bemyndigande. Den enda reglering om programmål som finns i nuvarande skollag är att styrelsen för utbildningen skall fastställa en plan för varje specialutformat program som är fastställt för en grupp elever (5 kap. 4 a § SL).

8 §

Utbildningen på sektorn består av ett inledande sektorsblock under det första läsåret. Sektorsblocket följs av inriktnings- och fördjupningsblock samt av individuella val och gymnasiearbete. Även de ämnen som anges i 9 § andra stycket (kärnämnen) ingår i utbildningen på varje sektor.

Utbildningen kan delvis förläggas till en arbetsplats.

Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer får meddela närmare föreskrifter om sektorernas innehåll och möjligheterna att förlägga utbildning till en arbetsplats.

Första stycket motsvarar delvis dagens poängplan (bilaga 2 till skollagen), och 5 kap. 1 § GyF.

Andra stycket anger att utbildningen delvis kan förläggas till en arbetsplats.

Tredje stycket ger regeringen, eller den myndighet regeringen bestämmer, möjlighet att meddela närmare föreskrifter om såväl innehåll och struktur i gymnasieskolan som möjligheterna att förlägga utbildning till en arbetsplats.

En beskrivning av sektorerna och dess innehåll finns i kapitlen Gymnasieskolans struktur och Innehållet i de åtta sektorerna. Möjligheterna att förlägga utbildning till en arbetsplats redovisas i kapitlet Att lära i arbetslivet.

9 §

Utbildningen inom varje block och inom det individuella valet sker i form av en eller flera kurser. Varje kurs skall omfatta ett visst antal gymnasiepoäng. För varje kurs skall det anges hur många gymnasiepoäng den omfattar.

Följande ämnen skall i angiven omfattning, uttryckt i gymnasiepoäng, ingå i varje sektor (kärnämnen):

Svenska eller Svenska som andraspråk (200)

Engelska (100)

Matematik (100)

Idrott och hälsa (100)

Samhällskunskap (100)

Religionskunskap (50)

Naturkunskap (50)

Estetisk verksamhet (50)

Historia (50)

Motsvarar i huvudsak dagens poängplan (bilaga 2 till skollagen). Historia, 50 poäng, är nytt. Övriga delar av dagens poängplan regleras i andra paragrafer. Kärnämnen beskrivs i kapitlet Kunskap, kompetens och kärnämnen.

Övrig utbildning i gymnasieskolan

10 §

Utbildning i gymnasieskolan kan

- *avse undervisning för de ungdomar som vill förena en anställning som syftar till yrkesutbildning med studier i främst kärnämnen i gymnasieskolan (lärlingsutbildning), eller*
- *kombineras med svenskundervisning för invandrare (sfi).*

Bestämmelserna i 3–9 §§ gäller inte för sådan utbildning.

Bestämmelsen reglerar de utbildningar som av olika anledningar inte ryms inom ramen för sektorerna. Det handlar om lärlingsutbildning och om utbildning för invandrarungdomar som i ett sent skede kommit till Sverige.

Första strecksatsen i första stycket motsvarar i huvudsak 5 kap. 4 b § andra stycket 2 p. SL och 2 kap. 21 § GyF. Skillnaden jämfört med nuvarande bestämmelse är att det här öppnats en möjlighet att läsa även andra ämnen än kärnämnen, t.ex. en senare matematikkurs eller en datakurs. *Andra strecksatsen i första stycket* motsvarar 2 kap. 22 § GyF.

I *andra stycket* framgår att det i 10 § regleras sådan gymnasial utbildning som har en annan omfattning än vad som anges i 3–9 §§.

Lärlingsutbildning behandlas i kapitlet Lära i arbetslivet och utbildning för invandrarungdomar behandlas i kapitlet Individuell studiegång i gymnasieskolan.

Betygsättning och gymnasieexamen

11 §

Betyg skall sättas efter varje avslutad kurs och på gymnasiearbetet. Om eleven minst uppfyllt kurskraven är huvudmannen inte skyldig att erbjuda eleven ytterligare utbildning i gymnasieskolan inom den kursen.

Den elev som fått minst betyget Godkänt på kurser omfattande minst 2 250 poäng inklusive gymnasiearbetet skall få ett bevis på gymnasieexamen.

Första stycket motsvarar 5 kap. 4 c § tredje stycket SL, men bestämmelsen är uttryckt som en skyldighet för kommunen i stället för en rättighet för eleven. Begreppet ”rätt” bör i första hand, enligt Skol-

lagskommittén, användas då ett beslut går att överklaga genom förvaltningsbesvär. Bestämmelsen blir på så sätt också utformad på samma sätt som i nuvarande gymnasieförordning. Ingen förändring i sak är avsedd.

Andra stycket är nytt och innehållet behandlas i kapitlet Betyg och examen i den framtida gymnasieskolan och i gymnasial vuxenutbildning.

Individuell studieplan

12 §

Rektorn eller den rektor utser skall för varje elev, i samråd med eleven och elevens vårdnadshavare, upprätta en individuell studieplan.

Studieplanen skall omfatta utbildning inom en sektor om 2 500 gymnasiepoäng. Om rektor eller den rektor utser bedömer att den individuella studieplanen, med hänsyn tagen till elevens totala studietituation, bör omfatta färre än 2 500 gymnasiepoäng krävs elevens medgivande.

Första stycket motsvarar till viss del 1 kap. 12 § GyF, men den individuella studieplanen skall enligt Gymnasiekommitténs förslag omfatta betydligt mer än i dag. Förutom uppgifter om vald sektor skall planen successivt kompletteras med uppgifter om valt inriktningsblock, fördjupningsblock, vilka individuella val av kurser som eleven gjort och ämnet för elevens gymnasiearbete. Därutöver bör följande två delar ingå.

För det första föreslår Skollagskommittén att bestämmelsen om åtgärdsprogram som i dag finns i respektive skolformsförordning skall överföras till lagen. Gymnasiekommittén föreslår att den individuella studieplanen i förekommande fall bör innehålla även åtgärdsprogram eftersom antalet dokument som rör den enskilde eleven bör begränsas. Åtgärdsprogrammet måste dock vara urskiljbart som en separat del eftersom detta, enligt Skollagskommitténs förslag, är överklagbart.

För det andra föreslår Skollagskommittén att överenskommelser som görs mellan skolan och eleven och elevens vårdnadshavare i samband med utvecklingssamtal på begäran av eleven eller elevens vårdnadshavare skall dokumenteras skriftligt. Gymnasiekommittén föreslår att även sådana eventuella överenskommelser tas in i den

individuella studieplanen. Skälet till detta är detsamma som ovan, dvs. att minska antalet dokument för varje elev.

Andra stycket anger att en elev aldrig kan tvingas att läsa färre poäng än vad som motsvarar en hel sektor, dvs. 2 500 poäng. Bestämmelsens syfte är att skydda de elever som är preliminärt antagna och som enligt 15 § första stycket skall erbjudas en individuellt anpassad gymnasieutbildning inom ramen för sektorn.

Behörighetskrav

13 §

Ungdomar är behöriga att påbörja utbildning i gymnasieskolan fram till och med det första halvåret det är de fyller tjugo år,

- *om de har avslutat sådan utbildning som anges i 1 §, och*
- *om de inte tidigare fått slutbetyg från en sektor i gymnasieskolan eller motsvarande eller avlagt International Baccalaureate (IB).*

Motsvarar delvis 5 kap. 1 och 5 §§ SL. En förändring i *första strecksatsen* jämfört med 5 kap. 5 § SL (som reglerar de nationella programmen) är att eleven inte behöver ha "slutfört" sista årskursen i grundskolan. På detta sätt ges alla ungdomar under en viss ålder tillgång till utbildning i gymnasieskolan.

I nuvarande skollag anges i motsvarigheten till sista strecksatsen "inte tidigare har gått igenom utbildning på ett nationellt program i gymnasieskolan eller en i förhållande därtill likvärdig utbildning eller avlagt International Baccalaureate (IB)". Med likvärdig utbildning avsågs "t.ex. att någon har genomgått ett individuellt program som när det gäller ämne och studietid etc. kan likställas med ett nationellt program". (Prop. 1990/91:85, sid. 182). I detta lagförslag omfattas i begreppet "slutbetyg från en nationell sektor *eller motsvarande*" både slutbetyg från nationella program, individuella program enligt ovan och specialutformade program.

De personer som gått i det gamla linjesystemet är obehöriga redan p.g.a. ålderskravet i första stycket. Frågan om behörighet behandlas i kapitlet Individuell studiegång i gymnasieskolan.

14 §

För att vara behörig till en sektor skall ungdomarna dessutom ha godkända betyg i svenska alternativt svenska som andraspråk, engelska och matematik från grundskolan eller på andra sätt ha förvärvat likvärdiga kunskaper.

Motsvarar 5 kap. 5 § första stycket första punkten SL. Likvärdiga kunskaper kan, liksom i dag, t.ex. ha förvärvats genom studier på ett individuellt program eller vid en fristående skola (prop. 1997/98:94, s. 27 och 28). Detta kommer dock endast övergångsvis vara aktuellt eftersom de individuella programmen försvinner och de fristående skolorna fortsättningsvis kommer att ingå i grundskolan och omfattas av samma bestämmelser som grundskola som anordnas av offentliga huvudmän. Frågan om behörighet behandlas i kapitlet Individuell studiegång i gymnasieskolan.

Ungdomars rätt till vald sektor i gymnasieskolan**15 §**

Ungdomar som uppfyller kraven i 13 § har rätt att antas preliminärt till den sektor de valt samt erbjudas en individuellt anpassad gymnasieutbildning inom ramen för sektorn.

Ungdomar som uppfyller kraven i 13–14 §§ har rätt att antas definitivt till den sektor de valt. När elever som avses i första stycket, oavsett ålder, blivit behörig enligt 14 § har han eller hon rätt att bli definitivt antagen till sektorn.

Bestämmelsen är ny och innebär att alla ungdomar har rätt att få utbildning på den sektor de valt, oavsett om de är godkända eller inte i ämnena som anges i 14 §. Av bestämmelsen framgår att det är huvudmannen som beslutar hur den individuellt anpassade gymnasieutbildningen skall se ut. Det är dock viktigt att huvudmannen samråder med eleven och elevens vårdnadshavare om vad som är bäst för eleven. I regeringens skrivelse (skr. 2001/02:188) Utbildning för kunskap och jämlikhet – regeringens utvecklingsplan för kvalitetsarbetet i förskola, skola och vuxenutbildning bedömer regeringen att en skyldighet bör införas för skolan att utfärda skriftliga omdömen för alla elever som inte når målen i ett eller flera ämnen eller ämnesblock i grundskolans år 9 och specialskolans

år 10. Ett sådant omdöme skulle kunna ligga till grund för gymnasieskolans bedömning av vilka stödåtgärder som behöver sättas in för de elever som antagits preliminärt. Rätt till utbildning på viss sektor behandlas i kapitlet Elevernas val och kommunernas utbud av utbildning.

När en elev väl antagits preliminärt till en sektor kan han eller hon inte längre bli obehörig p.g.a. ålderskravet i 13 §.

Möjligheten att överklaga ett beslut som strider mot denna bestämmelse redovisas i kap 20 nedan.

Val av nationella inriktnings- och fördjupningsblock

16 §

Av sökande till de nationella inriktnings- eller fördjupningsblock som anordnas i en kommun skall i första hand tas emot de som är hemmahörande i den kommun som anordnar utbildningen och de som är hemmahörande i en kommun som tillhör samverkansområdet.

Med sådana sökande som avses i första stycket skall jämföras

- 1. de som är hemmahörande i en annan kommun men som redan är elev i den kommun som anordnar det sökta inriktnings- eller fördjupningsblocket.*
- 2. de som är hemmahörande i en kommun som inte erbjuder det sökta inriktnings- eller fördjupningsblocket.*

Övriga sökande tas emot först sedan de sökande som avses i första och andra stycket tagits emot.

Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om urval mellan sökande till inriktnings- och fördjupningsblock.

Första och andra styckena motsvarar i vissa delar 5 kap. 8 § tredje stycket p. 2 SL. Skillnaden är att bestämmelsen i förslaget tar sikte på inriktnings- och fördjupningsblock i stället för sektorn (programmet). *Tredje stycket* är nytt och avser elever som kan tas emot i mån av plats.

Fjärde stycket motsvarar 5 kap. 15 § tredje stycket och ger regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer möjlighet att meddela föreskrifter om urval mellan sökande till inriktnings- och fördjupningsblock. Bestämmelsen avser nu urval till inriktnings- och fördjupningsblock i stället för urval till program (utbildningar).

Möjligheten för regeringen att låta annan meddela föreskrifter om urval mellan sökande är ny.

I 26 § regleras kommunernas skyldighet att erbjuda ett allsidigt urval av inriktnings- och fördjupningsblock.

Möjligheten att överklaga ett beslut som strider mot denna bestämmelse redovisas i 20 kap.

Byte av huvudman

17 §

Om en elev efter sektors- eller inriktningsblocket antas till utbildning hos en annan huvudman övergår ansvaret för elevens resterande utbildning till den huvudmannen.

Bestämmelsen är ny och skall tillämpas i de fall då en elev som antagits och gått sektors- eller inriktningsblock hos en huvudman och därefter söker och antas till ett inriktnings- eller fördjupningsblock hos en annan huvudman. Bestämmelsen är även tillämplig på elever som flyttar av andra skäl. Ansvaret för elevens resterande utbildning på den studievägen övergår då till den sistnämnda huvudmannen och de rektorer och lärare osv. som arbetar hos denna. Avbryter eleven sina studier omfattas denne av hemkommunens uppföljningsansvar som regleras i 29 §.

Samverkansformer

18 §

Kommuner, landsting och enskilda huvudmän kan sluta avtal (samverkansavtal) med varandra om att samverka om hela utbildningar eller delar av utbildningar. Kommuner, landsting eller enskilda huvudmän bildar genom ett sådant avtal ett samverkansområde för utbildningen.

Samverkan mellan kommuner kan enligt kommunallagen (1999:900) även ske genom en gemensam nämnd eller genom bildande av kommunalförbund.

Första stycket motsvarar i viss mån 5 kap. 5 § tredje stycket SL. Möjligheterna till samverkan har dock utökats betydligt, både vad avser omfattning som vilka huvudmän som kan ingå samverkans-

avtal med varandra. De enskilda huvudmännen har lagts till eftersom samma bestämmelser så långt möjligt bör gälla för offentliga och enskilda huvudmän. Regeringen aviserade i propositionen Fristående skolor (prop. 2001/02:35) bl.a. att *"samarbetet mellan de fristående skolorna och kommunerna kan fördjupas och stärkas. Samarbete är ett sätt att bättre utnyttja de gemensamma resurserna, vilket i sin tur bör kunna gagna såväl elever som fristående och kommunala skolor"*. Förslaget är lagt bl.a. mot bakgrund av detta uttalande.

Andra stycket saknar motsvarighet i nuvarande skollag. Syftet med en hänvisning till kommunallagen om olika kommunala samverkansformer är att öka kunskaperna om de olika möjligheter till samverkan som står till förfogande.

Samverkan mellan kommuner, landsting och enskilda huvudmän behandlas i kapitlet Elevernas val och kommunernas utbud av utbildning.

Riksrekryterande utbildningar

19 §

Om det finns ett nationellt behov eller intresse får regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer besluta att vissa utbildningar, eller delar av utbildningar, skall vara riksrekryterande, vilket innebär att elever från hela landet jämställs som sökande.

Första stycket motsvarar 5 kap. 9 § och 14 § SL. Det måste dock finnas ett nationellt behov eller intresse av att utbildningen, eller del av utbildningen, finns för att riksrekrytering skall tillåtas. Riksrekryterande utbildningar behandlas i kapitlet Elevernas val och kommunernas utbud av utbildning.

Rätt att påbörja och läsa om kurs

20 §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om förkunskapskrav för att få påbörja en kurs och om begränsningar i rätten att läsa om en kurs.

Motsvarar 5 kap. 19 § SL. Bestämmelsen innebär att det, liksom i dag, inte finns en ovillkorlig rätt att fullfölja utbildningen, dvs. en elev får inte gå om en kurs hur många gånger som helst för att försöka få betyget Godkänt. Bestämmelser om möjligheten att under vissa förutsättningar få gå om kurser finns i dag i 6 kap. 14 § GyF. Däremot måste eleven, enligt 3 kap. 12 § andra stycket i Skollagskommitténs förslag, få ”särskilt stöd på det sätt och i den omfattning som behövs för att eleven skall ha möjlighet att nå de mål som skall ha uppnåtts enligt läroplan och kursplaner”. Rätten att fullfölja en utbildning beskrivs i samband med rätten till stöd i kapitlet Individuell studiegång i gymnasieskolan.

Kostnader

21 §

Utbildningen skall vara avgiftsfri för eleverna. Det får dock förekomma enstaka inslag som kan innebära en obetydlig kostnad för eleverna.

Eleverna skall utan kostnad ha tillgång till de böcker, verktyg och andra hjälpmedel som behövs för en tidsenlig utbildning.

Motsvarar 5 kap. 31 § SL och överensstämmer med Skollagskommitténs formuleringar beträffande de obligatoriska skolformerna.

Offentlig gymnasieskola

Kommunernas ansvar för utbildningen

22 §

För var och en som enligt denna lag har rätt att gå i gymnasieskolan är hemkommunen skyldig att se till att sådan utbildning kommer till stånd, antingen i hemkommunen eller genom samverkan med andra huvudmän.

Motsvarar till viss del 5 kap. 5 § SL. Frågan om kommunernas skyldigheter behandlas i kapitlet Elevernas val och kommunernas utbud av utbildning.

Rätt till vald sektor i viss kommun**23 §**

Ungdomar som med hänsyn till sina personliga förhållanden har särskilda skäl att få gå vald sektor i en viss kommuns gymnasieskola skall jämföras med sökande som är hemmahörande i den kommun som anordnar utbildningen och i kommun som tillhör samverkansområdet för utbildningen.

Motsvarar 5 kap. 8 § tredje stycket första punkten SL.

Möjligheten att överklaga ett beslut som fattats i strid mot denna bestämmelse redovisas i 20 kap.

24 §

Ungdomar som vill få sin gymnasieutbildning i annan kommun än hemkommunen eller dess samverkansområde, har rätt att gå i den kommunen, om det finns plats.

Bestämmelsen är ny och öppnar för en möjlighet för ungdomar att, i mån av plats, antas till vald utbildning, eller få en viss del av en utbildning, dvs. inriktnings- respektive fördjupningsblock, var som helst i landet och oberoende av vilket samverkansområde hemkommunen tillhör. Denna möjlighet är dock begränsad till de nationellt beslutade inriktnings- eller fördjupningsblocken. Vill kommunerna att också de lokalt beslutade inriktnings- eller fördjupningsblocken skall vara öppna för elever utanför den anordnande kommunen förutsätter detta att kommunerna avtalat om detta.

Frågan om kommunernas skyldigheter behandlas i kapitlet Elevernas val och kommunernas utbud av utbildning.

Möjligheten att överklaga ett beslut som fattats i strid mot denna bestämmelse redovisas i 20 kap.

Elevers rätt att fullfölja sin utbildning**25 §**

Den som påbörjat utbildning på en sektor i en kommun har rätt att fullfölja utbildningen på sektorn i samma kommun. Detta gäller såväl preliminärt som definitivt antagna elever och även om de förhållanden som låg till grund för mottagandet ändras under studietiden.

Rätten att fullfölja utbildningen gäller även om eleven haft ett studieavbrott på högst ett läsår för studier utomlands.

Om en elev flyttar har denne rätt att fullfölja utbildningen i den nya hemkommunen eller dess samverkansområde.

Första stycket motsvarar 5 kap. 16 § första stycket SL. *Andra stycket* motsvarar 5 kap. 16 § tredje stycket SL. Tredje stycket motsvarar till viss del 5 kap. 17 § SL, med den skillnaden att skrivningen ovan förutsätter att den utbildning eleven valt finns i hemkommunen eller dess samverkansområde. Ingen ändring i sak i övrigt är avsedd.

Allsidigt urval av inriktnings- och fördjupningsblock

26 §

Varje kommun är skyldig att själv, eller i samverkan med andra, anordna ett allsidigt urval av inriktnings- och fördjupningsblock. Antalet platser på blocken skall anpassas med hänsyn till elevernas val.

Motsvarar till viss del 5 kap. 5 § andra stycket SL. Med ett allsidigt urval avses, liksom i dag, att en kommun själv, eller i samverkan med andra, skall anordna åtminstone hälften av inriktningsblocken som är knutna till sektorn och hälften av fördjupningsblocken som är knutna till en inriktning. Val av inriktnings- och fördjupningsblock beskrivs i kapitlet Elevernas val och kommunernas utbud av utbildning.

Kommunernas informationskyldighet

27 §

Varje kommun skall informera samtliga ungdomar bosatta i kommunen om utbildningen på de åtta sektorerna och hur kommunen tillgodoser elevernas rätt till utbildning enligt denna lag.

Kommunen är även skyldig att informera om den utbildning som regleras i 10 §.

Motsvarar till viss del 5 kap. 4 § tredje stycket SL. Skyldigheten har utökats med hänsyn tagen till att eleverna nu har en rätt att tas in

på den sektor de sökt. Frågan behandlas i kapitlet Elevernas val och kommunernas utbud av utbildning.

Andra stycket regleras informationsskyldigheten för viss annan gymnasieutbildning.

Antagnings- och urvalsorganisation

28 §

Varje kommun ansvarar för antagningen till sektorer och urval och placering på de inriktnings- och fördjupningsblock som anordnas av kommunen.

Antagningsorganisationen får vara gemensam med andra kommuner, landsting och enskilda huvudmän och kan även vara gemensam för gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning.

Beslut om antagning får överklagas enligt 20 kap. 7 §.

Första och andra stycket motsvarar 5 kap. 15 § första och andra stycket SL. Enskilda huvudmän har lagts till och intagning har ändrats till antagning för att göra lagstiftningen mer enhetlig med den för högskolan och för att inte någon koppling ska göras med att "bli intagen för vård", något som påpekats i en skrivelse till Skollagskommittén. Dessutom har nu även antagning till inriktningsblock lagts till.

Tredje stycket informerar om att ett antagningsbeslut går att överklaga. Med antagning avses antagning till sektor, dvs. de fall där eleven har rätt att få en plats.

Kommunernas uppföljningsansvar

29 §

Hemkommunen är skyldig att kontinuerligt hålla sig underrättad om hur de ungdomar är sysselsatta som har slutat grundskolan eller motsvarande och som inte påbörjar någon, eller avbrutit, utbildning i gymnasieskolan samt erbjuda dem en gymnasieutbildning.

Motsvarar i huvudsak en bestämmelse som tidigare fanns i skollagen, men som togs bort i samband med propositionen Växa med

kunskaper (prop. 1990/91:85). Uppföljningsansvaret redovisas i kapitlet Individuell studiegång i gymnasieskolan.

Landsting

30 §

Landstingen får anordna utbildning inom natur- och samhällssektorn. Efter överenskommelse med en kommun får ett landsting även anordna utbildning inom andra sektorer.

Motsvarar till viss del 5 kap. 6 § SL. Natur- och samhällssektorn är den sektor som närmast motsvarar naturbruksprogrammet. Eftersom det i dag inte finns några landsting som, enligt uppgift, anordnar omvårdnadsprogrammet menar kommittén att denna möjlighet numera är onödig och därför kan tas bort. Andra meningen öppnar ändå för en möjlighet för landstingen att ordna utbildning inom andra sektorer.

Interkommunal ersättning

31 §

En kommun har rätt till ersättning för sina kostnader för elevens utbildning från elevens hemkommun om kommunen

- *antar en elev till en utbildning som är riksrekryterande enligt 19 § eller 34 §,*
- *antar en elev enligt 23 §, eller*
- *antar en elev enligt 15 andra stycket eller 16§§.*

Om en elev antas enligt 24 § och annat ej avtalats i samverkansavtal, är dock hemkommunen endast skyldig att betala högst den kostnad kommunen har själv för utbildning på samma sektor. Om anordnarkommunens kostnad för utbildningen på sektorn är lägre är hemkommunen skyldig att ersätta den kostnaden i stället.

Första strecksatsen reglerar interkommunal ersättning beträffande riksrekryterande utbildningar enligt beslut av regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer (19 §) och RH-anpassad utbildning (34 §).

Andra strecksatsen reglerar de elever som efter urval antas till utbildning i en kommun eftersom elevens hemkommun inte anordnar det aktuella inriktnings- eller fördjupningsblocket samt de elever som med hänsyn till sina personliga förhållanden har särskilda skäl att få gå vald sektor i den kommunens gymnasieskola.

Tredje strecksatsen reglerar en skyldighet för en hemkommun att betala interkommunal ersättning för de elever som väljer att gå utanför hemkommunen och hemkommunens samverkansområde. Dock är i detta fall hemkommunen endast skyldig att betala högst den kostnad kommunen har själv för samma utbildning. Om anordnarkommunens kostnad för utbildningen på sektorn är lägre är hemkommunen skyldig att ersätta den kostnaden i stället.

Interkommunal ersättning och riksrekryterande utbildningar behandlas i kapitlet Elevernas val och kommunernas utbud av utbildning.

32 §

En elevs hemkommun är skyldig att betala ersättning för kostnader för elevens utbildning till anordnare av utbildning som leder fram till International Baccalaureate (IB).

Skyldigheten gäller dock endast utbildning för sådana elever som hemkommunen var skyldig att erbjuda gymnasieutbildning vid den tidpunkt då IB-utbildningen började och endast om utbildningsanordnarens avgifter till International Baccalaureate Office (IBO) betalas av staten.

Om parterna inte kommer överens om annat skall ersättning betalas ut med ett belopp som regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer beslutar.

Motsvarar 5 kap. 26 a § SL. Några språkliga justeringar är gjorda. Någon ändring i sak är inte avsedd. Hemkommunens skyldighet att betala gäller liksom tidigare alla anordnare oavsett huvudmannaskap.

Utbildning som är speciellt anpassad för ungdomar med svåra rörelsehinder (Rh-anpassad utbildning)

33 §

Bestämmelserna i 33-39 §§ gäller endast ungdomar med svåra rörelsehinder.

Bestämmelsen är ny och underlättar för läsaren genom att ange att följande bestämmelser endast gäller ungdomar med svåra rörelsehinder. Någon ändring i sak är inte avsedd.

34 §

De kommuner som regeringen bestämmer får i sin gymnasieskola anordna speciellt anpassad utbildning för ungdomar med svåra rörelsehinder (gymnasieskola med RH-anpassad utbildning).

En sådan gymnasieskola skall ta emot sökande från hela landet till den speciellt anpassade utbildningen.

Första stycket motsvarar 5 kap. 7 § SL. Andra stycket motsvarar 5 kap. 29 § SL. Någon ändring i sak är inte avsedd.

35 §

Med ett svårt rörelsehinder avses något som ensamt eller i kombination med annat funktionshinder medför att ungdomar

- 1. för att kunna följa utbildningen på en sektor behöver tillgång till en gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning, och*
- 2. har behov av habilitering och i vissa fall har behov av boende i elevhem och omvårdnad i boendet.*

Motsvarar 5 kap. 27 § SL. Någon ändring i sak är inte avsedd.

36 §

Ungdomar med svåra rörelsehinder har rätt att få utbildning vid en sådan gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning som avses i 31 § om de

- 1. har avslutat grundskolan eller motsvarande,*
- 2. kan påbörja utbildningen senast under första halvåret det kalenderår då de fyller 21 år, och*

3. uppfyller de övriga behörighetsvillkor som regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer föreskrivit för utbildningen.

Första strecksatsen har ändrats för att stämma överens med förslaget som gäller för elever utan svåra rörelsehinder, dvs. "slutfört sista årskursen" har ändrats till "avslutat". Detta innebär att även ungdomar med svåra rörelsehinder på samma sätt som övriga ungdomar, på detta sätt skaffar sig en "grundläggande behörighet" till utbildning i gymnasieskolan (se kommentaren till 13 §). Någon ändring i sak i övrigt är inte avsedd.

37 §

Frågor om antagning till Rh-anpassad utbildning vid vissa gymnasieskolor och andra frågor om rätt till sådan utbildning enligt 31 § prövas av en särskild nämnd som är gemensam för sådana gymnasieskolor (Rh-nämnden).

Motsvarar 5 kap. 30 § SL. Möjligheten att överklaga beslutet till Skolväsendets överklagandenämnd har förts över till 20 kap. Någon ändring i sak är inte avsedd.

38 §

Avgifter får inte tas ut av eleverna för insatser för omvårdnad i boendet och habilitering som tillhandahålls av staten, kommun eller lands-ting i anslutning till en gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får med- dela föreskrifter om avgifter för kost och logi.

Motsvarar 5 kap. 31 § SL. Någon ändring i sak är inte avsedd.

39 §

Hemkommunen skall betala ersättning för kostnader för boende och omvårdnad i boendet. Hemlandstinget, i förekommande fall hemkommunen, skall betala ersättning för kostnader för habilitering. Ersättningarna skall betalas till den huvudman som enligt avtal med staten svarar för verksamheten.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om sådana ersättningar.

Motsvarar 5 kap. 31 a § SL. Någon ändring i sak är inte avsedd.

Enskild gymnasieskola

Öppenhet

40 §

En enskild gymnasieskola skall vara öppen för alla ungdomar som har rätt till utbildning i den offentliga gymnasieskolan.

Motsvarar 9 kap. 8 § punkt 3 SL. Någon ändring i sak är inte avsedd.

41 §

Om det inte finns platser för alla sökande till en enskild gymnasieskola skall urvalet ske enligt föreskrifter som meddelas av regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer.

Motsvarar vad som i dag gäller för fristående skolor. Regeringen har i förordningen om fristående skolor reglerat urvalsförfarandet till fristående skolor på samma sätt som för gymnasieskolor i det offentliga skolväsendet, dvs. genom betygsurval och fri kvot. Kommitténs uppfattning är att regeringen även fortsättningsvis bör reglera urvalsförfarandet. Utgångspunkten för regeringen bör vara att samma urvalsbestämmelser så långt möjligt bör gälla för offentliga och enskilda gymnasieskolor. Någon ändring i sak är inte avsedd.

Kommunens skyldighet att lämna bidrag till enskilda gymnasieskolor***42 §***

För varje elev vid en enskild gymnasieskola lämnas bidrag av hemkommunen. Kommunens skyldighet gäller endast utbildning för sådana elever som hemkommunen var skyldig att erbjuda gymnasieutbildning vid den tidpunkt då utbildningen började.

Motsvarar 9 kap. 8 a § första stycket SL. Någon ändring i sak är inte avsedd.

Storleken på bidraget till den enskilda skolan***43 §***

Om elevens hemkommun anordnar den aktuella sektorn skall bidraget bestämmas efter samma grunder som kommunen tillämpar vid fördelning av resurser till sektorn i de egna gymnasieskolorna. När bidraget bestäms skall hänsyn tas till den enskilda skolans åtagande och elevens behov.

Om en elev har ett omfattande behov av särskilt stöd, är kommunen inte skyldig att lämna bidrag för det särskilda stödet, om betydande ekonomiska svårigheter uppstår för kommunen.

Motsvarar 9 kap. 8 a § andra stycket SL. Någon ändring i sak är inte avsedd.

44 §

Om elevens hemkommun inte anordnar sektorn, men den kommun där den fristående skolan är belägen (lägeskommunen) gör det, skall bidraget bestämmas efter samma grunder som lägeskommunen tillämpar vid fördelning av resurser till sektorn i lägeskommunens gymnasieskolor. Hemkommunen skall ta hänsyn till den enskilda skolans åtagande och elevens behov.

Om en elev har ett omfattande behov av särskilt stöd, är kommunen inte skyldig att lämna bidrag för det särskilda stödet, om betydande ekonomiska svårigheter uppstår för kommunen.

Motsvarar 9 kap. 8 a § tredje stycket SL. Någon ändring i sak är inte avsedd.

45 §

Om varken hemkommunen eller lägeskommunen anordnar sektorn skall elevens hemkommun betala det belopp som regeringen eller den myndighet som regeringen bestämt har föreskrivit.

För en elev som har ett omfattande behov av särskilt stöd skall kommunen därutöver lämna ett extra bidrag. Kommunen är dock inte skyldig att lämna extra bidrag, om betydande organisatoriska eller ekonomiska svårigheter uppstår för kommunen.

Motsvarar 9 kap. 8 a § fjärde stycket SL. Någon ändring i sak är inte avsedd.

Bidrag för utlandssvensk elevs utbildning i vissa fall

46 §

Kommunens skyldighet att lämna bidrag till skolan enligt 41–44 §§ gäller inte, om statsbidrag lämnas för en utlandssvensk elevs utbildning.

Motsvarar 9 kap. 8 a § femte stycket SL och Skollagskommitténs förslag. Undantagsbestämmelserna för asylsökande har tagits bort då de i förslaget till ny skollag kommer att få en anknytning till en hemkommun och regleras på samma sätt som för övriga elever i hemkommunen. Utlandssvenska elever är inte folkbokförda utan kommer även fortsättningsvis att få statsbidrag varför denna bestämmelse bibehålls. Någon ändring i sak i övrigt är inte avsedd.

20 kap. Överklagande

Överklagande till Skolväsendets överklagandenämnd

7 §

Ett beslut av kommunen får överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd

1. om beslutet gäller antagning enligt 11 kap. 28 §, eller
2. om beslutet rör frågor som regleras i 11 kap. 16 §.

Första punkten: Skollagskommittén anför bl.a. följande: ”För att stärka eleven rättssäkerhet skall möjligheten till förvaltningsbesvär ökas.” Ett beslut som innebär att en elev inte antas till den sektor han eller hon valt bör få överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd av eleven eller elevens vårdnadshavare, oavsett om det handlar om preliminär eller definitiv antagning. En elev bör även få överklaga ett antagningsbeslut om denne i urvalsförfarandet till inriktnings- eller fördjupningsblock inte jämförts med andra sökande. Förslaget följer således Skollagskommitténs förslag om ökad rättssäkerhet för eleven.

Andra punkten: Besluten som rör ungdomar som vill gå vald sektor i annan kommun än hemkommunen eller hemkommunens eventuella samverkansområde och beslut som rör ungdomar som med hänsyn till sina personliga förhållanden har särskilda skäl att få gå vald sektor i en viss kommuns gymnasieskola får överklagas till nämnden.

x §

Ett beslut av Rh-nämnden enligt 11 kap. 38 § får överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd. Ett beslut får dock inte överklagas om det gäller placering vid en viss gymnasieskola.

Motsvarar 5 kap. 30 § andra stycket SL. Någon ändring i sak är inte avsedd.

Del V

Reservationer och Särskilda yttranden

Reservationer och särskilda yttranden

Reservation av ledamoten Britt-Marie Danestig (v)

Naturkunskap

Jag delar gymnasiekommitténs uppfattning att "...Hoten mot vår miljö är svåra att uppfatta för dem som saknar elementära naturvetenskapliga insikter..." och att "...En rationell debatt om miljöproblemen har blockerats av ett allmänbildningsideal som utesluter naturvetenskapliga kunskaper...". Jag ställer mig också bakom kommittén när den säger att "...Den nödvändiga miljömedvetenheten förutsätter en naturvetenskaplig alfabetisering som omfattar hela folket, om besluten ska vara gripbara för en demokratisk debatt och för ett demokratiskt beslutsfattande". Däremot menar jag att kommittén har dragit få konkreta slutsatser av sina insikter. Visserligen säger man att "...Ett naturvetenskapligt perspektiv skall genomsyra undervisningen i sektorsblocket...", men kärnämnet Naturkunskap omfattar fortfarande 50 poäng, vilket motsvarar en studietid på endast fjorton dagar. Utredningen föreslår alltså ingen utökning av ämnet, trots att den har konstaterat att stor kritik rent allmänt också har riktats mot att man erbjuder ämnen av så ringa omfattning. Naturkunskap är till sin natur ett integrationsämne med ämnesmoment från kemi, fysik, biologi och geografi, vilket bör beaktas när ämnets volym avgörs. Jag menar att ambitionerna är alltför lågt ställda och borde ha sträckt sig till en förstärkning av kärnämnet Naturkunskap som en nödvändig konsekvens av den av kommittén redovisade uppfattningen. Om vi ska kunna intressera fler ungdomar för att studera naturvetenskap och även teknik är det viktigt att alla elever som slutar gymnasieskolan har fått en bättre grund än idag att bygga vidare på. Jag reserverar mig därför mot beslutet till förmån för förslaget att Naturkunskap i fortsättningen ska omfatta 100 poäng och att kärnämnenas totala omfång därmed skall utökas till 850 poäng. Då uppnås även en bättre balans mellan naturvetenskap, samhällsvetenskap och humaniora.

Vad gäller de övriga kärnämnen om 50 poäng har kommittén diskuterat att föra samman historia, samhällskunskap och religionskunskap till ett stort, gemensamt kärnämne om 200 poäng. Jag ser stora fördelar med en sådan integration som enligt min mening underlättar både tematiska studier och ett problembaserat lärande och som ligger helt i linje med den nya lärarutbildningens intentioner. Jag tror att en sådan pedagogisk uppläggning med nya sätt att kombinera kunskaper från traditionella ämnen kan skapa en bättre helhetssyn och en ökad sammanhangsförståelse. Min förhoppning är att lärarna ser dessa möjligheter och jag nöjer mig därför med att framhålla fördelarna med ett sådant undervisnings-sätt.

Gymnasieexamen

Avskaffandet av studentexamen, sammanförandet av det gamla gymnasiet, handelsgymnasierna, de tekniska gymnasierna och yrkesskolan till en sammanhållen gymnasieskola med treåriga utbildningar som alla innehåller s.k. gemensamma kärnämnen, alla dessa reformer var enligt vänsterpartiet viktiga steg mot ett jämlikare samhälle med ökad social mobilitet.

Huvuddelen av dessa förändringar har i allt väsentligt genomförts under protester från de borgerliga partiernas sida, vilka velat bevara ett segregerat skolsystem som belönar och värderar teoretiska studier framför mer praktiskt inriktade utbildningar.

Saknaden efter den gamla studentexamen finns fortfarande kvar och har under flera år yttrat sig i ett antal motioner från främst m, fp och kd om införandet av en ny gymnasieexamen, där speciella krav skall ställas för att man skall få denna examen och där teoretiska studier premieras.

Då nu gymnasiekommittén föreslår införandet av en gymnasieexamen försöker man ändå att slå vakt om den sammanhållna gymnasieskolan genom att föreslå att examen skall kunna uppnås av alla som klarat av att nå slutbetyg, en reform som i praktiken endast innebär att man kallar slutbetyg för examen, alltså att man de facto bara gör ett namnbyte.

För vänsterpartiet är det övergripande målet för alla förändringar av gymnasieskolan att de skall medverka till ökad jämlikhet och social rörlighet. Alla försök att gå tillbaka till en mer segregerad skola vill vi bekämpa.

Jag anser att den föreslagna reformen i praktiken bara innebär ett namnbyte. Min uppfattning är att det föreslagna namnbytet leder tankarna tillbaka till den gamla studentexamen och till ett mer segregerat skolsystem med en kunskaps- och människosyn som inte gynnar utvecklingen av en öppen, flexibel skola där alla elever ges likvärdiga livschanser. Det öppnar även för en diskussion om det meningsfulla i att bara byta namn och att om en examen verkligen skall införas bör den kopplas till vissa bestämda krav, något som m, fp och kd sedan länge förordat.

Jag motsätter mig att en gymnasieexamen som är kopplad till speciella kunskapskrav, vilka skiljer sig från idag gällande krav för slutbetyg från gymnasieskolan, införs. Att bara genomföra ett namnbyte anser jag vara meningslöst. Jag reserverar mig därför mot ett genomförande av den föreslagna reformen.

Enskilda skolor

Jag anser att enskilda skolor inte ska särbehandlas, utan att de i princip skall jämföras med offentliga skolor och omfattas av samma regler. Jag reserverar mig därför mot att enskilda skolor enligt gymnasiekommitténs förslag generellt kommer att förbli riksrekryterande utan särskild prövning. Möjligheterna för offentliga skolor att bli riksrekryterande begränsas däremot i förhållande till nuläget. Jag menar att detta ger de enskilda skolorna fortsatta konkurrensfördelar som kommittén enligt direktiven har haft till uppgift att utjämna. De enskilda skolorna bidrar till den ökade segregeringen, vilket jag menar kommer att få allvarliga konsekvenser på sikt. De enskilda skolorna bör inlemmas i det kommunala planeringsunderlaget och ingå i samverkansavtalen på samma sätt som de offentliga skolorna.

Reservation av ledamoten Mats Gerdau (m)

Jag reserverar mig mot kommitténs förslag och resonemang på följande punkter.

Enligt min uppfattning bör eleverna ges större inflytande över sina studier, både till innehåll och arbetsformer. Till stor del är detta också kommitténs samlade uppfattning och utgångspunkt, vilket jag välkomnar. Dock går flera förslag i betänkandet stick i stäv mot just denna strävan.

Som moderat anser jag att gymnasiet är till för eleverna, de ska "äga" sin utbildning och kunna påverka var och hur utbildningen ska bedrivas. Det skapar motivation och ansvarstagande och ger lust att lära samt ger utrymme för varje individ att utvecklas och utbilda sig efter eget huvud. Rätten att söka utbildning var som helst i landet (frisökning) är ett utmärkt exempel på hur elevernas valfrihet och inflytande kan stärkas. På ett antal punkter anser jag dock att betänkandet kommer att minska elevernas valfrihet eller på annat sätt vara till nackdel för dem.

Det finns också en tydlig tendens i förslagen mot mer centralisering, likriktning och reglering av gymnasiet, vilket jag inte kan acceptera. Detta vare sig höjer kvaliteten på utbildningen eller stärker elevernas rätt. Däremot minskar skolornas möjligheter att anpassa utbildningen efter varje elevs förutsättningar och önskemål och fråntar den lokala nivån ansvar och beslutsbefogenheter. Min uppfattning är att en sådan tendens hämmar en positiv skolutveckling.

1 För mycket generellt, för lite specialisering

De ungdomar som står inför sina gymnasiestudier är ingen homogen grupp. Många, 50 % enligt de rapporter kommittén fått del av, är starkt fokuserade och väl medvetna om vad de vill studera och ägna sig åt senare i livet. Några elever är väldigt osäkra och villrådiga. Strukturen måste ge utrymme för alla elever att utvecklas, såväl de målmedvetna som de villrådiga. Så blir det inte med den föreslagna strukturen där det generella ges plats på specialiseringens bekostnad.

Generella kompetenser behövs förvisso, men ett helt års gemensamma generella studier leder, enligt min uppfattning, till att gymnasiet kommer att uppfattas som en förlängning av högstadiet. Det

blir för lite nytt, för litet utrymme att ägna sig åt det man vill och för mycket "smörgåsbord" där man får prova på de olika inriktningar som ryms inom sektorn. En risk är också att det blir för teoretiskt första år och att utbildningen i yrkesämnen minskar. En följd av detta kan bli bristande motivation och intresse för studierna.

2 Man måste kunna välja inriktning och fördjupning redan när man väljer sektor

De föreslagna sektorerna rymmer mycket stor spännvidd på inriktningar och fördjupningar. I exempelvis servicesektorn ryms så olika yrkesinriktningar som godstransporter, bageri och hantverk. Skogsbruk, miljöteknik, data och djurvård ska samsas inom natur- och samhällssektorn. Enligt min bedömning är inriktning och fördjupning av högsta intresse för många elever och helt avgörande för vilken sektor man väljer. Alternativet för den bageriintresserade eleven är kanske inte godstransporter som ryms inom samma sektor, utan något annat som finns inom en annan sektor. Jag anser därför att eleverna måste kunna välja inriktning och fördjupning när de väljer sektor och även få besked om de kommer in på dessa. Detta är nödvändigt också för att eleverna ska kunna bilda sig en samlad uppfattning om hur deras kommande skolgång ska se ut när de väljer. En situation där eleverna köper grisen i säcken och inte vet vilken utbildning de får när de börjar, skapar inget annat än frustration, besvikelse och upplevelse av maktlöshet.

De "successiva val" som är en utgångspunkt för förslaget kan uppenbart leda till "successiva urval", årliga processer där elever måste söka och tas in på – eller slås ut från – utbildningar. För att kunna komma in på den inriktning/fördjupning man vill kan eleverna tvingas byta skola årligen, vilket sannolikt upplevs som en klar nackdel av eleverna. Det naturliga är att man slutför sin utbildning på den skola man börjat. För att modellen med successiva val ska fungera fordras också en hög grad av centralisering och reglering av tider mm, en i mitt tycke helt oönskad utveckling.

3 Betyg ska mäta kunskaper och ska kunna höjas

Betygen ska vara ett mått på de kunskaper eleverna har förvärvat. Om eleverna fördjupar sina kunskaper bör de självklart kunna få ett högre betyg. Dagens förbud mot att höja sina betyg under gymnasietidens gång leder till att eleverna känner att de måste prestera på topp i varenda kurs och till omfattande studier inom komvux i kurser som eleverna redan har betyg i. Det är bedrövligt att så många som 38 % av eleverna (enligt Skolverkets studie Efter skolan) påbörjar komvuxstudier inom fyra år efter avslutad gymnasieutbildning. Dagens förbud mot att höja betygen under gymnasietiden saknar motiv och bör omedelbart tas bort.

4 Förkunskaper krävs – behörighetsreglerna måste finnas kvar

Behörighetsreglerna tillkom för att garantera viss nivå på de gymnasiala studierna och för att garantera att eleverna skulle ha tillräckliga förkunskaper för att klara av gymnasiet. Det är ett stort misslyckande för den förda skolpolitiken att så många som drygt 10 procent av eleverna inte är behöriga till gymnasiet idag. Problemet löses inte genom att de elever som har bristfälliga kunskaper från grundskolan ändå ska tvingas in på en utbildning de har begränsade förutsättningar att klara. Kommittémajoritetens förslag innebär att de elever som har störst svårigheter ska läsa mest, dels komplettera grundskolebetygen och dels följa en vanlig sektor.

Jag ser en uppenbar risk att fler elever kommer att slås ut och att nivån på undervisningen kommer att sänkas för att anpassas till dem som inte är godkända i grundskolan med kommittémajoritetens förslag. Därför anser jag att behörighetsregler ska finnas kvar, inte bara i teorin utan också i praktiken. Kommittémajoritetens förslag innebär att obehöriga elever ska tas in på en nationell sektor, vilket är ett de facto avskaffande av förkunskapskraven och behörighetsreglerna. Jag anser att eleverna, i likhet med idag, ska tas in först när de har tillräckliga förkunskaper och därmed är behöriga. Jag är öppen för en översyn av hur behörighetsreglerna ska se ut. Kanske är det bättre med minst 120 poäng från grundskolan varav bl.a. svenska, än dagens treämneregler (godkänt i svenska, matematik och engelska)?

Kommittémajoritetens förslag innebär att man försöker undanröja symptom på brister i skolan i stället för att åtgärda själva grundproblemet. Att avskaffa det individuella programmet och devalvera behörighetsreglerna kan aldrig vara en lösning för de många elever som lämnar grundskolan utan tillräckliga kunskaper. Behörighetsreglerna behövs för att tydliggöra grundskolans uppdrag. Kommittén har inte utrett orsaken till att så många elever inte uppnår gymnasiebehörighet i grundskolan, det har legat utanför uppdraget. För mig är det dock uppenbart att åtgärder måste sättas in tidigt i grundskolan så att problem inte uppkommer senare under studietiden. Det bör t ex handla om att göra utvärderingar av elevernas kunskapsinhämtande tidigare och mer heltäckande, att elever och föräldrar måste få tydligare återkoppling av resultat och prestationer redan från skolstart (skriftlig information och betyg) samt om att skolorna måste bli friare att organisera undervisningen efter elevernas skiftande behov och förutsättningar.

Jag delar uppfattningen att de elever som ännu inte har tillräckliga kunskaper och uppnått gymnasiebehörighet bör få möjlighet att gå vidare i sina studier. Formen för detta bör, som idag, vara på ett individuellt program (eller sektor) och inte i första hand på grundskolan. Dagens PRIV fyller en viktig funktion för elever som bedöms kunna följa delar av en gymnasieutbildning och bör kunna läggas till grund för en vidareutveckling av undervisningen.

5 APU är bra, men ska inte påtvingas alla elever

Att nära kontakter mellan utbildning och arbetsliv skapar goda förutsättningar för en modern och kvalitativ utbildning är självklart. Det är dock inte tillräckligt för att tvinga alla elever att ha en viss tid av sin utbildning förlagd till arbetsplatser, en "tvångs-APU". Dels bör eleverna kunna välja det själv, dels ska skolorna fördubbla antalet APU-platser och dessutom se till att kvaliteten höjs jämfört med i dagsläget. Med tanke på svårigheterna att redan idag att få fram bra APU-platser är risken påtaglig att kvalitetsnivån kommer att sjunka avsevärt. Jag ser heller inget skäl till att lagreglera formerna för samråd mellan kommuner och arbetsmarknadens parter.

6 Ökad valfrihet för alla elever

Eleverna måste få styra sin utbildning mer än idag. Rätten att välja är utomordentligt viktig, både för varje enskild elev men också för att stimulera en kvalitetsutveckling i skolan. Valfriheten och konkurrensen om eleverna fungerar som en sporre för skolorna att hela tiden bli bättre. Eleverna anser, enligt en SIFO-undersökning som Elevorganisationen och Lärarförbundet låtit genomföra och som kommittén tagit del av, att valmöjligheterna idag är lagom eller för små. Endast 4 % tycker att valmöjligheterna till olika kurser är för stora medan hela 29 % tycker att de är för små. Trots detta föreslås begränsningar i valmöjligheterna i form av färdiga kurspaket. Jag anser att eleverna måste ha utrymme att komponera sin utbildning själv och tilltror dem den förmågan och det ansvaret. De lokala blocken ger visst utrymme för det, men bygger ändå på skolans välvilja.

Jag är mycket nöjd med att de flesta partier, och därmed också kommittémajoriteten, numera anser att eleverna måste få söka utbildning och skola friare än idag. Att ge eleverna rätt att söka utbildningar och skolor utanför hemkommunen (frisökning) ökar markant deras inflytande. Dagens "kommunarrest" försvinner och varje skola måste nu förtjäna sina elever. Förutom att det flyttar makt till eleverna så stimulerar det också en kvalitetsutveckling av utbildningen.

Jag anser att även lokala inriktnings- och fördjupningsblock bör öppnas för fri sökning i hela landet. Kommittémajoriteten har inte presenterat något som helst skäl till att den inte vill tillåta elever att söka dessa block utanför hemkommunen, vilket jag finner anmärkningsvärt. En sådan misstro mot elever, skolor och kommuner rimmar illa med den ambition om ökad valfrihet man säger sig vilja eftersträva. Ofta är det just de lokala varianterna som är särskilt intressanta för eleverna och gör utbildningarna lite mer attraktiva. Att utbildningarna blir bredare och kursplanerna mer generella till sitt innehåll gör det än mer angeläget att eleverna kan välja lokala block även utanför hemkommunen eftersom skolorna sannolikt kommer att fylla kurserna med delvis olika stoff.

Däremot anser jag inte att det finns behov av att införa nationella urvalsprinciper till utbildningar och skolor som har fler sökande än man kan ta emot. Även detta regleringsförslag andas en omotiverad misstro mot den lokala nivåns förmåga att fatta kloka beslut. Eftersom urvalsprinciperna inte är lagreglerade idag och eftersom förut-

sättningarna varierar lite mellan olika utbildningar och i olika delar av landet anser jag att de urvalsprinciperna bör fastställas lokalt.

7 Tillåt entreprenader fullt ut

Idag är det möjligt att lägga ut yrkesämnen på entreprenad, men däremot inte kärnämnen. Jag ser inget skäl till detta förbud. Inom vuxenutbildningen finns mycket goda erfarenheter av utbildningar på entreprenad och där även kärnämnen ingår. Kommunerna ska ha det fulla ansvaret för utbildningen och dess kvalitet och måste därför också kunna lägga ut såväl hela eller delar av utbildningen på entreprenad.

8 Noggrannare ekonomisk analys nödvändig

Trots att kommittén arbetat i två och ett halvt år är den ekonomiska konsekvensbedömningen alltför svepande och bristfällig. Vidare finns ett flertal förslag i kommitténs slutbetänkande som leder till ökade kostnader, men som ändå inte berörts i kapitlet (bl.a. APU-tvång, utökad syo-verksamhet, breddad kompetens inom social- och fritidspedagogik och aktivt informationsarbete för elever som inte går i gymnasiet). Om kommunerna ska kunna genomföra de förändringar som föreslås på ett godtagbart sätt måste de ges realistiska och rätta förutsättningar.

Enligt min bedömning innebär den sammantagna effekten av kommitténs förslag klart ökade kostnader för kommunerna – kostnader som måste kompenseras fullt ut.

9 Behåll ordet friskola

Sedan friskolereformen tillkom 1992 har antalet friskolor ökat avsevärt och begreppet friskola är numera väl inarbetat och vedertaget. Att byta namn till enskild skola leder tanken till att friskolan inte är motsatsen till enskild skola, nämligen en allmän skola. Friskolorna är öppna för alla och bekostade av allmänna medel och därmed också allmänna skolor. Begreppet fristående skola bör behållas.

Reservation av ledamoten Ulla-Britt Hagström (Kd)

Gymnasietiden är ett viktigt led i ungdomars utveckling och måste ha grundförutsättning för att ge lust att lära och leva. Det är särskilt viktigt att eleverna kan och får vara olika, vilket måste få genomslag när kunskapsmålen sätts och när minsta gemensamma kunskapsbas av kärnämnen fastställs.

Arbetsmarknaden ställer nya krav och förutsätter en högre utbildningsnivå i takt med samhällets utveckling. Det har inneburit att arbetsmarknaden för ungdomar idag nästan eliminerats. Samtidigt finns det stora brister i gymnasieskolans förutsättningar. Gymnasieskolan ska vara till för alla ungdomar samtidigt som alla program ska ge allmän behörighet för högskolestudier, vilket i stället leder till en orättfärdig utslagning av många elever. Ekonomiska åtstramningar i kommunerna har dessutom lett till ytterligare svårigheter att ge det stöd som krävs för att alla elever ska kunna leva upp till de krav som ställs. För att ge elever reell möjlighet till goda val måste skolans uppgift att ge kvalitativ vägledning öka.

Vid 1991 års reform blev gymnasieskolan i formell mening sammanhållen. All utbildning blev med undantag av det Individuella programmet i princip treårig. Klyftan mellan teoretisk och praktisk gymnasieutbildning skulle minska. Avsikten var också att den sociala snedrekryteringen skulle minska. Resultatet har blivit att de naturvetenskapliga och samhällsvetenskapliga programmen har blivit de största. Klyftan mellan könen är fortfarande framträdande framför allt i de icke studieförberedande programmen. Det Individuella programmet har efter införandet av det nya teknikprogrammet blivit det näst största och omfattar idag nästan 15 procent av förstaårseleverna. Mer än var fjärde elev lämnar gymnasieskolan utan fullständiga betyg.

Den vidareutveckling av gymnasieskolan som Gymnasiekommittén 2000 arbetat med är ett positivt försök till förändring. Direktiven från regeringen syftar till färre program med bredare innehåll byggt på successiva val med goda möjligheter till specialisering. Avsikten är att den nya reformen ska innebära en utveckling av nuvarande gymnasieskola utan alltför stora ingrepp från statens sida. Detta är särskilt viktigt eftersom gymnasieskolans personal på många håll är svårt pressad. En förändring måste därför vara väl förankrad i skolorna, så att den inte anses vara ytterligare en påtvingad förändring, utan en möjlighet att nå en bättre skola

för både elever och lärare, samt med utgångspunkten att lösa de problem som finns.

Gymnasieskolan är fylld av ambitiösa elever och engagerad personal. Jag ser därför nya möjligheter med visionen om en förstärkning av elevernas successiva val. Här finns stora möjligheter att underlätta skolornas arbete. Bredare ingångar har också sitt berättigande, då andelen förstahandssökande till olika program varierar från 0,5 till 20,4 procent. Principen att utbildningen till specialisering i yrket sker i arbetslivet, är rimlig. Anställningsbarhet direkt efter gymnasieskolan är i hög grad styrd av konjunkturen. Förutsättningarna i direktiven för Gymnasiekommittén 2000 stärker samverkan med arbetslivet och ger ökat inslag av utbildning/lärande i arbetslivet, något som vi Kristdemokrater efterlyst under lång tid.

Värdegrund

Gymnasieskolan ska parallellt ge en god kunskaps- och värdegrund. I betänkandet beskrivs inte värdegrunden i sin helhet, så som den är formulerad i Läroplanen. Jag reserverar mig mot detta, eftersom jag anser att det är viktigt att det tydliggörs var skolans värdegrund har sitt ursprung. Hela skrivningen från Läroplanen bör användas i betänkandet:

Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på.

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall förvalta och förmedla. I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande.

Undervisningen i skolan skall vara icke-konfessionell.

Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet.

Kunskapsgrund

Kunskapsgrunden handlar om att ge grundläggande kunskaper för att kunna kommunicera, förstå sammanhang samt förstå och lösa olika komplicerade processer. Bildning och kunskap är starkt förknippade begrepp.

Kunskap är ett medel att organisera världen utifrån fakta, förståelse, färdigheter och förtrogenhet. Kristdemokraterna ifrågasätter självklarheten i att gymnasieskolan kräver att alla elever ska klara allmän högskolebehörighet byggd på i princip samma kunskapsbas. Av hela årskullen 20-åringar har t.ex. enbart 60 procent uppnått grundläggande behörighet för högskolestudier. Vi ser krav på kunskap och kärnämneskompetens som mycket viktiga i gymnasieskolan, men reagerar mot den likriktning som råder. Med målet om att 50 procent vid 25 års ålder ska ha påbörjat högskolestudier, finns det ingen försvarbar logik i att direkt tvinga alla elever att uppnå samma behörighet. Möjligheten med en ny gymnasieexamen skulle också kunna tas till vara på ett bättre sätt om den inte direkt kopplades till högskolebehörigheten. Den kan i stället utgöra en brygga in i arbetslivet. Genom införandet av en yrkeshögskola vill Kristdemokraterna dessutom garantera tillgången till kvalificerad yrkesutbildning även utan dagens krav på högskolebehörighet. Möjligheten att senare komplettera studierna för att få behörighet ska finnas inom alla sektorer.

Garanterad inriktning

Visionen om successiva val för eleverna och ökade reella valmöjligheter till sektor i egen eller annan kommun samt fristående gymnasieskolor är god. Jag reserverar mig dock mot att eleverna vid sidan av en sektorsgaranti från grundskolan, inte parallellt ges en inriktningssgaranti, om ett sådant önskemål finns. Det har visat sig att cirka 50 procent redan under grundskolans sista år vet vad de vill välja. Sektorsgarantin måste därför enligt min mening samtidigt kompletteras med rätten att direkt söka vald inriktning och att få placeringsbesked före sektorsstart. De bredare sektorerna kommer att ha mycket skiftande inriktningar. Ett sådant exempel är Service-sektorn, där bl.a. hotell, restaurang har helt andra förutsättningar än person- och varutransporter. Ett annat exempel är Kultur- och kommunikationssektorn som rymmer bl.a. språk, media och konsthantverk. Vidare anser jag att de olika inriktningarna ska ha varierande förkunskapskrav. Betyget i språk ska t.ex. viktas högre inför språkstudier, vissa anlag för t.ex. konstnärlighet och musikalitet måste värderas osv.

Jag vill samtidigt påpeka att den gemensamma sektorsdelen på ett läsar getts för lång tid. För att alla elever ska uppleva det första

året meningsfullt, och för att inte bromsa dem som redan gjort medvetna val, måste eleven kunna påbörja vald inriktning inom sju månader.

Individuellt sektorsprogram

Jag reserverar mig mot att det Individuella programmet ska avskaffas. Ett sådant program behövs fortsatt för att förbereda ett antal elever för studier vid nationell sektor/inriktning. Förslaget om individuell studiegång i gymnasieskolan är vällovligt i sig. Det saknas dock i alltför hög grad resurser och kompetens för att alla elever på detta sätt ska med bibehållet självförtroende känna gymnasieskolan meningsfull, när de slussas vidare utan tillräckliga kunskaper. Det Individuella programmet garanterar att personal finns till hands för elever med behov av särskilt stöd, samt för elever som av olika anledningar inte klarat behörigheten för att bli antagen i gymnasieskolan.

Idén med preliminär och definitiv antagning kopplad med rätten till garanterad undervisningstid är god, endast under förutsättning att det Individuella programmet finns kvar. Det är positivt att eleverna kan följa sin egen åldersgrupp till gymnasieskolan och slippa känslan av att inte höra till. Genom preliminär antagning ges eleven möjlighet och motivation att klara behörighetskraven till gymnasieskolan, samtidigt som tiden kan användas meningsfullt genom att parallellt påbörja studier i karaktärsämnen, vissa andra kärnämnen, påbörja lärande i arbetslivet osv. Ett sådant förhållningssätt finns i PRIV (programinriktade individuella program), där en femtedel av dagens IV-elever går. Det är dock nödvändigt att det även fortsättningsvis finns tillgång till ett Individuellt program inom varje sektor för dessa elever. Annars är risken stor att avhoppet från gymnasieskolan ökar i ett tidigt skede. Ytterligare en konsekvens till följd av det rådande resursläget bli att alltmer lärartid försvinner från mera studiemedvetna elever.

Den underdimensionering som råder idag av de nationella programmen, vilket gör att elever med behörighet för gymnasieskola ändå finns på Individuellt program, upphör i och med att eleven ges rätt till plats på vald sektor. Det Individuella programmet kommer därför inte i framtiden att vara lika omfattande.

Jag föreslår därför att varje sektor har tillgång till ett Individuellt program som kan utformas för en grupp elever, ett s k Individuellt

sektorsprogram. Detta ska utvecklas genom en god samordning mellan grund- och gymnasieskola. Samverkan mellan grund- och gymnasieskola bör också stärkas generellt.

Fristående gymnasieskolor

Fristående gymnasieskolor har ett stort värde som komplement till den offentliga gymnasieskolan. Flera av dessa drivs med alternativa och nyskapande pedagogiska metoder. Det finns ingen anledning att byta benämning till "enskilda skolor". Det leder lätt tankarna internationellt till "private" i stället för att som nu förknippas med "independent". I de fall fristående gymnasieskolor vill delta i samverkansavtal och därmed minska attityder om konkurrerande skolor, ser jag det positivt.

Elevinflytande

En egen utförd undersökning med svar från cirka 2000 gymnasieungdomar i Skaraborg, påvisar behovet av ett förtydligande av lagen om elevinflytande, för att få en mer aktiv elevmedverkan på gymnasieskolorna. "Skolverket" bör ges uppdraget att utarbeta planer för elevinflytande byggda på mål och delmål som kan utvärderas efter elevernas ökade mognadsgrad. Elever i gymnasieskolan borde vara bättre förberedda för eget ansvar. Skaraborgseleverna efterlyser främst möjlighet att kunna påverka sin egen och gruppens undervisningssituation. Skollagskommitténs skrivningar om elevinflytande är en god grund för en utveckling av elevinflytandet.

Jag är förvånad över att föräldrars möjligheter, utöver att påverka elevers individuella studiegång i gymnasieskolan, helt utelämnats i kommitténs arbete.

Kärnämnet religion

Kristdemokraterna ser positivt på att historia upptas som ett kärnämne. Det är glädjande att kommittén föreslår att religion också fortsättningsvis ska vara ett kärnämne. Ämnet är en naturlig förankringsbas för värdegrundsarbete. Intresset för existentiella frågor är stort hos ungdomar. I ett samhälle som präglas av snabba förändringar och stor vilshenhet hos unga människor är det viktigt att

inte minska utrymmet för bearbetning av de personliga livsfrågorna. Kristendomens betydelse som bas för svensk kultur och tradition kan inte överskattas. Skolan har en uppgift att ge alla elever kännedom om vårt kulturella arv. Jag anser att det i ämnet religionskunskap bör framgå att kristendomen bör ha en särställning i den svenska skolan. Av kommitténs beskrivning kan det lätt tolkas att alla religioner har samma tyngd i undervisningen.

Införande av reformen

Den beskrivning som ges i Kapitel 20 om ekonomiska konsekvenser är otillräcklig. Jag anser att ekonomiska analyser ska genomföras parallellt med remissförfarandet. Reformen riskerar annars att försvåras och fördröjas.

Särskilt yttrande av ledamoten Britt-Marie Danestig (v)

Antalet sektorer

En av Gymnasiekommitténs uppgifter har varit att förändra gymnasieskolans struktur i syfte att minska antalet ingångar till gymnasiet, avdramatisera övergången från grundskolan och ge eleverna möjlighet till senare, successiva val.

Antalet sektorer, som nu föreslås, är åtta stycken, men även detta är enligt min uppfattning ett för stort antal.

I betänkandet föreslås två tekniska sektorer och en byggsektor. Jag menar att byggsektorn tillsammans med de två tekniska sektorerna på sikt bör bilda en gemensam teknisk sektor.

En sådan sektor skulle få flera positiva effekter. Det skulle ge bättre förutsättningar att motverka den sneda könsfördelning som råder inom utbildningar och yrken inom det tekniska området i allmänhet och inom byggsektorn i synnerhet. Den nuvarande lösningen med en sektor för teknik och design, som är avsedd att locka fler kvinnliga sökande, riskerar att konservera könsskillnaderna. Istället bör den teknisk utbildningen breddas så att den erbjuder fler möjliga utbildningsvägar och även ger möjlighet att byta inriktning under utbildningens gång. Fler flickor kommer då att komma i kontakt med de områden som hittills har dominerats av pojkar. Med en bredare teknisk utbildning och kompetens blir ej heller yrkesvalet förutbestämt och det blir lättare att ändra yrkesinriktning.

Byggbranschen är mycket konjunkturkänslig och många byggarbetare är arbetslösa under långa perioder. En bredare teknisk utbildning skulle ge dem en vidare kompetens och underlätta för dem att hitta nya arbeten när byggkonjunkturen vänder nedåt. Vid högkonjunktur är problemet det omvända. Det råder då brist på yrkeskunnig arbetskraft inom byggsektorn. Under dessa förhållanden ger en bred teknisk utbildning möjlighet att rekrytera kompetent arbetskraft från närliggande branscher.

Servicesektorn och sektorn för ekonomi och samhälle bör enligt min mening på sikt föras samman till en sektor. De innehåller vardera flera moment som med fördel kan komma båda sektorerna tillgodo. De kunskapsområden som anges som centrala för servicesektorn är: servicekunskap, kommunikation, språk, media, entreprenörskap och ekonomi. Det är kunskaper som mycket väl skulle passa för de yrken som sektorn för ekonomi och samhälle skall för-

bereda för. Man har också mycket att vinna på att utbildningen för yrken inom servicesektorn kompletteras med exempelvis ekonomi, samhällskunskap och juridik.

Betyg

När det gäller betyg har gymnasiekommittén i huvudsak diskuterat två alternativ, nämligen att behålla nuvarande kursbetyg eller att införa ämnesbetyg. Jag delar i stort kommitténs analys av bristerna med nuvarande betygssystem. Systemet motverkar en holistisk kunskapssyn och en progression i lärandet. Det mäter inte elevernas kunskapsutveckling. Det skapar problem när det gäller lärarsamverkan och utgör ett hinder för ämnesövergripande arbete och utvecklingen av arbetsformer och arbetssätt. För eleverna utgör de många kursbetygen en stressfaktor. Dessutom stimulerar nuvarande system till taktiska val som leder till en omfattande konkurrenskomplettering vid Komvux, vilket i många fall innebär ett slöseri med tid och resurser både för den enskilde och för utbildningsväsendet.

Gymnasiekommitténs uppgift är att komma till rätta med fragmentiseringen och trivialiseringen i dagens gymnasieskola till förmån för en undervisning som ger eleverna sammanhangsförståelse, förmåga att kommunicera och lösa problem samt social och etisk kompetens. Eleverna måste ges möjlighet att se och uppleva ett djup och en kontinuitet i undervisningen, vilket underlättas om man sätter betyg på betydligt större enheter än idag och frångår principen med kursbetyg. Gymnasiekommittén har tagit ett första steg mot större enheter, där kurserna ofta blir samma sak som ämne eller block. Jag menar dock att ytterligare steg mot ett mer renodlat ämnesbetygssystem bör övervägas i samband med den kommande kursplaneöversynen.

Trots att det endast har ingått i kommitténs uppgift att undersöka möjligheten att ersätta kursbetygen med ämnesbetyg vill jag här vänsterpartiet uppfattning att de graderade betygen utgör ett hinder för skolans pedagogiska och demokratiska utveckling.

Vänsterpartiet anser att betygen har en styrande effekt på undervisningen och därmed en negativ påverkan på elevernas inlärning. De mål- och kunskapsrelaterade betygen har därvidlag inte inneburit någon avgörande förbättring. Det som bedöms är det som är enkelt att mäta. Undervisningen får därigenom en inriktning mot

fakta som är ytliga, fragmentariska och ofta på en låg kognitiv nivå. Betygen hindrar också den demokratiska utvecklingen i skolan eftersom de skapar en relation mellan lärare och elever som bygger på auktoritet och objektivering i stället för ömsesidig respekt.

Närhetsprincipen

Det kommittén förordar vad gäller den s.k. närhetsprincipen torde kunna fungera bra för kommuner eller samverkansområden med en eller ett fåtal gymnasieskolor. I kommuner med många gymnasieskolor är dock förslaget otillräckligt. I sådana kommuner kan söktrycket till vissa populära skolor bli så högt att ett urvalsförfarande måste tillgripas. Så t.ex. har det system för val av gymnasieskola i Stockholms kommun lett till en kraftig uppdelning av eleverna beroende på social tillhörighet.

För att undvika en sådan uppdelning och motverka att vissa skolor dräneras på motiverade elever är det min uppfattning att den s.k. närhetsprincipen bör gälla även vid skolplacering inom en kommun eller ett samverkansområde som har flera gymnasieskolor. Principen bör även omfatta de enskilda skolorna.

Särskilt yttrande av ledamoten Mats Gerdau (m)

Det är bra att kursbetygen behålls och att en gymnasieexamen äntligen införs. Kommittén konstaterar att den oftast förekommande kritiken mot dagens betygssystem är att antalet betygssteg är för få. Det är en bild som bekräftats vid de många skolbesök som vi genomfört och där lärare och elever varit helt ense. Fler betygssteg behövs, det ger utrymme för en mer rättvisande betygssättning som elever och lärare har förtroende för. Från moderat sida anser vi att antalet betygssteg snarast bör utökas och att det bör genomföras senast i samband med övriga förändringar i gymnasiet.

Universitetens och högskolornas urvalsprinciper för intagning av studenter styr många elever på gymnasiet. Man gör taktiska val, kurser som uppfattas som svåra och som man skulle ha nytta av i högskolestudierna väljs bort till förmån för enklare och ibland mer hobbybetonade kurser. Den utvecklingen är självklart inte önskvärd. Jag anser att universiteten bör kunna vikta betygen vid intagningen, så att kurser som är relevanta för de studier man ska bedriva värderas mer än andra. Det skulle stimulera gymnasieeleverna att lägga tid och kraft också på de kurser som anses svårare.

Det är bra att kommittén slår fast att elevernas val och intresse ska styra mer än idag och att eleverna måste bli subjekt i skolan och äga sin utbildning. Det borde dock ha fått en mer framträdande roll i kommitténs samlade förslag.

Jag anser att staten bör överta finansieringen av skolan fullt ut. Skolan är en nationell angelägenhet som styrs av nationella mål och en hel del nationella regleringar. För att garantera nationell likvärdighet, men också undanröja svårigheter med betalning mellan kommuner och till friskolor bör staten överta finansieringsansvaret. En nationell skolpeng skulle ge eleverna full valfrihet att välja skola i hela landet och samtidigt göra skolorna mer fria och självständiga jämfört med idag. Detta har dessvärre legat utanför kommitténs ramar, men är ändå en så angelägen fråga för att höja kvaliteten i skolan att jag vill lyfta fram den särskilt.

Rent principiellt anser jag att kärnämnen, de ämnen som är obligatoriska för alla elever, borde minska i omfattning i stället för att öka. Det skulle öka elevernas möjligheter att själva styra sin utbildning. Svenska, matematik, engelska, samhällskunskap och idrott och hälsa är ämnen alla elever behöver. Övriga kärnämnen skulle i stället kunna bli valbara för alla elever. Jag har dock inte känt att tiden är mogen för en sådan förändring, men utvecklingen

bör gå åt det hållet och ställer mig därför bakom kommitténs förslag på denna punkt.

På samma sätt bör tidsstyrningen i gymnasiet, dvs. den minsta garanterade undervisningstiden, tas bort till förmån för en utvecklad mål- och resultatstyrning. Den garanterade tiden tenderar att bli ett tak i stället för ett golv och det gör att man kan känna viss oro för den nu föreslagna minskningen av tiden för yrkesutbildningarna. Inte heller på detta område känns tiden riktigt mogen för en förändring.

Särskilt yttrande av Kristoffer Haglund, Sveriges elevråd – SVEA

Inledningsvis vill vi poängtera att Sveriges elevråd – SVEAs viktigaste mål med deltagandet i kommittén inte har varit att få igenom alla våra skolpolitiska åsikter, utan att bidra till att kommittén under hela sitt utredningsarbete beaktat ett elevperspektiv.

För oss är det viktigt att kommittén tar in och värderar elevers åsikter, både från kommitténs sakkunniga och genom att göra skolbesök ute i landet. Vi har under kommitténs arbete ansett det mycket viktigt att kommittén träffar olika typer av elevgrupper. Vi har därför prioriterat att aktivt delta i och uppmuntra sådana besök.

Vi glädjer oss åt att kommittén under sitt arbete i viss utsträckning träffat elevgrupper och inhämtat och tagit tillvara elevernas funderingar och åsikter. Givetvis skulle vi önskat att kommittén skulle ha besökt fler skolor och träffat fler elever, skolledare och lärare. Vi förstår dock att detta ej alltid varit praktiskt möjligt.

Förankringen inom Sveriges elevråd - SVEA

Eftersom gymnasiekommitténs interna diskussioner och texter inte varit offentliga har Sveriges elevråd – SVEA inte kunnat förankra gymnasiekommitténs förslag hos våra medlemmar. Vi kan därför inte fullt ut ta ställning till förslaget förrän det blivit offentligt så att våra medlemslevråd kan ta del av det.

En av de saker som kommer att diskuteras under förankringsarbetet är om de förändringar som föreslås är så bra för eleverna att de motiverar en strukturreform.

Även om vi, av ovan angiven anledning, inte tar ställning till kommitténs förslag i sin helhet så vill vi nedan yttra oss kring kärnämnen.

Kärnämnen

Sveriges elevråd – SVEA förespråkar att eleverna själva skall kunna styra och prioritera inom ramen för sin utbildning. Vi ställer oss därför tveksamma till att utöka kärnämnenas del av gymnasie-

utbildningen med 50 poäng historia. Vi tar inte ställning till huruvida historia skall vara kärnämne eller ej, utan anser av princip att det generellt är fel att utvidga den del av gymnasieutbildningen som eleven inte kan påverka genom egna val.

Särskilt yttrande av ledamoten Ulla-Britt Hagström (Kd)

I tilläggsdirektiven till Gymnasiekommitté 2000 har uppgiften utökats med att bl.a. utreda förslag till ett ämnesbetygssystem, samt att pröva förutsättningarna för en gymnasieexamen. I ett mål- och kunskapsrelaterat system är betyget ett kvitto på uppnådda mål och dokumenterad kunskap. Stegen i betygsskalan får emellertid inte vara för glesa om betygssystemet ska kunna medverka till att motivera eleven att försöka uppnå nästa steg. Om instrumentet är alltför trubbigt, mäter det inte heller det som det är tänkt att mäta. Den information som betygen ska ge blir därigenom bristfällig.

Dagens system bör kompletteras med fler betygssteg. Detta bekräftas tydligt av den undersökning jag gjort för att få en bättre grund för mitt arbete som ledamot i kommittén. Cirka 2 000 gymnasieelever från Skaraborg har besvarat en enkät. Av 996 svar från studieförberedande program är 225 nöjda med dagens betygssystem, medan 769 är missnöjda. För yrkesförberedande program är förhållandet 399 mot 434. Missnöjet förklaras huvudsakligen av för få betygssteg. Flertalet anser att de plus och minus lärarna använder muntligt, bör redovisas i betygsdokumentet. Jag anser att det är rimligt att samtidigt som nya betygskriterier utvecklas i samband med kursplanarbetet, överväga en utökning av betygssystemet med fler steg. Det är enligt min mening en miss att kommittén inte fått denna fråga inom sitt uppdrag.

Vad gäller betyg på ämne eller kurs finns inte samma tydliga önskemål hos skaraborgsungdomarna. Jag anser att förslaget i betänkandet om en försiktig övergång till kärnämnesbetyg, där det är möjligt inom den kursutformade gymnasieskolan, är en god början.

Gymnasieexamen

Införandet av gymnasieexamen är ett led i att säkra kvalitén för elever i gymnasieskolan. Innehållet i vad en gymnasieexamen ska dokumentera bör preciseras bättre. Jag anser att kommittén inte i tillräcklig omfattning arbetat med denna del av direktivet.

Könssegregering

Gymnasiekommitté 2000 har inte i tillräcklig grad lyckats med förutsättningar att bryta könssegregeringen. Bygg- och fastighetssektorn är ett exempel där ytterligare diskussioner borde föras, för att få en något jämnare könsfördelning.

Särskilt yttrande av Margareta Nygren, Svenskt Näringsliv

Vi lever i en konkurrensutsatt värld, där tillgången på välutbildad arbetskraft har avgörande betydelse för tillväxt, sysselsättning och välförhållanden. En viktig förutsättning för att svenska företag skall vara konkurrenskraftiga är att det finns tillgång till människor med rätt kompetens. Utbildningssystemet och inte minst gymnasieskolan spelar här en avgörande roll.

Höj ambitionsnivån för yrkesutbildningen

En viktig fråga för svenskt näringsliv är yrkesutbildningens kvalitet. I yrkesutbildning är *yrkeskunskaperna* – de praktiska och de teoretiska – det viktigaste. Eleverna måste under sin gymnasieutbildning få sådana yrkeskunskaper att de blir anställningsbara i företagen. Svenskt Näringslivs senaste rekryteringsenkät visar att en gymnasieskola av god kvalitet är en viktig konkurrensfråga. Sex av tio företag, oavsett storlek, efterfrågar medarbetare med gymnasiekompetens.

I betänkandet konstateras att en ökande del av yrkesutbildningen sannolikt kommer att ligga på eftergymnasial nivå i framtiden. Vi delar denna uppfattning. Men inom överskådlig tid kommer gymnasieskolans yrkesutbildning att vara viktig för näringslivet. Den är också viktig för eleverna. Ungefär hälften av en årskull väljer en mer yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. Från Svenskt Näringslivs sida efterlyser vi en högre ambitionsnivå för gymnasieskolans yrkesutbildning än den som kommer till uttryck i betänkandet.

Ett förslag som kan få negativa konsekvenser för de skolor som har ambitionen att anordna en utbildning av hög kvalitet, är att den ersättning en elevs hemkommun skall betala till anordnande kommun, högst skall uppgå till den kostnad som hemkommunen själv har för motsvarande utbildning. Detta förslag främjar inte en kvalitetsutveckling eller profilering i gymnasieskolan. Ett nationellt genomsnittspris per utbildning vore bättre.

Minska inte antalet lärarledda timmar

För näringslivets kompetensförsörjning och för att ge eleverna en god start för arbetslivet är det av största vikt att elevernas möjligheter till lärarledd undervisning inte försämras. Vi vänder oss bestämt mot förslaget i betänkandet att antalet lärarledda undervisningstimmar förändras på så sätt att dessa blir färre än idag på yrkesförberedande utbildningar. Utbildning för framtidens behov kräver snarare fler än färre timmar. Vi menar att detta kan ske genom att den sammanlagda tiden i skolan utnyttjas effektivare inom ramen för de tre åren.

Öka drivkrafterna för studier i naturvetenskap och teknik

Naturvetenskaplig och teknisk utbildning är en förutsättning för utveckling av nya produkter och tjänster och framväxten av nya innovativa företag. Det är därför av stor vikt att bibehålla en stark och konkurrenskraftig naturvetenskaplig gymnasieutbildning och att tillräckligt många ungdomar väljer att satsa på högskoleutbildning inom naturvetenskap och teknik. Ett minskat antal sökande till tekniskt-naturvetenskapliga gymnasieutbildningar kräver kraftfulla åtgärder, bl.a. vad gäller kursernas innehåll och lärarkapaciteten.

Elevernas val av kurser i gymnasieskolan styrs i betydande grad av taktiska avvägningar för att maximera betygspoäng. Det leder till att många elever väljer lättare kurser framför svårare. Vi anser att det bör finnas incitament för elever att välja mer krävande kurser i naturvetenskapliga och tekniska ämnen. Detta bör ses över t.ex. i samband med nästa kursplanearbete.

Fördelarna med ett sektorsgemensamt block på ett år otydliga

Ett förslag som oroar är den gemensamma studietiden på ett år inom en sektor i början av gymnasieskolan – sektorsblocket. Fördelarna för eleverna med en sektorsgemensam studietid på ett år och elevernas möjligheter att nå en önskvärd kunskapsnivå, framgår inte på ett tydligt sätt.

Det finns en stor tveksamhet bland flera av Svenskt Näringslivs medlemsorganisationer till ett gemensamt sektorsblock på ett år. En sådan period kan lätt utvecklas till en förlängd grundskola,

vilket inte är något som eleverna efterfrågar. Detta kan påverka kvaliteten i utbildningen på ett negativt sätt, eftersom ett gemensamt sektorsblock troligen leder till att tiden för karaktärsämnen minskar. Det skall samtidigt sägas att det finns företrädare för andra medlemsorganisationer, som anser att ett sektorsblock på ett år kommer att kunna fungera.

I betänkandet föreslås att eleverna i den nya gymnasieskolan skall välja inriktning mot slutet av det första året i gymnasieskolan. Vi föreslår att det även skall vara möjligt att välja inriktningsblock redan i årskurs 9. Detta för att ta till vara och uppmuntra studieintresse och motivation hos de elever som redan i årskurs 9 vet att de vill fördjupa sig inom ett visst område.

Säkerställ att full behörighet till gymnasieskolan uppnås

Kunskapskraven ökar i samhället. Samtidigt lämnar allt fler elever grundskolan utan att ha behörighet till gymnasieskolan. Det behövs krafttag i *grundskolan* för att komma tillrätta med problemet och för att vända den negativa trenden. Högskolorna aviserar att studenterna har brister i sina förkunskaper och att man får sänka sina krav eller ta fram särskilda kompletteringskurser för att studenterna skall kunna gå vidare med sina studier.

För att elever som inte har uppnått behörighet till gymnasieskolan, skall bli preliminärt antagna till den sektor de sökt, på det sätt som kommittén nu föreslår, krävs en individuell bedömning av varje elevs förutsättningar och intressen. Elever är olika. Därför måste det finnas många olika lösningar; för vissa elever med stora kunskapsluckor bör möjligheten att gå kvar i grundskolan vara ett tydligt alternativ; för andra elever som inte nått grundskolans mål i ett eller två ämnen, kan en individuell studiegång i gymnasieskolan med särskilt stöd och extraundervisning vara ett alternativ. Övergången mellan grundskola och gymnasieskola behöver organiseras på ett sådant sätt så att både elever och gymnasieskolor kan vara bättre förberedda än idag. Det skulle gynna inte bara de svaga eleverna, utan även de elever som har höga ambitioner och vill gå fortare fram.

Kommunerna bör kunna ges möjlighet att starta gymnasieutbildningen både höst och vår för att underlätta rekryteringen till gymnasieskolan, men även för att underlätta för de elever som behöver komplettera eventuella kunskapsluckor.

Anpassning till det regionala näringslivet viktigt

Det finns både möjligheter och hot med det förslag till breda sektorer i gymnasieskolan som kommittén lagt fram. Med dynamiska sektorer, profilerade mot det regionala näringslivet och mot eleverns skilda förutsättningar, främjas en anpassning av utbildningen till arbetsmarknadens behov. Det resulterar i ökad samverkan mellan skola och företag lokalt och en ständig uppdatering av skolans kunskaper när det gäller näringslivets kompetensbehov.

Ett hot är att sektorerna blir statiska och centralt styrda, vilket försvårar en anpassning till en föränderlig arbetsmarknad. Det innebär i sin tur minskade möjligheter till samarbete mellan skola och företag och sämre möjligheter för utbildningssystemet att hålla sig à jour med kompetensbehoven i företagen.

Särskilt yttrande från Mattias Schain, Elevorganisationen i Sverige

Vi vill markera att vi inte ställer oss bakom en del av de förslag som kommittén beslutat att lägga. De följer här, med våra motiveringar:

Gymnasieexamen

Vi kan för allt i världen inte förstå vad ytterligare en ribba ska tjäna till i gymnasieskolan. Vi har redan betyg i alla ämnen, och de av oss som inte lyckats fullständigt är utmärkt medvetna om detta, även utan ännu en "klassning". Vi tycker det är galet att införa ytterligare en tröskel, i en tid när 35 % av gymnasieeleverna känner sig stressade (Skolverket 2001) och ett uppskruvat tempo och höga sjukskrivningstal är ett stort problem i arbetslivet. Skolan borde gå före och skapa en harmonisk lärmiljö som prioriterar djupa kunskaper och reflektion istället för blixtploggning till prov.

Uppsplittning av kärnämnen

Vi tycker att Gymnasiekommittén en gång för alla borde gjort upp med den uråldriga ämnesindelning som vi bär som ett arv från forna dagar. Som ett första steg mot en skola där inte staten, utan professionen och eleverna, står för nedbrytningen av verkligheten i meningsfulla segment, borde vi ha vågat föreslå att Samhällsvetenskap A, Religionskunskap A och Historia A sammanfogades till en kurs. Kursen kunde exempelvis buri namnet *Religions-, historie- och samhällskunskap A*. 200-poängskursen kunde sedan brytas ner i lämpliga perioder, teman och underämnena ute på skolorna. En sammanslagning av ämnena skulle leda till en bättre helhetssyn och mer ämnesövergripande studier.

Mer skada än nytta?

Den senaste gymnasiereformen kan nästan kallas traumatisk för elevkollektivet. Inte på grund av sitt innehåll, utan på grund av den förvirring som genomförandet skapade. Vems "fel" det var är ointressant för oss att spekulera i; det spelar föga roll huruvida det var reformens ingenjörer som förankrade reformen för dåligt eller

om det var personalen på skolorna som var obenägen att förändra sitt arbete. För eleverna ledde förvirringen på många håll till otrygghet och obehag.

Nu börjar vi märka hur skolorna mer och mer inser och förstår att utnyttja det friutrymme som lämnas i dagens system. Spännande ämnesintegreringar och lokala pedagogiska projekt dyker upp på fler och fler ställen. Vi är oroliga för att en ny reform kommer att röra runt igen, så att skolorna får börja om och långsamt utforska vilket utrymme som finns i det nya systemet.

En reaktion som vi mött bland våra medlemmar ute i landet när vi diskuterat gymnasieskolans framtida struktur är *"Det sista vi behöver är strukturförändringar! Det är arbetssättet och innehållet i undervisningen som vi måste åt!"*. Den här inställningen beläggs till stor del av den opinionsundersökning som Elevorganisationen gjort tillsammans med Lärarförbundet. 83 % av de 1000 intervjuade eleverna tyckte att de idag hade lagom valmöjligheter till gymnasiet, 63 % att valmöjligheterna var lagom inom gymnasieskolan.

Våra funderingar kring det ovanstående gör att vi dels vill poängtera hur viktigt det är att regeringen och riksdagen noggrant ställer sig frågan *huruvida problemen i gymnasiet är sådana att de motiverar en reform och huruvida reformen är så bra att den motiverar sig själv*. Det tänker Elevorganisationen göra innan vi tar slutlig ställning för eller mot reformen.

Tid att förankra förslaget

När kommittén nu släppt sitt förslag påbörjar vi vårt arbete med att ta reda på hur vi i elevråden och på elevkårerna ute på skolorna ställer oss till det. Sekretessen kring kommitténs arbete har inneburit att jag inte kunnat göra det under arbetets gång. Därför kommer inte Elevorganisationen kunna ta ett slutgiltigt ställningstagande till förslaget förrän vi har haft tid att diskutera förslaget ute i organisationen.

Särskilt yttrande av Mattias Schain, Elevorganisationen i Sverige och Kristoffer Haglund, Sveriges elevråd – SVEA

Alla elever bör kunna gå den inriktning de vill

Sveriges elevråd – SVEA och Elevorganisationen har länge krävt att alla elever ska komma in på det gymnasieprogram som de sökt i första hand. Dagens gymnasieskola är i praktiken obligatorisk, eftersom det är snudd på omöjligt att bli etablerad på arbetsmarknaden om man saknar gymnasieutbildning. Därför är det viktigt att *alla* elever får en utbildning som man upplever är stimulerande, intressant och betydelsefull.

I det förslag som kommittén nu lägger finns en rätt för alla elever att komma in på den sektor man valt i första hand, vilket är en betydande förstärkning av elevernas rättigheter. Våra organisationer ser naturligtvis mycket positivt på den förändringen.

I den förslagna strukturen sker dock dagens ”programspecialisering” först i inriktningsblocket i år två. Det blir särskilt tydligt i stora och breda sektorer, som till exempel servicesektorn. En elev som går in på sektorn och vill arbeta inom hotell och restaurang gör sitt yrkesval först när hon eller han väljer inriktning inför andra årskursen. Idag sker motsvarande val redan vid programvalet till år ett. Vi anser därför att en sektorsgaranti inte är en tillräcklig förstärkning av elevens rätt till den utbildning man vill ha.

En risk med den föreslagna strukturen är att elever går in på en sektor i tron att de senare ska kunna fortsätta in på en viss inriktning. Om de sedan inte får den önskade nationella inriktningen på grund av att antalet platser inte räcker till, finns en stor risk för att eleverna känner sig lurade, *att de köpt grisen i säcken*. Kanske vill flera av dem i det läget inte alls läsa någon av sektorns inriktningar där platser faktiskt kan erbjudas, utan får byta sektor helt och måste då läsa ikapp eleverna på den nya sektorn.

Dessutom ser vi ett mycket stort problem i hur man ska kunna göra ett urval till de nationella inriktningarna i årskurs två. Med all sannolikhet kommer platserna på de populära utbildningar inte att räcka till. Det är för oss inte rimligt att urvalet sker utifrån betygen från grundskolan. En sådan variant skulle kunna innebära att en elev som av någon anledning hade dåliga studieresultat i grundskolan får dras med dem även på gymnasiet, trots att eleven kanske vill göra en nysatsning under gymnasietiden. Om man använder sig

av grundskolebetygen som underlag för urvalet till de nationella inriktningarna faller kommitténs ambition att gymnasiet skall vara starten på något nytt.

Det är dock inte heller önskvärt att ha betygen från första året på gymnasiet som grund för urvalet inför inriktningen, eftersom sammansättningen av kurser i årskurs ett kommer att variera mellan olika skolor. Urvalet skulle då grunda sig på olika kurser på olika skolor. Det är orimligt, framför allt eftersom elever från flera olika skolor (och kommuner) kommer kunna söka samma inriktning på en viss skola.

Vi tror att en struktur med betygsurval till inriktningarna i år två dessutom kommer att leda till att eleverna känner en större press och osäkerhet under sitt första år på gymnasiet. Risken är att stressen och betygshysterin skulle öka, vilket är det sista som eleverna behöver i dagsläget.

Sveriges elevråd – SVEA och Elevorganisationen menar att det enda sättet att undvika de dåliga effekterna av den föreslagna strukturen är att ge eleverna också en inriktningsgaranti. Vi tror att detta skulle vara möjligt att genomföra med hjälp av kommunal och regional samverkan. Eventuellt måste man lyfta ut ett fåtal extremt översökta inriktningar från garantin.

Vi beklagar därför att kommittén valt att säga nej till en allmän inriktningsgaranti för alla elever.

Särskilt yttrande av Mats Söderberg

Det är nödvändigt att de viktiga förändringar Gymnasiekommittén 2002 nu föreslår kan finansieras fullt ut. Det förutsätter att kostnaderna kan beräknas. I kapitel 20 har vissa bedömningar och påståenden gjorts. Inför ett beslut om genomförande måste dessa kunna underbyggas sakligt. Vidare måste en ambitionshöjning för de elever som genomgår utbildning motsvarande det individuella programmet åtföljas av en finansiering. Därtill kan vissa kostnader idag svårligen bedömas eftersom de bl.a. beror på kommande statliga beslut om antalet inriktnings- och fördjupningsblock. Finansieringsbehovet kommer också påverkas av beslut på den nationella nivån huruvida stöd för dagliga resor och inackorderingstillägg skall utgå även för elever som väljer att läsa på "ledig plats" utanför hemkommunen eller dess samverkansområde. Ett genomförande måste därför föregås av överläggningar med företrädare för kommunsektorn i enlighet med finansieringsprincipen. Kostnadsutvecklingen för kommunerna måste dessutom följas upp efter genomförandet.

Utbyggnaden av systemet med successiva val är angelägen ur den synpunkt att eleverna stegvis kan bestämma sig för inriktningen av studierna. Detta torde emellertid innebära en mer styrd ordning för gymnasieskolorna än tidigare. Det blir därför samtidigt viktigt att beakta att varje skola tillförsäkras möjlighet att bedriva sin verksamhet utifrån egna former och förutsättningar i form av projekt, verksamhet med utbildningsföretag m.m. över längre perioder och att de inte blir bundna av en struktur som hämmar utvecklingen av den enskilda skolans verksamhet.

I fråga om möjligheterna att vidga formerna för gymnasieskolans verksamhet – inte minst i riktning mot arbetslivet i övrigt – borde utvecklandet av entreprenadformer kunna utgöra ett naturligt steg. Sådana förekommer ju allmänt inom kommunernas organisation av förskola och vuxenutbildning. Jag beklagar att någon skrivning om detta inte tagits med i betänkandet.

Särskilt yttrande av Karin Torneklint, Företagarnas Riksorganisation

Jag vill här lämna ett särskilt yttrande angående minsta garanterad undervisningstid och innehåll i inriktnings- respektive fördjupningsblock.

Jag har deltagit i Gymnasiekommittén 2000 och där försökt att få till stånd vissa förändringar i det förslag som nu redovisas. Jag vill här klargöra mitt ställningstagande i vissa förslag som jag befarar kommer att försämra yrkesutbildningen på lång sikt.

Kommittén föreslår att den minsta garanterade undervisningstiden för samtliga elever kommer att bli 2300 timmar à 60 minuter. Förslaget innebär att de yrkesförberedande inriktningarna kommer att minska sin garanterade undervisningstid från 2 430 timmar till 2 300 timmar. Enligt min uppfattning kommer det att ge en klar kvalitetsförsämring gentemot dagens utbildning. På många av de yrkesförberedande kurserna kan inte eleverna studera/praktisera ensamma, då de inte kan utnyttja den utrustning som behövs om inte läraren är närvarande. Detta p.g.a. av gällande bestämmelser för elevens säkerhet och försäkringar. De kan med andra ord inte utöva sin yrkesträning utan lärares översyn. Att man dessutom höjer de teoretiska blockens garanterade undervisningstid från 2180 timmar (vilket man i många fall kan studera hemma) gör förslaget än mer feltänkt.

Det är av stor vikt att man i det kommande arbetet med kursinnehåll, blockens innehåll och sektorernas innehåll inte låser sig vid kommitténs förslag om vad som är inriktningsblock och fördjupningsblock. Denna bedömning måste ske i god samverkan med branscherna vid kursutformningen.